VII / ~~[illegible]~~ Ni
1591

Zagreb, svibanj 1912

C 34

Fnikolić

90

LL
B7225
.Yko

Bonus, Jacobus

JAKOV BUNIĆ DUBROVČANIN

LATINSKI PJESNIK.

(1469.—1534.)

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

NAPISAO

Dr. ĐURO KÖRBLER.

560557
13 4 53

(Preštampano iz 180. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti).

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE

1910.

Potkraj petnaestoga i u početku šesnaestoga vijeka latinsko je pjesništvo i u Dubrovniku bujno cvjetalo. Kao latinski pjesnici bili su tada na glasu osobito Dubrovčani Ivan Gučetić i Elije Lampridije Crijević. No oko ova dva prvaka okupio se cijeli niz drugih pjesnika Dubrovčana, od kojih poznajemo danas samo neke, dok se o latinskom pjesničkom radu gdjekojega tadašnjega Dubrovčanina već rano zauvijek izbrisao svaki spomen. Ovu pojavu možemo lako objasniti. I dubrovačke su latinske pjesme onoga doba bile ponajviše prigodne, pa su slabo zanimale kasnija pokoljenja, a kako su uz rijetke izuzetke postojale samo u rukopisima, lako im se zatr'o svaki trag u mnogim nezgodama, što ih je Dubrovnik kasnije pretrpio. Samo dva su Dubrovčanina onoga vremena imali toliko sreće, te su njihova pjesnička djela i u rukopisima dospjela do nas: Elije Lampridije Crijević i Damjan Benešić. Od Gučetića naprotiv sačuvalo se do nas samo 10 stihova, a i tih bi bilo zacijelo nestalo, da nijesu bili upravljeni na Jakova Bunića, koji se prvi dao na trošak, da štampom izda pjesnička svoja djela, pa je kod toga štampao i onu Gučetićevu pjesmu.[1]

Bunić je neobična pojava i u književnoj povijesti šesnaestoga vijeka. Kao sin uglednih roditelja, plemića dubrovačkih, uživao je

---

[1] Osim Bunićevih pjesama u ono su doba štampom ugledala svijet samo još po tri epigrama Elija Lampridija Crijevića i Damjana Benešića i jedna pjesma Karla Pucića *(Puteus)*, i to u knjizi Đure Dobretića *(Georgius Benignus): De natura angelica. Florentiae 1499.* — Jedan epigram Karla Pucića štampan je iza predgovora Elija Lampridija Crijevića pred pogrebnim govorom, što ga je Đuro Dobretić govorio *„pro magnifico et generoso senatore Junio Georgio“* 17. veljače 1498. *„in aede divi Francisci“* u Dubrovniku. — U zbirci sloven-

on u mladosti svojoj temeljito obrazovanje, i to ne samo u Dubrovniku, nego i u Italiji. Još u đačko svoje vrijeme ispjevao je on latinsku epsku pjesmu „*De raptu Cerberi*“ od neko tisuću stihova, a kako je imao novaca, objelodanio ju je i štampom. Postavivši se na svoje noge mladi se patricij dubrovački posvetio trgovini, pa uvozeći robu s istoka i trgujući njome proputovao je sve zapadne evropske države i nagomilao velik imutak. Ali i kao trgovac Bunić nije iznevjerio svoju vilu. Bio je već nadomak šezdesete godine, kad se zaputio u Rim i štampao tamo golemo svoje pjesničko djelo „*De vita et gestis Christi*“. Djelo se ovo raspada na šesnaest dijelova i broji preko deset tisuća stihova. Zajedno s njime Bunić je nanovo štampao stariju onu svoju pjesmu i izdao još nekoliko svojih i tuđih prigodnih latinskih pjesama i listova, te njegova knjiga ima preko tri stotine strana velikoga oblika. Pa i nakon smrti pjesnikove pjesma je njegova „*De raptu Cerberi*“ doživjela još jedno izdanje. Već nas ova pojava potiče na mišljenje, da je naš Dubrovčanin morao biti ugledan pjesnik svoga doba. Čitanje samih pjesama samo nas još utvrđuje u tome mišljenju.

Pa u istinu, njega odmah nakon smrti slavi drug Damjan Benešić opsežnom tužaljkom od 263 heksametra. Ova nam je tužaljka jedno od glavnih vrela za poznavanje pjesnikova života. Nadalje Talijanac Lilije Gligorije Gyraldi u pregledu svome humanističkoga latinskoga pjesništva od Dubrovčana pominje samo Bunića i njegovu pjesmu „*De raptu Cerberi*“.[1] A i zemljaci ga njegovi kasnijih vremena uvelike cijene. Spomenut ću ovdje samo dva najstarija od njih. Nikola Gučetić (1549.—1610.) daje mu prvo mjesto među latinskim pjesnicima Dubrovčanima starijih vremena, a osim njega pominje samo još Crijevića na drugom i Benešića na trećem mjestu.[2] Učeni pak povjesničar Mavro Orbini (umr'o 1614. godine)

---

skih inkunabula pokojnoga Bogišića nahodi se napokon: „*Elegiarum libellus de laudibus Gnesae puellae*“ (4 lista u osmini) istoga Karla Pucića, koja je knjižica štampana valjada u Mlecima potkraj XV. vijeka (vidi C. Jireček, Beiträge zur ragusanischen Geschichte, Archiv für slav. Philologie XXI, str. 441. i d.).

[1] U spisu: *De poetis nostrorum temporum*, u baselskom skupnom izdanju njegovih djela od 1580. godine II, str. 389. i d.: *Per haec quoque tempora Jacobus Bonus Delmata raptum Cerberi, Domic. Palladius Soranus epigrammata cecinere* etc.

[2] *Dello stato delle republiche secondo la mente di Aristotele con essempi moderni giornate otto. Venezia 1591.* str. 396. (govoreći o

poznaje također njegovu pjesmu „*De vita et gestis Christi*“ i naziva ga vrlo odličnim pjesnikom latinskim.[1] Svakako je dakle i Bunić zavrijedio, da se život i rad njegov pobliže osvijetli.

I. Život Jakova Bunića.

Već sam spomenuo, da nam je jedno od glavnih vrela za poznavanje Bunićeva života jedna pjesma suvremenika njegova i druga Damjana Benešića. Dva se rukopisa Benešićevih pjesama čuvaju u franjevačkoj biblioteci u Dubrovniku: u Čulićevu su popisu[2] zabilježeni pod brojevima 276. i 278. Rukopis 276. ima na kraju bilješku: „*Explicit volumen carminum Damiani Benessae, Paschalis filii, patritii Ragusini, autographum. Obiit exeunte a 1539. vel ineunte 1540. annos natus 62*“. Bilješku je ovu dakako tek kasnije netko dodao, no ako rukopis možda i ne potječe neposredno od Benešića, svakako je stariji od rukopisa 278. Potonji je naime rukopis Agićev[3] prijepis Benešićevih pjesama od 1819. godine. U njemu nahodimo doduše u prvome dijelu također Benešićevu pjesmu „*De morte Christi libri X*“, koje onaj stariji rukopis nema, no drugi je njegov dio točan prijepis rečenoga starijega rukopisa. Samo grčkih pjesama Benešićevih Agić nije prepisao, jer nije razumio grčki, nego je zamolio Hijeronima Anatija, skrip-

pjesništvu): *et devonsi imitar in questa arte quei pellegrini ingegni della città nostra, i quali sono stati per i tempi passati studiosissimi di questa divina arte. Tra quali di gran lode furono degni Giacomo di Bona nel verso Latino, Elio Cervino, Damian Benessa.*

[1] *Il regno degli Slavi (Pesaro 1601.)* str. 197.: *Non mancarono alla Città di Rausa etiandio quelli, che per mezzo dello studio delle lettere l'arrecarono gran splendore . . . Frà quali fù . . . et Giacomo di Bona Poeta molto eccellente, che composeva libro, e poema della vita di nostro Signore molto bello.*

[2] *Biblioteca di Fra Innocenzo Ciulich nella libreria de' rr. pp. Francescani di Ragusa (Zara 1860.)* str. 110. i 111.

[3] Franjevac Antun Agić (1753.—1830.) pribavio je sebi trajnih zasluga time, što je živeći u Rimu prepisao 1808. godine iz vatikanskih rukopisa sva djela Elija Lampridija Crijevića, a prikupljao i drugdje po Italiji vijesti o njegovu životu i radu. Poslije njegove smrti prijepisi su ovi srećom nekom dospjeli u franjevačku biblioteku u Dubrovniku, ali od sveska, u kojem su bili Crijevićevi govori, ima još samo prvi list. Na sreću posjeduje franjevačka biblioteka također originalne prijepise Crijevićevih govora, što ih je za Agića priredio Ivan Kapor.

tora vatikanske biblioteke, da mu ih prepiše i prevede, pa je neke od Anatijevih prijevoda dodao na kraju rukopisa zajedno sa sudom njegovim o tim pjesmama[1].

Pjesma, što radi o Buniću, ima u oba rukopisa natpis: *Epicedion in morte Jacobi Boni*, a Benešić mora da ju je napisao kratko vrijeme iza smrti svoga druga, jer u uvodu (st. 8. i d.) govori o Buniću kao da još leži na mrtvačkom odru. Veliki je dio pjesme pjesnik ispunio vijestima o ocu Bunićevu (st. 46. i d.), o njegovoj braći (st. 67. i d.), ženi (st. 121. i d.) i djeci (st. 129. i d.). No pjesma sadrži i različnih drugih vijesti o Bunićevu javnom i privatnom radu, a slave se i plodovi pjesničkoga njegova rada. Boraveći mjeseca rujna 1906. godine u Dubrovniku pokušao sam, da u tamošnjem arhivu nađem što više potvrde za različne Benešićeve vijesti, a to mi je prilično pošlo za rukom, te mogu podati dosta potpunu sliku o životu Bunićevu.

Vijesti, što ih čitamo o Buniću u dubrovačkih pisaca 18. vijeka, slabo nam mogu pomoći kod toga posla, jer su redovno oskudne i kratke, a osim toga u svima se nahode isti podaci. Poznato je naime, da su se od mnogih tadašnjih dubrovačkih pisaca samo Ignjat Đorđić (1675.—1737.) i Serafin Cerva (1686.—1759.) bavili samostalnim potraživanjem vijesti o starijim dubrovačkim piscima. Ostali pisci, na pr. Sebastijan Dolci i Franjo Marija Appendini, naprosto su ispisivali iz njihovih radova ono, što im je trebalo. Tako je bilo i s vijestima o Buniću. Treba samo da isporedimo Appendinijevo kazivanje o njemu[2] s onim, što su o Buniću zabilježili Đorđić[3], Cerva[4] i Dolci[5], pa ćemo naskoro opaziti, da su i

[1] Anatio sudi o grčkim pjesmama Benešićevim dosta nepovoljno: „*Quo una simul de omnibus hisce iudicium feram, tot in illis sensus inconcinni, verba corrupta, constructiones perversae, verae graecitatis leges violatae, accentuum ratio neglecta, ut mage quam in Latinis, in male feriatis, et quae vix Graeca appellari possint, carminibus auctor hic culpandus sit.*“ Mnogo bolje ne sudi ni Agić o latinskim njegovim pjesmama.

[2] *Notizie istorico-critiche sulla antichità storia e letteratura de' Ragusei (Ragusa 1803.)* sv. II, str. 4. i 131.—132.

[3] U rukopisu: *Vita et carmina nonnullorum civium Rachusinorum s. v. Jacobus Bonus.*

[4] U rukopisu: *Bibliotheca Ragusina* (autograf Cervin u dominikanskoj biblioteci u Dubrovniku) sv. II, str. 190.—197.

[5] *Fasti litterario-ragusini sive virorum litteratorum, qui usque ad annum MDCCLXVI. in ragusina claruerunt ditione, prospectus (Venetiis 1767.)* str. 28.

Dolci i Appendini upravo mehanički prepisivali vijesti Đorđićeve i Cervine ne pitajući kod toga, jesu li te vijesti ispravne.

No za Bunićev se život i Cerva obilato poslužio starijim Đorđićevim radom. Očevidni nam dokaz za to podaje rukopis franjevačke biblioteke pod brojem 312. u popisu Ćulićeve biblioteke, na kojem je zabilježeno, da je bio vlasništvo Cervino. U tome rukopisu ima spis, što ga je Cerva sam napisao, s natpisom „*Ex Adversariis Georgianis*“ (od str. 239. dalje). U spisu su iz Đorđića ispisani natpisi različnih rijetkih starijih izdanja i životopisi dubrovačkih pisaca, među njima također Jakova Bunića (str. 266. i 267.). Ono, što se u ovome izvatku kaže o Buniću, čitamo i u Cerve, samo je Cerva Đorđićeve vijesti nadopunio bilješkama o knjizi Bunićevoj od 1526. godine, koja mu je bila pri ruci, a vijest Đorđićevu, da našemu Buniću pripada možda i rukopis „*Stimulus amoris in dulcissimum Jesum Christum*“, što se nahodi u dominikanskoj biblioteci u Dubrovniku[1], dopunja on ovom primjedbom: „*cuius operis author ab aliquibus putatur hic, de quo agimus, Jacobus Bona, propterea, quod tam in principio, quam in fine eiusdem libri eius nomen adscriptum legitur. At falso: nam Jacobus Bona eius codicis non author, sed dominus conceptis verbis indicatur. Adde quod hic Aloysii, ille Nicolai filius fuit; ita enim legitur: Hic liber est Jacobi Nicolai de Bona.*“

Još od slabije su nam koristi vijesti o Buniću, što ih čitamo u nekoliko inostranskih pisaca. Bit će dosta, ako spomenem dva tri primjera. A. Horányi[2] prepisao je svoju bilješku o našem Buniću iz Dolcija, kako razbiramo iz njegova citata. J. A. Fabricius[3] ne zna o Buniću ništa drugo, nego da je štampao: „*poema epicum tribus libris comprehensum, quos singulos singularum musarum nomine inscripsit Herodoti more.*“ Još manje vrijedi vijest, što je

[1] Rukopis je ovaj zabilježio Cerva u svom spisu: „*Chirographotheca*“, t. j. u popisu rukopisâ dominikanske biblioteke, na str. 45. pod poglavljem: „*Theologi ascetici*“. Cerva je zabilježio i početak rukopisa, a primjećuje o njemu: „*Perantiquus est. Continet capita L. Author mihi incompertus*“. Danas toga rukopisa nema više u biblioteci.

[2] *Nova memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum (Pestini 1792.)* sv. I, str. 516.

[3] *Bibliotheca latina mediae et infimae latinitatis (Editio prima italiana, Patavii 1754.)* sv. IV, str. 6.

čitamo u Grässea[1], a uzeta je, čini se, iz Hainova repertorija, samo je kod toga naznaka zavičaja Bunićeva: „*Epidaurius*“ prevedena na njemački jezik riječma: „aus Durazzo in Dalmatien“.

Od spisa, što se nahode u dubrovačkom arhivu, najviše nam vijesti o životu Bunićevu podaje zbirka: *Testamenta Notariae*, koja je prilično potpuno sačuvana. Zbirka ova obuhvata neko stotinu omašnih svezaka, u kojima su prepisane oporuke preminulih građana dubrovačkih od najstarijih vremena pa do propasti republike. U toj sam zbirci našao oporuku našega Jakova i gotovo svih njegovih bližih rođaka. Pored toga pretražio sam i druge neke zbirke dubrovačkoga arhiva, napose knjigu „*Specchio del Maggior Consiglio ecc. dell' anno 1500*“ i sveske s natpisom „*Diversa Notariae*“. Prema vijestima, što sam ih našao u tim zbirkama, nastojat ću da što potpunije ocrtam život Bunićev.

* * *

Rodio se Jakov Bunić u početku 1469. godine. Razbiramo to iz knjigâ Velikoga vijeća dubrovačkoga. U te su se knjige bilježila također imena svih novih članova i dan, kojega je svaki od njih primljen u vijeće. U Bunićevo vrijeme postao je članom Velikoga vijeća svaki neporočni plemić dubrovački, kad je navršio dvadesetu godinu života[2]. Naš je Bunić došao u Veliko vijeće 23. veljače 1489.

Otac se njegov zvao Ilija, a mati Ćiruša. Ime njegova oca pominje Benešić u spomenutoj pjesmi (st. 44. „*Helius*“), a sačuvalo se također u nekoliko tadašnjih isprava, naročito u oporukama. Iz očeve oporuke[3] doznajemo za ime njegove matere. Jakov je bio najmlađi njihov sin. Pored njega imali su oni još tri sina: Ivana, Petra, Šimuna, i dvije kćeri: jedna, kojoj ne znamo za ime, bila je duvna sv. Klare, a druga se zvala Dećuša. Imena braće Jakovljeve pominje i Benešić (st. 74.), dok za sestre njegove doznajemo iz oporuke oca njegova Ilije i brata Ivana[4].

[1] Lehrbuch einer allgemeinen Literärgeschichte (Dresden und Leipzig 1842.), sv. II, odjeljak 3, str. 870.

[2] Giac. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa (Venezia 1605.)* str. 154.

[3] Testam. Not. XXVI. fol. 73. — Cerva *(Bibliotheca Ragusina* II, str. 190.) kaže, da se otac našega Jakova zvao „*Aloysius*“. Ne znam, odakle je Cerva uzeo ovu neispravnu vijest.

[4] Testam. Not. XXVI. fol. 73. i XXIX. fol. 6.

Najmanje sam vijesti našao o mladosti Bunićevoj. Od Benešića (st. 98. i d.) doznajemo, da se on rano počeo baviti pjesništvom i da je još u Dubrovniku ispjevao pjesmu „*De raptu Cerberi*“, a tek izatoga da je otišao u „*peregrina gymnasia*.“ Svakako je naš pjesnik prve nauke svršio u Dubrovniku, gdje je u ono doba napose nakon dolaska Ksenofonta Filelfa i Bartola Sfondratija[1] bilo vrsnih učitelja Talijanaca. Najprije čini se da je naš zemljak otišao u Padovu, gdje su prije njega slušali nauke dva Dominikanca Bunića: Serafin i Matija, od kojih je potonji bio stric Jakovljev — krsno mu je ime bilo Marko[2] — i prijatelj kardinala Olivijera Caraffe, velikoga mecene književničkoga[3]. Znajući to lako ćemo kasnije razumjeti, zašto je Jakov prvo svoje štampano pjesničko djelo posvetio upravo Caraffi.

No u Padovi mladi Bunić nije jamačno dugo ostao, nego se rano odande zaputio u Bolognu. Sveučilište u Bologni bilo je potkraj 15. vijeka na glasu i onamo su dolazili mladići iz sviju krajeva. Osobito je na glasu bio učitelj Filip Beroaldo (1453.—1505.), koji je bio jednako vrstan u filozofiji, pravu i medicini, pa se nakon povratka njegova u Bolognu — 1477. godine — okupilo oko njega preko 600 đaka[4]. Da je i naš Dubrovčanin bio Beroaldov đak, razbiramo iz epigrama, kojim je Beroaldo popratio prvo izdanje njegove pjesme: „*De raptu Cerberi*“, a i to izdanje, čini se, ugledalo je svijet u Bologni[5].

Na nauke u Italiju otišao je Jakov valjada tek nakon smrti svoga oca, koji je umr'o mjeseca studenoga 1489. godine ostavivši

[1] Vidi o njima u Appendinija: *Notizie istorico-critiche* II, str. 320. i d.

[2] Otac Jakovljev bio je sin Petra, sina Šimunova, koji je umr'o mjeseca prosinca 1454. godine ostavivši tri sina: Jakova, Iliju i Marka. Da je Marko otišao među dominikance i dobio kao redovnik ime „Matija“, razbiramo iz oporukâ braće njegove Jakova: Testam. Not. XXV. fol. 51. i Ilije: Testam. Not. XXVI. fol. 73.

[3] Dominikanac Matija Bunić umr'o je u Rimu u početku 16. vijeka kao „*in Minervitano gymnasio princeps studiorum moderator*“. Život njegov podaje Cerva u rukopisu: *Iconotheca illustrium fratrum congregationis Ragusinae Sacri Ordinis Praedicatorum* (od 1728. god.) str. 96.—98.

[4] Vidi o Beroaldu: Tiraboschi, *Storia della letteratura italiana* VI, str. 1470. i d.

[5] W. A. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum (London 1895.)* I, str. 119.: Attributed to Bologna, 1500, in B. M. Cat. sig. (a—c) . . .

sav svoj, ne baš velik imutak sinovima, i zapis po od pet jaspri dvjema kćerima duvnama[1]. Da on nije bio osobito imućan, razbiramo već odatle, što je obje kćeri po običaju siromašnijih plemića dubrovačkih spremio u manastir. Čini se upravo, da se mladi pjesnik zaputio u Italiju istom iza smrti strica svoga Jakova i strine Nikolete, pošto je od njih baštinio priličan imutak. Stric naime njegov nije imao djece, pa je zato u oporuci od 17. kolovoza 1481. imutak svoj prepustio na uživanje ženi Nikoleti, a nakon smrti njezine imenovao brata Iliju baštinikom svojim[2]. Stric Jakov umr'o je mjeseca svibnja 1484. godine, a i brat njegov Ilija umr'o je prije žene njegove Nikolete, koja se preselila u vječnost mjeseca rujna 1494. godine razdijelivši u oporuci miraz svoj rođacima[3]. Tako ostadoše baštinicima Jakovljeva imutka sinovi Ilijini, i to upravo tri sina: Ivan, Šimun i Jakov, jer je brat njihov Petar nakon očeve smrti i prije negoli je došlo do diobe baštine stupio u franjevački red i kao redovnik dobio ime Ambrozije[4].

Kako su braća podijelila baštinu, doznajemo iz zapisnika, što su ga sastavila braća Ivan i Šimun, pa predali bilježniku dubrovačkomu, da ga unese u službene knjige. Taj je zapisnik sastavljen 25. svibnja 1496. godine i prepisan je u svesku zbirke „*Diversa Notariae*“ od iste godine (fol. 63. i 64.). Pred prijepisom čitamo ovu bilješku: „*Infrascripta divisio sive parzogna de bonis olim D. Jacobi Petri de Bona, quorum bonorum sunt successores filii olim D. Heliae Petri de Bona, nepotes dicti olim D. Jacobi, facta et formata per D. Johannem et D. Symonem fratres, filios dicti olim D. Heliae, et per ipsos punctata, notata et scripta in uno folio papyri, cum libertate D. Jacobo, tertio eorum filiorum, ad eligendum per totam hanc diem quam voluerit de tribus partibus et quae aliae duae partes restent pro indiviso inter dictos D. Jo-*

[1] Testam. Not. XXVI. fol. 73.

[2] Testam. Not. XXV. fol. 52.

[3] Testam. Not. XXVIII. fol. 8.

[4] Petar se naime pominje još u oporuci očevoj od 1489. godine, a kod diobe ga baštine ,stričeve ne nahodimo više. Da je on stupio u red Franjevaca, doznajemo od Benešića (st. 74. i d.), a da se kao Franjevac nazivao Ambrozije, razbiramo iz oporuke brata njegova Šimuna, koji je umr'o u početku mjeseca lipnja 1518. godine, a u oporuci (Testam. Not. XXXII. fol. 184.) određuje: *Lasso a frate Ambrosio, mio fratello, yperperi tre et prego lo che dica qualche messe pro anima mia.*

hannem et D. Symonem. Quam divisionem sive parzognam manda verunt hic registrari et scribi debere pro maiori robore ipsius divisionis sive parzognae et pro maiori cautela ipsorum fratrum et cuiuslibet eorum. Cuius divisionis sive parzognae tenor talis est ut sequitur". Izatoga slijedi prijepis zapisnika Ivanova i Šimunova, koji je sastavljen u talijanskom jeziku.

Braća Ivan i Šimun razdijelila su baštinu na tri dijela tako, da je na prvi dio otpala kuća u Pustijerni[1], na drugi dio posjed u Poljicama, a na treći sve zemljište na Konalu. Svaki je dio imao da preuzme neke obveze i isplati veće ili manje zapise. Najvredniji bio je, čini se, drugi dio, posjed u Poljicama *(la possession delle Poglize)*, jer vlasnik je toga posjeda imao da isplati najveće zapise, a pored toga je bio dužan, da redom pet godina plaća vlasniku trećega dijela po 50 jaspri na godinu, a vlasniku prvoga dijela po 100 jaspri. Za taj se dio odlučio Jakov, pošto su mu braća prepustila izbor, dok je prvi dio pripao Šimunu, a treći Ivanu. Sa strane čitamo još kasnije dodatke, da je Jakov svoju braću točno isplaćivao.

Došavši na taj način do imutka i pošto je već prije toga izučio trgovinu u Dubrovniku, pošao je naš pjesnik u Italiju na dalje nauke. Nikako nijesam mogao točno doznati za vrijeme, kad je on boravio u Bologni. Njegovo je ime jamačno uneseno u imenik tadašnjih đaka, no stari se imenici sveučilišta u Bologni nahode dijelom u tamošnjem nadbiskupskom arhivu (do 1555. godine), dijelom u Modeni, a iz nadbiskupskoga arhiva u Bologni nijesam mogao dobiti nikakove vijesti. Ali svakako je Bunić boravio u Bologni posljednjih godina 15. vijeka, valjada upravo 1500. godine, jer u to je vrijeme štampao u Bologni pjesmu: „*De raptu Cerberi*".

Prvo ovo svoje štampano pjesničko djelo posvetio je Bunić kardinalu Olivijeru Caraffi (1430.—1511.), zaštitniku dubrovačke republike na papinskom dvoru, kako doznajemo iz posvetne pjesme od 14 hendekasilaba, što je čitamo na unutrašnjoj strani prvoga lista u tome izdanju.

[1] U Pustijerni bila je potkraj petnaestoga vijeka crkva Sv. Stjepana. U trećem svesku Matejeva *Zibaldone di cose Ragusee* (Čulić, str. 93. br. 267.) čitamo: *Inventarium rerum pertinentium ad Ecclesiam S. Stephani de Pusterna anno 1496*. Pustijerna je i danas najstariji dio grada Dubrovnika. Crkva Sv. Stjepana pominje se već u Konstantina Porfirogenita, *De administrando imperio*, glava 29.

Reuerendissimo in Christo patri. D. Oliuierio Carraphę. Cardinali, Neapolitano episcopo Sabinensi, protectori Ragusino Jacobus Bonus.

Diuas, quę paphiam Deam colentem
Syluas Idalii, & nemus Cytheri
Formosam faciunt, Appollinemque,
Musas, Pallada, Liberumque Patrem:
Istis pręposui tribus libellis.
Quos, o gloria patrię domusque
Caraphę nitor, & decus perenne,
Fidem qui rubeo tegis galero,
Mundi & pondera, cardinemque uertis
Diis ęquus superis, tibi dicamus,
Et dono Herculeum damus laborem,
Munus quod decet infimum Poetam,
Non quod maximus exigit patronus
Vrbis, quę illyrici caput tenetur.

Pjesma: „*De raptu Cerberi*" broji 1006 heksametara, raspada se na tri otprilike jednaka pjevanja, a ta se tri pjevanja nazivaju prema tri Harite grčke: *Aglaia*, *Thalia*, *Euphrosyna*. Toliko je trebalo odmah ovdje spomenuti, da se bolje razumiju početni stihovi posvetne pjesme. O samom ću ovom djelu govoriti u osobitu poglavlju.

Da je Bunić doista 1500. godine štampao spomenuto svoje pjesničko djelo, za to imam još jedan indirektan dokaz. Benešić, pošto je spomenuo, da je Bunić pošao u inostranske škole, nadovezuje u istom stihu (109. i d.):

desidis ultro
Otia dum vitae fugit, et notescere quaerit
Principibus: tendit, Romanam invisit et aulam.
Ast aversatus mores (proh dedecus!) urbis,
Pendentis turpe et pulchrum discrimine nullo,
Inde solum natale petit, l'atriamque requirit.

Prema ovoj je dakle vijesti Bunić još za mladih svojih dana boravio u Rimu, pa mu se tada život na papinskom dvoru nije baš osobito svidio. Taj dakle boravak mora da pada još u doba zloglasnoga pape Aleksandra VI. Pa u istinu 1500. godinu proglasio je rečeni papa jubilejskom godinom i tada je sva sila stranaca dolazila u Rim. Tom prilikom boravio je u Rimu i Bunić. Među pjesmama Elija Lampridija Crijevića nahodi se također jedna (III, 4. u Agićevu rukopisu), u kojoj pjesnik preporučuje nekomu odličniku u Rimu nekoga Bunića, koji je došao u vječni

grad „*petiturus Jubilaea piacula supplex*“ (st. 1.). Iz pjesme[1] doznajemo, da taj Bunić ne putuje u Rim samo poradi svetkovine, nego da se želi također oprijateljiti s onim odličnikom, za kojim i sam pjesnik u Dubrovniku neprestano čezne (st. 3. i d.):

Non satis esse putat purgamina ritu (peracta)
Praecipuum tantae munus habere viae:
Sed quasi facturus sanctis auctaria rebus
Quaerit amicitiae foedus inire tuae . . .

Pjesnik ne može zasada da pohiti u Rim, pa zato moli odlična prijatelja. da bar Bunića dobrostivo primi. A Bunić je toga i vrijedan, jer je i odlična roda i čista značaja (st. 57. i d.):

Si spectare velis: generi par nomen avito;
Si mores, qui non dedecuere genus;
Quod, puto, Romano est de sanguine: namque colonos
Huc misit quondam Troia Roma suos.

Agić u bilješci uz ovu pjesmu drži, da Crijević u njoj preporučuje Jakova Bunića kardinalu Aleksandru Farnesiju: „*Ex Epicedii siquidem (quod Damianus Benessa in Jacobi obitum cecinit) v. 110. et sequentibus scimus, eum quaerentem notescere Principibus Romam adiisse, sed aversatum illius Aulae mores in Patriam remeasse. Quando vero illius urbis mores turpiores erant quam sub Alexandro VI. ipso quoque moribus perditissimis? qui tamen suprascriptum annum Iubilaeum ex veteri more esse voluit.*“

I ja držim, da Crijević u ovoj pjesmi preporučuje Jakova Bunića, koji se 1500. godine zaputio u Rim. Ali pjesma po mome sudu nije upravljena na Aleksandra Farnesija, jer iz pjesme ne izbija ona tijesna prijateljska veza, što je vezala pjesnika sa spomenutim kardinalom: naš zemljak izriče onomu dostojanstveniku većma poštovanje i divljenje svoje nego ljubav i prijateljstvo. Treba na pr. s ovom pjesmom isporediti samo onu, u kojoj Crijević doista Farnesiju preporučuje „*unanimem meum sodalem*“ Marina Bunića (VI, 38. u Agićevu rukopisu), pa će svatko zamijetiti golemu razliku između ove dvije pjesme. U drugu ruku pjesnik izrijekom pominje (u st. 17. i d.), da hvalom onoga dostojanstvenika odje-

[1] Kako ova pjesma nije doslije još štampana, a vrijedno je, da se isporedi s drugom jednom Crijevićevom pjesmom, što je malo dalje pominjem, odlučio sam je štampati u dodatku zajedno s drugim nekim prilogama o Bunićevu životu i radu.

kuje „*Illyris ora*“, a to ćemo mjesto lakše razumjeti, ako uzmemo, da je pjesma upravljena na Olivijera Caraffu, zaštitnika republike dubrovačke.

Bunić je dakle 1500. godine kratko vrijeme boravio u Rimu i kod te je prilike jamačno sam predao kardinalu Olivijeru Caraffi prvo svoje štampano pjesničko djelo, što ga je njemu posvetio. Iste je on godine u rodnome svom gradu bio jedan od četiri cijenca *(li quattro stimatori*[1]*)*, pa već poradi toga nije mogao dugo izbivati od kuće. Nije to bila prva čast, što ju je on imao u svome zavičaju. Već 1493. godine bio je Jakov „*avvocato del proprio*“, a za tu se čast odabirahu oni[2] „*che sono stati sott' il maestro della Retorica, et hanno imparato la disciplina dell' orare. Perciochè l' ufficio loro è di tirare con l' affetto i Giudici à fauorire le cause, che essi difendono.*“ Prema tome je Bunić već u ono vrijeme morao biti temeljito obrazovan i dobro upućen u dubrovačke zakone. Osim toga bio je on od mjeseca studenoga 1493. pa do svibnja 1494. godine „*conte di Giupana*“, a za istih mjeseca iduće godine (1494./1495.) „*conte di Stagno*“. Sugrađani su ga dakle već u mladosti odlikovali visokim častima.

Odatle, što su ga Dubrovčani 1500. godine izabrali za cijenca robe, što se uvozila u grad, razbiramo, da je Bunić tada već morao biti okretan trgovac. Do 1503. godine bio je on u trgovačkoj zajednici s Jakovom Crijevićem, sinom Nikole Crijevića, kako doznajemo iz jednoga spisa u „*Diversa Notariae*“ od te godine (fol. 107. r.). U tome spisu od 19. ožujka 1503. uglaviše ova dva Dubrovčanina obračun, da jedan od drugoga nema nikakove tražbine zbog dosadašnjega njihova zajedničkoga rada: „*Sr. Jacobus Hel. de Bona ex una parte et Sr. Jacobus Nicolini de Crieva ex alia parte sponte fecerunt et faciunt sibi invicem ut sequitur. Unus alteri et alter uni finem remissionis, quietationem, liberationem et absolutionem cum pacto solemni de ulterius non petendo pro omnibus et singulis, quae dictae partes habuerunt simul agere usque ad praesentem diem tam cum scriptura quam sine scriptura et aliter*

[1] O toj službi kaže Luccari, sp. dj., str. 170. ovo: *Li quattro Stimatori. Questi fanno le polize sopra il ualore de traffichi, secondo l' uso della tariffa publica; senza i quali bollettini non si può spedir niuna sorte delle robbe dalla Dogana; ma non hanno potestà di punire i controbandi. Perchè ciò attiene alli Doganieri. Durano un' anno.*

[2] Luccari, sp. dj., str. 168. i d.

quomodocumque et qualitercumque" etc. Odsele je Bunić sam za se trgovao. Kakova je bila njegova trgovina, doznajemo od Benešića, koji u onoj pjesmi naširoko govori o trgovačkim njegovim putovanjima u daleke istočne i zapadne krajeve (st. 149.—199.): on je trgovao sagovima i dragim kamenjem, što ga je dovozio naročito iz Egipta: pošto je na istoku nakupio dosta robe, proputovao je čitavu Europu trgujući. Na taj je on način za kratko vrijeme umnožao svoj imutak (st. 151. *unde Lares non multis ampliat annis),* a i mnogo je svijeta vidio. Poznavanje Egipta i dalekih istočnih krajeva dobro mu je došlo kasnije, kad se dao na to, da u opsežnoj pjesmi ocrta život i rad Isusa Krista. U toj se pjesmi rado izbrajaju osobine udaljenih krajeva, kao što ćemo kasnije čuti[1].

Prvih se godina 16. vijeka Bunić oženio Marijom od roda Crijevićâ. Doznajemo to od Benešića, koji se u spomenutoj pjesmi prilično drži hronologičkoga reda, a ženidbu njegovu pominje odmah iza onoga boravka u Rimu (st. 120. i d.). Benešić hvali njezinu ljepotu i razboritost, pa primjećuje, da pjesnik za života svoga

[1] Uza stih 157. Benešićeve pjesme pribilježio je Agić u svome prijepisu ovo: *Sine amplificatione haec scripsisse Benessam puto, ductus auctoritate Benvenuti Cellini (Trattato intorno alle otto principali arti dell' Oreficeria. In Firenze 1566.). Ibi enim fol. 10. pag. 1. haec habet: „Havendo promesso di voler dire alcuna cosa del Carbonchio, gioja preziosissima, per ritrovarsi di questi rarissimi, diremo brevemente la notizia. Nel tempo di Clemente VII. ci onorse di vederne uno ad un certo mercante Raguseo detto Biagio di Bona. Questo era un carbonchio bianco di quella bianchezza, che noi habbiamo detto ritrovarsi in quei Rubini, de quali poco di sopra habbiamo fatto menzione, ma riteneva in se un fulgente tanto piaceuole et mirabile, che egli risplendeva nelle tenebre, ma non quanto i carbonchi colorati: ben è vero, che in luogo oscurissimo io lo vidi rilucere in guisa di un fusco al quanto smerto". — Quamvis autem Cellinus mercatorem illum Bonam Blasium appellat, non Jacobum, lapsu tamen memoriae errasse crediderim: multis siquidem post obitum Clementis VII. annis Cellinum scripsisse illud opusculum constat vel ex ipsis, quae protulimus, ipsius verbis. Porrò Jacobum Bonam Romae fuisse sub Clemente VII. manifestum est: eidem namque Pontifici sua obtulit Opera Poëtica, quae Romanis typis edita sunt an. 1526. et de quibus ipse Benessa paulo ante locutus est v. 138. et sequentibus.* — Ovaj se put Agić prevario, jer taj se zlatar doista zvao Blaž, dok Jakov nije nigda bio zlatar. Vidi u G. Gelcicha, *Dello sviluppo civile di Ragusa*, str. 79.

nije poznavao druge ljubavi i da mu je Marija rodila više djece (st. 130.):

Multiplici at partu connubia laeta fuere.

Drugi suvremenik njegov Jeronim Andreas u pjesmi, kojom je popratio veliko njegovo pjesničko djelo o životu i radu Isusa Krista, također općeno pominje, da Bunić ima obilje djece (st. 33. i d.):

Omnibus donis superum redundas,
Sorte foelici radias, parensque
Prole foecunda, generisque claro
Nomine fulges.

Zato i u kasnijih književnih povjesničara dubrovačkih redovno čitamo, da je u Bunića bilo mnogo djece. Tako i Cerva[1] znade, da se on oženio djevojkom jednako odlična roda kao i njegov što je bio i da je s njom imao mnogo djece, no samo dva sina njegova: Franju Mariju i Nikolu pominje po imenu. Appendini se pak zadovoljio općenom primjedbom[2], da je Jakov Bunić bio „*uomo . . . di molta figliuolanza*". Uistinu pak nije on imao više nego troje djece: spomenuta dva sina i kćer Većicu. On sam naime pominje u oporuci ovo troje djece[3].

Kao ugledan trgovac naš je pjesnik često bio pozvan da vrši javnu službu u rodnome svom gradu, a i poslanstva k različnim vladaocima više su se puta njemu povjerila. Benešić izrijekom pripominje (st. 116. i d.):

Et res commissa est fungenti publica porro,
Ad reges toties dum iam legatus obiret.

Jednomu se takovu njegovu poslanstvu sačuvao trag i u pjesničkom njegovu radu. Nakon smrti pape Julija II. sjede na Petrovu stolicu Ivan Medici (1475.—1521.) i primi ime Leona X. Bilo je to 1513. godine. Dubrovčanima je odvajkada bilo mnogo stalo do toga, da žive u što boljoj slozi sa svakim papom. Zato su oni odmah 22. ožujka 1513. izabrali poslanstvo, koje će se pokloniti novomu papi *(Lettere e commissioni XVI. fol. 34.)*. Go-

[1] *Bibliotheca Ragusina* II, str. 190.: *Uxorem paris nobilitatis habuit, multosque ex ea liberos suscepit, quos inter Franciscum Mariam et Nicolaum.*

[2] *Notizie istorico-critiche* II, str. 131.

[3] Testam. Not. XXXVI. fol. 40. Kako je i ta oporuka plod Buniéeva duha, štampam je u dodatku.

vornik ovoga poslanstva bio je naš Bunić, koji je kod te zgode posvetio novomu papi ono isto pjesničko djelo, što ga je prije bio posvetio kardinalu Olivijeru Caraffi. Caraffa je naime umr'o 20. siječnja 1511., a Bunić nemajući zacijelo druge pjesme zamijenio je u pjesmi, kojom je djelo svoje posvetio Caraffi, stihove 5.—14. drugim stihovima, uzeo je za to djelo drugi natpis „*Sub figura Herculis Christi praeludium*“, pa ga je tako posvetio Leonu X. Kod toga on dakako nije tajio, da je djelo prije bilo drugomu posvećeno, nego izrijekom moli papu (st. 10. i d.):

Ne te moverit alteri quod olim
Hic a me fuit Hercules dicatus.

Osim toga Bunić je valjada već kod te zgode proveo u svome djelu sitnije neke promjene, ali ga ovaj put nije nanovo štampao, nego je Leonu zacijelo dao samo prijepis pjesme[1]. Od Cerve[2] doznajemo, da je pjesnik s uspjehom zastupao probitke dubrovačke pred Leonom. No neispravna je vijest, što je čitamo u Appendinija[3], da je Leon pjesnika, dok mu je čitao ovo djelo, pohvalio riječima: *Recte omnia conveniunt, os, & opus; sic fruge bona bona noscitur arbor.* Ovu je vijest Appendini uzeo od Đorđića; razbiramo to već odatle, što je čitamo i u onom Cervinu izvatku iz Đorđića (str. 267.): „*Pulcher fuit, et dives, et prole foecundus et genere, ut ex ode eius libro addita patet, et ex dictis Leonis X., cui cum offerret suas Gratias, responsum accepit à Pontifice: recte omnia quadrant os, et opus; sic fruge bona bona noscitur arbos, ut ipse testatur ad Card. Triuultium Patronum Ragusinum.*“

Ova je vijest Đorđićeva pogrješna. Zgoda, što je Đorđić postavlja u doba pape Leona X., zbila se istom 1525. godine. Razbiramo to iz pjesme, što ju je naš pjesnik upravio na kardinala

[1] Na jednaki je način Jakov Flavije Eboranin (Pir Didak) nakon smrti Dinka Zlatarića (umr'o 1607. god.) zbirku svojih pjesama drugomu posvetio, pa taj postupak još i opravdava stihovima (koji su štampani u Appendinija, *Notizie istorico-critiche* II, str. 326.):

Cur mutem dominum meo libello,
Si quis forte roget, subinde dicam·
Decessit prior ille, nec patronos
Asciscunt sibi mortuos poetae.

[2] *Bibliotheca Ragusina* II, str. 190.: *Ad Leonem X. Pontificem Maximum legatus missus res publicas egregie gessit.*

[3] *Notizie istorico-critiche* II, str. 131. i d.

Augustina Trivulzija i štampao u skupnom izdanju svojih djela pjesničkih u Rimu 1526. godine (str. CCXCIII.). Prema ovoj pjesmi riječi one nije Buniću rekao papa Leon X., nego Klement VII., kad ga je pjesnik zamolio, da bi smio u Rimu štampati pjesnički svoj rad. Klement ga je dobrostivo primio i saslušavši njegovu molbu uzvratio (st. 16. i d.):

recte hic ait, omnia quadrant
Os & opus, sic fruge bona bona noscitur arbos.

Cerva je očito pročitao ovu pjesmu, jer u životopis Bunićev nije uvrstio onu anegdotu. Appendini ju je naprotiv naprosto preuzeo od Đorđića ne pitajući mnogo, kako je Đorđić došao do nje, pa i ne pročitavši valjada Bunićevih pjesama.

Broj javnih službi, što ih je Bunić za svoga života vršio u zavičaju svome, dosta je velik. Ništa manje nego pet puta bio je on *„avvocato del proprio“*, naime osim 1493. godine još godinâ 1502., 1505., 1518. i 1522. Jednom, 1504. godine, bio je on član prizivnoga vijeća *(il collegio de' ventinove)*, što je rješavalo prizive u građanskim parnicama do vrijednosti od 150 dukata. Ovo se vijeće sastajalo tri puta u sedmici dana[1]. Dvije godine kasnije bio je on jedan od tri *„avvocati del Commune“*, neka vrsta državnoga odvjetnika[2]. Kad je navršio propisanu dob od 50 godina, bio je on pet puta knez *(rettore)* dubrovačke republike[3], i to: mjeseca srpnja 1521., mjeseca listopada 1523., mjeseca prosinca 1526., mjeseca ožujka 1530. i mjeseca lipnja 1532. Jednako je on četiri puta bio *„provveditore della terra“*, i to 1524., 1528., 1530. i 1532. godine[4]. Osim toga bio je on i za starijih svojih dana nekoliko mjeseci *„conte di Stagno“*, 1522. godine, i godinu dana član Maloga vijeća *(consiglio minore)*, 1531. godine.

Unatoč mnogomu poslu, što ga je Bunić imao da vrši kao plemić i ugledan građanin dubrovački, i u zrelije se on doba svoga života mnogo bavio pjesništvom. U jesen naime 1525. godine dolazi on u

[1] Vidi o toj službi: Luccari, sp. dj., str. 165. i d.

[2] Luccari, sp. dj., str. 168. i K. Vojnović, Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke. Rad CVIII, str. 162. i d.

[3] Luccari, sp. dj., str. 159. i d. govori pobliže o toj časti, a tako i Vojnović Kosta, Državno ustrojstvo republike dubrovačke, u Radu Jugoslavenske akademije CIII, str. 35. i d.

[4] Vidi o toj časti: Luccari, sp. dj., str. 160. i d. i Vojnović, sp. dj., str. 59. i d.

Rim sa željom, da štampa tamo veliko svoje pjesničko djelo od preko 10 000 stihova, što ga je dogotovio u Dubrovniku. U tom je on djelu prema nauci Sv. Pisma ocrtao život i rad Isusa Krista, pa je kao dobar katolik htio, da za štampanje dobije dopuštenje od samoga pape. Stoga je preko kardinala Augustina Trivulzija[1], tadašnjega pokrovitelja dubrovačkoga na papinskom dvoru, ishodio sebi pristup do pape. Klement VII. primio ga je na Miholjdan 1525. godine. Doznajemo to iz pjesme Bunićeve na Trivulzija, što sam je malo prije spomenuo. Pjesnik je donio papi na dar *„geminata talenta“* (st. 8.). Papa ga je prijazno primio, ogledao darove, saslušao njegovu molbu i rekavši one pohvalne riječi o našem zemljaku odredio, da novo njegovo pjesničko djelo prouči kardinal Egidije od Viterba (st. 18. i d.):

Et quia tu uirtute graui censore probari
Hoc opus exposcis, docta quoque Pallade fulto,
Qualis es, at tua maior adest in carmina censor
Aegydius (nostri decus immortale Senatus)
Tertius Augusto venit Augustinus Olympo,
Ille tibi, huic nostro diuinitus additus alter,
Fas sit eo hinc omnes censeri iudice Musas.

Kardinal Egidije naskoro je izvršio posao, što mu ga je papa povjerio, i knjiga Bunićeva bude doštampana u Rimu mjeseca svibnja 1526. godine. U toj je knjizi pjesnik nanovo štampao i stariju onu svoju pjesmu, a dao joj je dugi ovaj natpis:

[1] Trivulzi je potekao iz odlične porodice milanske, a kardinalom je postao 26. lipnja 1517., kad je ono papa Leon X. imenovao 38 novih kardinala. Umr'o je u Rimu 30. ožujka 1548. Njegov brat Filip bio je u ono vrijeme nadbiskup dubrovački (1521.—1544.). Kardinalu Trivulziju posvetio je Bunić još jednu pjesmu, koja je štampana odmah do one prve (str. CCXCV.). Iz te pjesme doznajemo, da su Dubrovčani upravo na Bunićevu preporuku proglasili Trivulzija svojim pokroviteljem i da je Trivulzi sam tražio od Bunića, da mu pribavi tu čast (st. 23. i d.):

Hunc tua iam dudum sapientia uidit honorem,
Vatidico primum me quando affatus ab ore es,
Ast ego tunc aliis intentus scire nequiui,
Quid tua tunc oracla canant, & si ipse Senatu
Extiterim patrio uates, qui talia suasi,
Te prior in nostra & cecini fore iura Patronum.

Po tome se čini, da je pjesnik došao kardinalu Trivulziju s preporukom njegova brata nadbiskupa, pa da mu se oduži za njegovu uslugu, pribavio mu je naziv pokrovitelja republike dubrovačke.

„*Jacobi Boni Racusaei de vita & gestis Christi eiusque mysteriis & documentis opus egregium, ex quattuor Euangeliis aliisque diuinis eloquiis ad omnimodam & perfectam Christianorum eruditionem, carmine Heroico eleganter ac mirifice congestum, atque in XVI libros diuisum. — Eiusdem Jacobi Praeludium in treis distinctum libros, trium gratiarum nominibus appellatos, atque Herculis labores & gesta in Christi figuram, mystice ac pulcherrime eodem carmine continens.*"

Mjesto i vrijeme štampanja zabilježeno je na posljednjoj nepaginiranoj (zapravo CCCI.) strani: „*Cum gratia et priuilegio sanctissimi D. n. Clementis VII. Pont. Max. Romae, anno M.D.XXVI. mense Maio.*"

Knjiga ova ima 300 paginiranih i 10 nepaginiranih strana velikoga oblika u četvrtini. Najveći njezin dio (str. I.—CCLIX.) zaprema pjesma „*De vita et gestis Christi.*" Starija ona pjesma Bunićeva štampana je na stranama CCLX. do CCLXXXVIII. Ostatak knjige ispunjavaju različne pjesme i pisma, koja potječu dijelom od Bunića, dijelom od njegovih prijatelja i znanaca. Iz ovih pjesama i pisama doznajemo štošta o Bunićevu životu i pjesničkom radu, pa ću ih zato redom ovdje spomenuti.

Na drugoj strani natpisnoga lista čitamo pismo pape Klementa VII. od 11. svibnja 1526., u kojem se Buniću dopušta, da štampa pjesmu o životu i radu Isusa Krista, i jer se pjesnik boji, da se ne bi tkogod drugi na nedopušten način okoristio njegovim radom, određuje: „*omnibus & singulis extra nostra & sanctae Romanae Ecclesiae loca degentibus sub poena excommunicationis, nostris uero & dictae Romanae Ecclesiae subiectis praeterea sub poena amissionis librorum quos impresserint & centum ducatorum camerae apostolicae applicandorum, mandamus, ne ipsos libros infra decennium imprimant, aut impressos uendant sine concessione tua. Qui contra fecerit poenam statim incurrat, & ea multetur.*" Tako je piscima već u ono vrijeme trebalo jake zaštite, da se tko drugi bez ovlašćenja ne posluži njihovim djelom.

Na dalje tri nepaginirane strane čitamo tri pjesme. Prva od njih broji 42 heksametra, a upravljena je na papu Klementa VII. i cara Karla V., s kojim se Bunić valjada također upoznao prigodom kakova poslanstva u ime dubrovačke republike. Pjesnik je uvjeren o tome, da pjesma njegova „*De vita et gestis Christi*" ima trajnu vrijednost (st. 1. i d.):

Dextera uirtutum domini mihi sancta canenti
Hoc exegit opus, quod nulla incendia, nullas
Horret aquas, ullum nec ab aethere labile tempus,
Aut formidati tonitrus, aut fulminis iras.
Stat quia luce Dei, coeli quia mole tenetur,
Aeternaeque uirent aeterno in uertice laurus.

Dok su drugi pjesnici crtali izmišljene zgode, on se sam dao na to, da opjeva život i djela Kristova (st. 7.—22.). Zato moli papu i cara, da dobrostivo prime njegovu pjesmu, poziva ih, da budu složni, a od cara traži još napose, da uništi pristaše Luterove (st. 38. i d.):

Ignibus heus alte modo te succinge coruscis
Sordentesque luto piceae stygis ure Luteros.

I u drugoj pjesmi od 32 heksametra, što ju je upravio samo na papu Klementa VII., pjesnik je uvjeren o tome, da je stvorio nešto veliko opjevavši život Kristov, zahvaljuje papi, što ga je pomagao u tome poslu, a svu hvalu i slavu *„quamcunque meo dabit haec mihi carmine Clio“* (st. 32.) prepušta Kristu. U početku pjesme pjesnik alegorički pominje, da ga je strašna zmija (st. 3. *trux serpens)* htjela proždrijeti, dok je utroba njegova nadahnuta duhom božjim rađala (st. 2.): *Tris inter Triadas, septemque charismata Christum*, t. j. dok je pisao šesnaest pjevanja opsežnoga svoga djela. Uto mu dođe u pomoć *„clauiger“* papa Klement i izbavi ga iz nemila ždrijela nemani. Ova se alegorija nigdje ne tumači pobliže, no bit će, da je naš zemljak pišući tako veliko djelo klonuo kadagod duhom, pa da ga je sam papa poticao, da ustraje u radu. Znade se, da je papa Leon X. sveudilj bodrio pjesnika Jeronima Vidu (1470.—1566.), da dovrši pjesmu *„Christias“*. Svakako je i Bunić stao izrađivati golemu svoju pjesmu na Leonovo poticanje. No kad je došao na stolicu Petrovu Nijemac Hadrijan VI. (1521.—1523.), bit će naš zemljak bio sustao u daljem izrađivanju pjesme, dok ne postade papom Julije Medici, od kojega je valjada i Bunić poput Vide dobio poziv, neka svrši pjesmu *„De vita et gestis Christi“*. S tim će pozivom u vezi biti ona alegorija. Papa je naime želio, da što prije ugleda svijet latinsko pjesničko djelo pobožna sadržaja, koje će biti bar nekakav ustuk protiv bezbrojnih pjesama ništava ili sasvim poganskoga sadržaja, što su već dulje vremena poplavljivale

kuće njegovih vjernika, a također su znatno pospješile uspjeh Luterove nauke.

Da je Bunićeva pjesma plod protivureformatorskih nastojanja, što su se stala javljati na dvoru Leona X. i Klementa VII., razbiramo već iz mnogih privilegija, što ih je papa Klement VII. dao njegovoj knjizi. Plod je ovih nastojanja i Vidina Kristijada, koja je štampana dvije godine iza Bunićeve knjige. Da je Buniću bila doista na pameti takova svrha, pokazuje nam također nekoliko njegovih krepkih izjava protiv protestantizma, pa želja njegova, da bi moćni car Karlo V. u korijenu zatr'o novu ovu vjersku nauku. Treću svoju uvodnu pjesmu upravio je on samo na cara. Pjesma ima 21 heksametar, a u njima pjesnik izriče nadu, da će car rimski uspostaviti mir i red u prostranoj svojoj državi, da će kršćanski svijet i opet biti jedan ovčinjak s jednim pastirom i jednim vladaocem. Dok se to ne zbude, neka car ne štedi sila svojih (st. 20. i d.):

Interea Caesar tantos in frena tumultus
Coge tua, & terrae discordia comprime regna.

Još jasnije izbija ova svrha pjesnikova na vidjelo iz epigrama od jednoga distiha i kratke pjesme od sedam distiha, što ih je pjesnik dobio od Franjevca Petra Galatina Puljanina[1] i štampao na osmoj nepaginiranoj strani. Taj je Franjevac bio vještak u tumačenju zamršenih mjesta u Sv. Pismu, pa u epigramu izdaje Buniću svjedodžbu, da je *„carmine grandiloquo"* opjevao sve misterije, što ih uopće ima u Sv. Pismu. U pjesmi pak poziva on čitaoca, da baci na stranu sve beskorisne i gubodušnice knjige, pa da marljivo čita ovu knjigu, jer će iz nje za

[1] Petar Galatinus bio je plodan katolički pisac i izvrstan poznavalac Sv. Pisma. On je bio jednako vješt grčkomu, jevrejskomu i haldejskomu jeziku. Od mnogih i opsežnih njegovih djela osobito bijaše na glasu ono pod natpisom *„De arcanis Catholicae veritatis"*, komentar uza sva nerazumljivija mjesta u Sv. Pismu. Ovo je djelo i dubrovački teolog Đuro Dobretić *(Benignus)* pozdravio osobitim pismom, koje je štampano u nekoliko izdanja Galatinove knjige. Galatin je stupio u franjevački red 1516. godine. Pobliže vidi o njemu u knjizi: *Biografia serafica degli uomini illustri che fiorivono nel Francescano instituto . . . del padre Fr. Sigismundo da Venezia (Venezia 1846.)* str. 330. — O Bernardinu Cortonu nijesam našao nikakove vijesti ni u ovoj knjizi ni u velikom Waddingovu zborniku o franjevačkom redu.

kratko vrijeme mnogo naučiti i imati izobila koristi. A Bernardin Cortonus, također Franjevac, šalje našemu Buniću 17. svibnja 1526. godine pismo iz Rima, u kojem ne može dosta da istakne korist, što će je od njegove pjesme imati katolička crkva, napose propovjednici i učitelji mladićâ: „*qui publice in scholis atque impune spurciciis hactenus imbuebantur*“. I ovo je pismo Bunić štampao na desetoj nepaginiranoj strani svoje knjige. Iz njega doznajemo također, da se Cortonus po nalogu Klementa VII. spremao, da Bunićevu pjesmu prevede „*ad Maronitas & Armenos*“, jer papa hoće „*unitati sanctae Ro. Ecclesiae omnes animas aggregare.*“ No prijevod taj nije bio valjada nigda dovršen, jer se nigdje kasnije ne pominje. Bunićeva je naime pjesma brzo izgubila svaku vrijednost, kad je dvije godine kasnije svijet dobio u ruke kud i kamo bolje pjesničko djelo Vidino, pa se tada očito odustalo i od namisli, da se ona izda i u prijevodima.

Iz pjesama i pisama, što su štampana na kraju Bunićeve knjige (str. CCLXXXVIII. i d.), doznajemo najprije, da je Bunić veliko svoje pjesničko djelo, kad ga je dovršio i prije negoli će ga štampati, dao dvojici tadašnjih naučenjaka, da ga prouče i izreku o njemu svoj sud. Na str. CCLXXXVIII.—CCXC. čitamo pismo Jeronima Kalva i dva epigrama, što ih je isti naučenjak upravio na Bunića, pa odgovor Bunićev, a na str. CCXC.—CCXCIII. dvije pjesme i jedno pismo Jeronima Andreje, pa odgovor Bunićev.

Jeronim Kalvo *(Calvus)* iz Vićence učiteljovao je neko vrijeme u Dubrovniku i kod te se zgode oprijateljio s Bunićem. U dubrovačkoj je on školi bio nasljednik uglednoga Parmljanina Danijela Clarija, koji je teško učiteljsko zvanje zamijenio s uglednijom i unosnijom službom bilježnika i kancelara dubrovačkoga, pa je kao kancelar i umr'o u Dubrovniku 5. listopada 1520. ostavivši dosta znatan imutak ženi i kćeri jedinici[1]. Nije nam pouzdano poznato vrijeme, kad je Kalvo došao i kad je opet otišao iz Dubrovnika. Pouzdano znamo samo toliko, da je on bio u Dubrovniku 1511. godine, jer ga u to vrijeme pominje pjesnik Elije

[1] Testam. Not. XXXIII. fol. 174. Pobliže vidi o njemu u Appendinija, *Notizie istorico-critiche* II, str. 317., koji i Kalva pominje na idućoj strani, pa u raspravi K. Jirečeka: Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić, Archiv für slavische Philologie XIX, str. 35. i 78.

Lampridije Crijević u pismu[1], što ga piše prijatelju Marinu Buniću (17. travnja). Crijević ga naziva „*Epistolarum magister*“ i nije s njim baš osobito zadovoljan. Kalvo je kasnije učiteljovao u različnim gradovima Italije i Francuske izdavajući mnoge knjige, naročito komentare k pojedinim starim piscima. Tako je on na pr. 1525. godine izdao u Parizu Ciceronov govor „*pro lege Manilia*“, a iz pisma, što ga piše Buniću, doznajemo, da je upravo zabavljen pišući komentar Kvintilijanovim spisima.[2]

U pismu, što ga piše Buniću, Kalvo ne štedi riječi, kojima će dostojno pohvaliti njegovu pjesmu. Premda je zaokupljen mnogim školskim i književnim poslom, on se rado odazvao pjesnikovu pozivu i marljivo je istražio sve dijelove njegove pjesme, pa izriče o njoj ovaj sud: „*Equidem opus censeo, si materiam respicias, pulchrum, uarium, sublime, magnificum, ut quod diuina perdocet ac tractat. Si reliqua, perdifficilem habuit compositionem, quo in genere multa multorum carmina legi & doctissimorum poetarum, sed quae nullam prorsus exhibeant gratiam. Excusabam qui scripserunt, quod in nouam ueluti possessionem uenissent neque antea aut occupatam, aut cultam, & quam putarem poeticas illas figuras non admittere, quibus ueterum poemata maxime illuminata sunt atque illustrata. Aduertebam praeterea nominum asperitatem, a quibus nisi declines gratia omnis carminis adempta esse, si mutes ueritatis mysteria detracta uideantur. Tu tamen beneficio ingenii, uel ut tu praedicare soles, dei maximi atque optimi munere quodam, nouam hanc possessionem ita occupasti, aut potius ita coluisti, ut neque mysteria contaminares, neque ueterum poetarum uasa illa olearia, neque in illa nominum asperitate frigeres. O summam summi ingenii felicitatem! O beatissimam dicendi facultatem! Primus Bonus, primus cum gratia, cum uoluptate, cum laude agrum alioquin culturam refugientem excoluit. Scribant nunc Christiani homines amores, fabulas, mendacia, quom tam fer-*

[1] Prijepis Crijevićeva pisma nahodi se u rukopisu franjevačke biblioteke u Dubrovniku: Mattei, *Memorie storiche di Ragusa I*, str. 20. — Budući da je Clari postao kancelarom 27. veljače 1505., bit će da je Kalvo u to vrijeme došao u Dubrovnik.

[2] Appendini pominje Kalva i u prvom dijelu svojih *Notizie istorico-critiche* govoreći o dubrovačkim učiteljima pa primjećuje za nj, da je bio „*celebre poeta Latino*“ (str. 206. i d.). — C. Jireček, Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte, Archiv für sl. Philol. 21., str. 447., pominje, da je Kalvo umr'o u Dubrovniku 12. srpnja 1518., ali ne primjećuje, odakle ima tu vijest.

tilem, tam opimam habeant materiam. Quibus sane post te nulla fuerit uenia nisi quod post te ista scribere inuerecunda putarint, non tam rei utilitati, maiestatique consulentes, quam famae nominis, quae in tanta laboris tui nobilitate ac gloria obscura futura fuerit. Equidem qui antea diuina ista fastidiebam, propter scribentium inelegantiam, rigorem, ineptiam, nunc ab ea non discedam lectione, quae tum delectare, tum prodesse possit. Ego te etiam currentem hortor, hoc age, nomen tuum ab obliuione uindica. Ingenium tibi natura facile, uarium, flexibile, multiplex dedit, cui non defuisti. Itaque summam industria tua eruditionem es adeptus, in poetica uero mirum candorem, copiam, ornatum. Noli tamen in re familiari, quae tamen contemnenda non est, occupatus esse, ut uel praesentis aetatis, uel posteritatis obliuiscare. Gloria tibi parata est, non diu laborandum est. Iam es in possessione, si quod potes cum laude non conptempseris. Vale".

Obilatoj ovoj hvali dodao je Kalvo još dva epigrama, prvi od tri, drugi od dva elegička distiha, u kojima jednako hvali Bunića i potiče, da ustraje u ovakome poslu. U drugome epigramu (st. 2.) naziva on našega Dubrovčanina „*docte Jacobe*". Bunić u odgovoru svome zahvaljuje Kalvu za njegov trud i pohvalu, a svijestan je tomu, da je pohvalu njegovu i zavrijedio.

Jednakim hvalama obasiplje Bunića Jeronim Andreas[1]. I iz njegova pisma doznajemo, da se Bunić po starome običaju vrsnih pisaca obratio na mnoge učene ljude i sudije, da čuje njihov sud o svojoj pjesmi, prije nego što će je štampati. Andreas se sam doduše ne broji među učene ljude, pogotovu nije tako nerazborit, te bi se usudio štogod ispravljati u djelu, što ga je pjesnik tako pomljivo izradio, a prvi naučenjaci pohvalili. No kad Bunić želi, da čuje i njegov sud, on je pjesmu pročitao, pa će reći, što misli: „*ego certe cum hanc tuam candidissimam cultissimamque Poesim, ea cura & diligentia qua potui perlegi, nihil aliud mihimet, quam corolla Aonidum, clangorque tubae coelestis uisus es.*

[1] U knjizi Buićevoj čitamo ime toga čovjeka svaki put pokraćeno, na pr. Hieronymus And., Hiero. And. — Da se on zvao Andreas, zabilježio je Cerva, *Bibliotheca Ragusina* II, str. 197.: *Addam tamen ex Ode Hieronymi Andreae quisquis ille fuerit, viri vere eruditi, qua nempe Jacobi laudes prosecutus est, pauca verba quibus res eius gestae continentur* . . . .

Sed quid ego haec, stabit iua gloria laude perenni,
Haud opus est, uerbis ut celebrere meis. Vale".

U pjesmi od sedam distiha poziva Andreas pjesnika, da što prije izda pjesmu, koju je on sam s tolikom nasladom pročitao.

Nigdje u biografičkim zbornicima, što su mi bili pri ruci, nijesam našao ništa zabilježeno o tome Jeronimu Andreji. Pa i sam Cerva nije više znao, tko i što je bio nosilac toga imena. No iz pisma, u kojem Bunić odgovara Andreji, pa iz prve Andrejine pjesme razbiramo, da je i taj čovjek morao neko vrijeme učiteljovati u Dubrovniku. Bunić ga naime u pismu svome naziva učiteljem svoga sina Franje Marije: „*Franciscum Mariam filium meum statim ab ipso paschalis solennitatis aduentu solicitaram, qua te praeceptorem suum nactus aliquo munusculo prosequeretur*". U prvoj pak svojoj pjesmi Andreas se još ne obazire na Bunićevu pjesmu „*De vita et gestis Christi*", nego samo općeno slavi našega Dubrovčanina kao pjesnika i potomka slavna roda. Iz stiha 29. i d. ove pjesme možemo odrediti vrijeme njezina postanja:

Tantus hinc flores Iacobe Vaies,
Inde Rhacusae, bimarisque Stagni
Dignus es praetor, celebrisque clarae
Gloria gentis.

Vidjeli smo, da je naš Bunić i u starijim godinama bio jednom glavar u Stonu *(conte di Stagno)*. Bilo je to 1522. godine. U isto je on vrijeme i u samome gradu Dubrovniku vršio službu jednoga od šest „*avvocati del proprio*". Po tome je on bar neko vrijeme imao dvije službe u republici dubrovačkoj. Samo u to se vrijeme moglo za nj reći da je *Rhacusae bimarisque Stagni . . praetor*". Pjesma je dakle Andrejina postala 1522. godine i te je godine Andreas očito učiteljovao u Dubrovniku. No u vrijeme, kad je Bunić dovršio svoju pjesmu, nije ga više bilo u Dubrovniku, jer mu pjesnik u pismu zahvaljuje, što se pohvalno izjavio o njegovoj pjesmi, i ujedno mu šalje uskršnji dar sina svoga „*quamuis tardiusculum, non tamen intempestiuum*". U ovome je pismu naš Dubrovčanin mnogo čedniji nego u pismu, kojim se zahvalio Kalvu. Njemu je drago, što Andreas hvali njegovu pjesmu, ali ne toliko sebe radi, koliko poradi Krista, kojega slavi njegova pjesma služi.

Na stranama CCXCVI. i CCXCVII. čitamo dvije pjesme i dva pisma Bunićeva. Prva se pjesma sastoji od 17 hendekasilaba, a druga od 14 asklepijadskih stihova. U obje pjesme slavi on kardi-

nala Egidija od Viterba[1], kojega je papa odredio, da prouči prije štampanja njegovu pjesmu. Pjesnik izriče radost svoju, što je Klement za taj posao odabrao upravo Egidija, koji je i sam pjesnik, pa će to pravedniji sud moći da izrekne o njegovoj pjesmi. Obje je on pjesme priložio pismu, što ga šalje Egidiju. Iz pisma doznajemo, da mjeseca listopada i studenoga Egidije boravi izvan Rima. To je potaklo pjesnika, da mu piše i pošalje nekoliko svojih stihova „*quibus animum meum tibi diu perspectum agnosceres*". Ujedno mu javlja, da je Teatinac neki pročitao njegovu pjesmu i vratio mu je „*intactum*". No on sam iznova je istražio, ne bi li se u njoj dalo štogod ispraviti ili zgodnije reći, pa drži, da je djelo njegovo sada dokraja dotjerano, već ako je bog njemu hotimce štogod sakrio „*Argoo illi celsitudinis tuae capiti lynceisque reseruans oculis indicandum*".

Zanimljivo je drugo pismo Bunićevo, što ga šalje 17. studenoga 1525. iz Rima učitelju Batolinu Taccholettu[2], koji je bio podrijetlom iz Kremone, a učiteljovao je u Dubrovniku zajedno s Crijevićem i bio od 1519.—1525. rektor tamošnje škole. Pjesnik se sastao s Taccholettovim sinom Pavlom, kad je na Martinje „*pro more meo*" pošao u crkvu, i od njega je doznao, da mu je otac zdrav. Izatoga pominje Bunić, da je u Rimu „*inter ignotos*" našao izvrsna prijatelja: „*uirum desiderabilem, uirum inquam Termegistum*"[3], koji je jednako vješt pisac i govornik, pa će mu o njemu do zgode još više pripovijedati. Još javlja pjesnik svomu znancu, da je papa „*opus illud meum* τὸ εὐαγγέλιον" predao kardinalu Egidiju „*viro plane tum doctrina singulari, & auctoritate magna, tum gratia &*

[1] Egidije od Viterba (1470.—1532.) bio je Augustinovac, ugledan latinski pjesnik i humanista. Pjesme su njegove bile ponajviše religiozne. Kardinalom je postao zajedno s Trivulzijem za pape Leona X. 26. lipnja 1517.

[2] Taccholettovo ime pominje također Agić u prijepisu svome Benešićevih pjesama (str. 559.). Benešić naime pjeva nekomu „*Bartulino*", a Agić u bilješci drži, da je taj Bartulinus „*Tacholettus cognomine: at quisnam is fuerit, et cujas, tum cuiusnam conditionis Professionisque, mihi prorsus est incompertum*". U kasnijoj bilješci drži Agić, da je ta pjesma upravljena na Lovrinca Bartolina u Fiorenzi. — Vidi o Taccholettu Jirečeka, Beiträge zur rag. Gesch., str. 447.

[3] Ne mogu pravo reći, koga je pjesnik nazvao ovdje imenom „*Termegistus*". Može biti, da se pod tim imenom krije *Tri*vulzi, pa da se pjesnik poradi sličnosti njegova imena poslužio za Trivulzija tim nazivom, koji se u ono vrijeme mnogo i za različne ljude upotrebljavao, kad se htjelo reći, da su učeni.

vitae probitate praecipua, pontificios inter senatores primario". da ga prouči i odobri, a Egidije „*laudat illud enixe, magnopere admiratur*". U Rimu će on ostati dotle „*donec ab impressoribus dies noster elucescat*".

Da je Bunić kod te zgode doista dulje vremena boravio u Rimu i da je nadzirao štampanje svoje knjige, razbiramo iz bilješke na kraju strane CCC.: „*Huic sanctissimo ac Euangelico operi BONVS author inter imprimendum praefuit, idque recensuit*". Pjesnik je kod toga pomnjivo bilježio pogrješke, što su se za štampanja potkrale u njegovu knjigu, pa ih na istoj posljednjoj strani ispravio.

Još dvije strane, CCXCVIII i CCXCIX., ispunio je Bunić kraćim pjesmama. Tih pjesama ima svega pet, no samo jedna je od njih u vezi s najnovijim djelom njegovim. Tu pjesmu od 11 heksametara čitamo na posljednjem mjestu. U njoj se Dominikanac Ivan Polikarp Severitanus Šibeničanin[1] divi „*carmini grandiloquo*" (st. 2.) svoga zemljaka, koji je „*Illyriae splendor, Racusaeae gloria gentis*" (st. 3.), a stvorio je pjesmu, kojoj nema ravne na svijetu. Zato Severitanus poziva „*candidum lectorem*", da pjesnika slavi „*laudibus piis*" (st. 11.) Ostale su četiri pjesme vlasništvo Bunićevo, a sadržaj im je različan. Prva ima natpis „*Lex sibimet ponenda*" i u 20 heksametara podaje pravila za život. Druga je pjesma upravljena „*Ad Bolloniam morinorum ob Diuae Templum Virginis*". U trećoj i četvrtoj pjesmi hrabri pjesnik Henrika VIII., kralja engleskoga, „*bello accinctum*" i „*belligerantem contra Gallum*". Ove četiri pjesme ispjevao je Bunić očito već prije, a u ovoj ih je knjizi štampao jamačno samo zato, jer je bilo još nešto prazna prostora. No može također biti, da je u toj knjizi pribran sav pjesnički rad Bunićev do 1526. go-

[1] Šibeničanina ovoga pominje i Echard u velikom zborniku o dominikanskom redu (*Lutetiae Parisiorum* 1719.) I, str. 897b. Nauke je svršio u Padovi, a u red je stupio u Vincenzi, gdje je bio „*theologiae lector*". Bio je također plodan pisac. Čitav niz njegovih rasprava, ponajviše teologičkoga sadržaja, pobilježio je A. Rovetta u knjizi o uglednijim Dominikancima lombardijske pokrajine (*Bononiae* 1691.). Najzanimljivija je za nas knjiga njegova, što ju je štampao 1522. godine u Mlecima, a sadrži pored drugih pjesama ove tri epske pjesme: *Feretreidos libri tres*, *Solymaidos libri tres*, *Monoregia*. Napisao je također povijest „*reipublicae Eugubinae*". Rovetta pogrješno tvrdi, da je naš Šibeničanin živio još u 14. vijeku. Echardt pominje, da je on živio oko 1500. godine, „*licet et ultra vivere potuerit*". Da je on doista još 1526. godine živio, dokazom je ova njegova pjesma.

*

dine, pa da dotle više njegovih pjesama uopće nije ni bilo.

Kad je ugledala svijet njegova knjiga, ugled je Bunićev u Dubrovniku morao silno porasti. Koliko su ga njegovi građani izatoga častili, razbiramo već odatle, što su mu odsele gotovo svake godine davali visoke časti. Vidjeli smo naprijed, da je on od 1526. do 1532. godine tri puta bio knez republike dubrovačke, da je u isto vrijeme tri puta vršio službu čuvara pravde *(provveditore della terra)*, a i član Maloga vijeća da je bio jedamput. No iza 1532. godine ne nahodimo ga više u državnoj službi. Bit će, da je on već 1533. godine stao pobolijevati. Mjeseca travnja 1534. godine mora već da je bio teško bolestan, jer oporuka je njegova[1] sastavljena 16. travnja, i to u talijanskom jeziku: u njoj stoji doduše, da oporučitelj sastavlja oporuku samo *„per la buona consuetudine"*, premda mu toga još ne bi trebalo činiti. No već otuda, što je oporuka napisata talijanskim jezikom, možemo zaključiti, da ga je bolest tada već prikovala uza krevet. Latinista, kakav je bio naš Bunić, bio bi poput Sfondratija, Gučetića, Crijevića, Clarija i mnogih drugih poznavalaca latinskoga jezika oporuku svoju jamačno sastavio u latinskom jeziku, da ga nije bolest teško pritisla. Ovako je oporuku valjada kazivao u pero, pa se zadovoljio time, što je u nju upleo nekoliko latinskih citata iz Sv. Pisma. Umr'o je on dva mjeseca kasnije, 18. svibnja 1534.

Jakov je, čini se, preživio svu braću svoju. Brat njegov Ivan umr'o je još mjeseca srpnja 1503. godine ostavivši četvoro djece. Umr'o je kao udovac, jer ostavlja 30 jaspri služavki Jeluši, što ga je njegovala za bolesti, a odgoju kćeri povjerava sestri Dećuši[2]. Šesnaest godina kasnije, mjeseca lipnja 1519., umr'o je brat njegov Šimun, koji je ostavio ženu Mariju i više djece[3]. Sam pjesnik ne pominje u oporuci nikoga od braće svoje, pa su valjada i sestre njegove i brat Franjevac Ambrozije umrli prije njega[4]. Sav svoj imutak ostavio je pjesnik djeci svojoj zapisavši desetinu različnim

[1] Testam. Not. XXXVI. fol. 40.

[2] Testam. Not. XXIX. fol. 6.

[3] Testam. Not. XXXII. fol. 183. i 184.

[4] Ipak možemo poradi stiha 87. u Benešićevu epikediju nagađati, da je Ambrozije preživio i Jakova. Benešić naime kaže, da je Ambrozije umr'o kao redovnik *„et sic iam fratrum (quos condidit ante) superstes"*. Može biti, da Benešić pod tom braćom razumije samo Ivana i Šimuna.

crkvama. U oporuci opominje otac djecu, da se ljube međusobno, da štuju mater, kojoj je zajedno s Damjanom Benešićem i još jednim Bunićem povjerio skrbništvo, a sinovi da opreme kćer Većicu za udaju, kako je on sam još za života odredio. Kolik je njegov imutak, ne kazuje se nigdje u oporuci izrijekom, no iz pripomene njegove: *„non habbiate mai alcuno scrupulo di conscienza per la heredità uostra et per li legati de miei maggiori, vedete a la prima cartha del memorial mio, credo, sarete quieti“* jasno raspoznajemo, da je djeci morao ostaviti lijepu baštinu.

Nijesam mogao doznati, kad je umrla Bunićeva žena Marija. Sin njegov Franjo Marija umr'o je potkraj mjeseca kolovoza 1549. u Stonu. Oženjen, čini se, nije bio, jer u oporuci ne pominje ni žene ni djece, a za bolesti ga je njegovala sestra[1]. Nikola je naprotiv bio oženjen. Žena se njegova zvala Pera i s njom je imao sina Martola, pa dvije kćeri Marušu i Klaru. Umr'o je on mjeseca lipnja 1562. U oporuci[2] naređuje, da kćeri njegove imaju postati duvne, a ostavlja zapis i sestri Većici *(Vecchia)*. Tako je sestra preživjela oba svoja brata i nije se valjada nigda udala.

Slava Bunićeva nije zajedno s njim legla u grob. Njegova je pjesma *„De raptu Cerberi“* doživjela još jedno izdanje, i to u Baselu, četiri godine iza njegove smrti. Čini se uopće, da se ovo njegovo pjesničko djelo najviše cijenilo, a kako je ono također najstariji plod njegova duha, ogledat ćemo ga na prvome mjestu.

II. Pjesma *„De raptu Cerberi“*.

Spomenuo sam već, da je Bunić promijenio natpis pjesme, kad ju je nanovo posvetio papi Leonu X. U prvom izdanju čitamo ispred svakoga od tri pjevanja natpis: *„Jacobi Boni Epidaurii Dalmatę de raptu Cerberi“*. U izdanju pak od 1526. godine već je na natpisnom listu zabilježen drugi natpis, kao što smo vidjeli, a osim toga čitamo iznad svakoga pjevanja ovo: *„Jacobi boni Rac. sub figura Herculis Christi praeludium Dedicatum Leoni X. Pon. Max.“* Pjesnik je dakle očito istom kasnije došao na misao, da pjesmu svoju udruži s alegoričkim tumačenjem. No onaj, koji je 1538 godine njegovu pjesmu u Baselu nanovo preštampao, nije znao za drugo ovo izdanje i za naknadno Bunićevo alegoričko tumačenje, pa i u trećem izdanju pjesme čitamo već na natpisnom

[1] Testam. Not. XL. fol. 1.
[2] Testam. Not. XLI. fol. 246.

listu: „*Jacobi Boni Epidaurij Dalmatae De Raptu Cerberi Libri tres*“.

U Baselu Bunićeva pjesma nije napose štampana, nego zajedno s drugim nekim starijim plodovima humanističkoga pjesništva, što su nanovo ugledali svijet u štampariji Roberta Wintera u Baselu u dva sveska 1538. i 1544. godine[1]. Pjesmu „*De raptu Cerberi*“ čitamo u prvome svesku na stranama 88.—127. Pred njom je našla mjesta elegička epitoma Metamorfoza Ovidijevih, što ju je potkraj 15. vijeka sastavio Bartolomej Bolognini Boloniensis. Taj je svezak doštampan mjeseca ožujka 1538.

Da baselski izdavač nije znao za izdanje od 1526. godine, nego da je vjerno preštampao prvo ono izdanje, razbiramo također odatle, što i u ovome izdanju na prvome mjestu čitamo hendeka silabe, upravljene na C a r a f f u, pa što se tekst u njemu potpuno podudara sa starijim onim tekstom ne znajući za promjene, što ih je Bunić proveo u drugom izdanju. Spomenut ću samo nekoliko znatnijih primjera. Odmah u početku prvoga pjevanja 3. stih glasi u starijem izdanju ovako:

Tergeminum t r a x i s s e canem s u b s i d e r a fertur,

a u izdanju od 1526. godine:

Tergeminum d o m u i s s e canem V i M a r t e q u e fertur.

U starijem izdanju čitamo nadalje ovaj stih (I, 149.):

Hęc fert s t r a c e o pingues de cortice guttas.

No Bunić je kasnije kao trgovac zalazio u Egipat i kod toga doznao, da ljekovite kore ima mnogo oko Memfisa, pa je zato u izdanju od 1526. godine ovako promijenio spomenuti stih:

Haec fert m e m p h i t i c o pingues e cortice guttas.

---

[1] Knjiga ima ovaj dugi natpis: *Bartholomaei Bolognini Boloniensis Epitome elegiaca in Pub. Ouidij Nasonis Libros XV. Metamorphoseon. — Francisci Nigri Bassianatis Epitome Sapphica in eosdem Pub. Ouidij Libros Metamorphoseon. — Item Io. Francisci Quintiani Stoae Poetae laureati Disticha elegiaca et quaedam Sapphica quoque in singulas Fabulas Metamorphoseos Ouidianae. — Praeterea Jacobi Boni Epidaurij Dalmatae De raptu Cerberi Libri tres. — Una cum indice rerum memorabilium diligentissimo. — Basileae.*

Jednako je pjesnik u kasnijem izdanju ne znam s kojega razloga promijenio red Nereitkinjâ u stihovima 166. i 167. Dok naime u starijem izdanju čitamo imena nekih Nereitkinjâ ovim redom:

Et Chlimene, Limnoriaque, Acteique, Spioque,
Cymothoe, Cymodoceque, & flaua Orithya,

u kasnijem je izdanju pjesnik taj red promijenio i kod toga umetnuo ime još jedne Nereitkinje:

Et Chlymene, Limnoria, Actei, Cymodoceque
Cymothoeque, Legaeaque, Spio, & flaua Orithya.

Evo još nekoliko znatnijih promjena u izdanju od 1526. godine:

I, 68. *Furuius* mjesto *Atrius;* I, 78. *Hylaeumque* mjesto *Neleumque;* I, 86. *per* mjesto *sub;* I, 89. *socioque* mjesto *spretoue;* I, 99. *praealtis* mjesto *sub altis;* I, 108. *regni* mjesto *mundi;* I, 126. i 127. *summersit . . . emersit* mjesto *summergit . . emergit;* I, 130. *tum pectore* mjesto *sub pectora;* I, 133. *mens corde subacta* mjesto *mens corde sub imo;* I, 139. *Napaeae* mjesto *Faistis;* I, 163. *meantes* mjesto *uagantes;* I, 183. *per undas* mjesto *sub undis;* I, 184. *acentea* mjesto *ascyntheta;* I, 206. *de trabibus* mjesto *sub trabibus;* I, 210. *Immanis longo deuexit corpore Pistrix* mjesto *Immanes longo uexerunt corpore pristes;* I, 219. *Sperchius, & Arar* mjesto *Sperchios, Ilerda;* I, 232. *& quanta per aequora uidi* mjesto *& queue sub equore uidi;* I, 234. *multis* mjesto *uariis;* I, 238. *amplectitur* mjesto *complectitur;* I, 267. *nec nostro spes uel postrema dolori* mjesto *nec nostro solatia spesue dolori;* I, 290. *Teque Ceres, o. Diua* mjesto *Et te flaua Ceres;* I, 292. *aderat* mjesto *uenerat;* I, 295. *quaque uoraci* mjesto *quaque sub imo;* I, 298. *suprimit* mjesto *suffocat;*

II, 9. *Irruerat* mjesto *Illuxit;* II, 30. *perturbant* mjesto *conturbant;* II, 37. *hinc impete* mjesto *tunc impete;* II, 41. *acerbum* mjesto *iniquum;* II, 49. *oras* mjesto **auras;** II, 61. *fruerere* mjesto *fruere;* II, 131. *& tenui demisso gurgite conto* mjesto *& tenui misso sub gurgite conto;* II, 148. *rubigine* mjesto *testudine;* II, 153. *arrigit* mjesto *suscitat;* II, 157. *Iactat* mjesto *Edit;* II, 171. *Hanc fugat* mjesto *Profugat;* II, 175. *obesum* mjesto *inorme;* II, 183. *Nexibus innodat, longoque ligamine serpit* mjesto *Nexibus inuoluit: longoque ligamine nodat;* II, 207. *regno* mjesto *mundo;* II, 212. *uictor* mjesto *mundi;* II, 257. *nox* mjesto *palus;* II, 267. *quoque* mjesto *sibi;* II, 269. *ubique* mjesto *uterque;* II, 277. i 279. *Ange* mjesto *Urge;* II, 285. *te* mjesto *tu;* II, 312. *Exedit leuibus uentis* mjesto *Leuibus exedit uentis;* II, 335. *Anne* mjesto *An* i *mergat* mjesto *mergit;*

III, 30. *detecta* mjesto *reuelata;* III, 40. *Namque sub ingenti qua mors tellure coercet* mjesto *Namque sub ingenti qua se*

tellure profundat; III, 68. *Quis nube cruenta* mjesto *Quis nube sub ipsa;* III, 74. *Proximus it, iuxtaque Satan* mjesto *Proximus hunc iuxta Sathanas;* III, 89. *ille Satan* mjesto *Sathanas;* III, 99. *tollebat* mjesto *exaltabat;* III, 103. *subacto* mjesto *sub alto;* III, 136. *trigam* mjesto *trigas,* III, 151. *quem Iuppiter alto* mjesto *quem pater in alto;* III, 155. *Prodiit, & uenit* mjesto *Exiturus erat;* III, 162. *feroci* mjesto *sub imo;* III, 163. *dolor* mjesto *furor;* III, 211. *memorande* mjesto *lycge;* III, 222. *Et tunc ipse deum tali sic uoce precatur* mjesto *Tunc & ipse deos tali sic uoce precatur;* III, 233. *regni* mjesto *mundi;* III, 237. *& tonitru longe domus atra remugit* mjesto *& ripis longe palus atra remugit;* III, 253. *cunctos* mjesto *omnes;* III, 265. *adactis* mjesto *adhęsis;* III, 268. *saeuumque* mjesto *magnumque;* III, 304. *impexumque caput* mjesto *impexasque comas.*

Osim toga izdanje od 1526. godine ima jedan stih manje. U prvome naime izdanju čitamo o Plutonu također ove stihove (III, 156. i d.):

Prętęrea pilium nec adhuc aboleuerat ulcus:
Nestoręque memor fuerat Saturnius aulę:
Qui quom pro cęsis in eodem sanguine natis:
Euersamque domum: & disiectam funditus urbem:
Nęlidę auxilium ferret: uix sautius iram
Herculis aufugit moestas acherontis in ędes.

Četvrti od ovih stihova ne pristaje u tekst i nema nikakve veze sa stihovima, što stoje pred njim i iza njega. No pogrješka bi se ova mogla lako ukloniti, kad bi se mjesto akuzativa svagdje upotrijebio ablativ. Mjesto toga Bunić je u izdanju od 1526. godine naprosto izbacio ovaj stih.

Izdanje od 1538. godine ne poznaje nijednu od kasnijih promjena Bunićevih, te na pr. i u njemu čitamo ovaj stih, koji ne pristaje pravo u tekst. Što više, ono je strogo zadržalo i pravopis, kojim se Bunić služio u prvome izdanju, pa i nekoliko očevidnih štamparskih pogrješaka, na pr. I, 82. *ha* mjesto *ah;* I, 137. *at* mjesto *ah;* I, 299. *Concilium* mjesto *Consilium* i dr.

Građu za ovo pjesničko djelo uzeo je Bunić iz bogate stare grčke priče o Herkulu. Iz te je on priče odabrao onaj dio, u kojem se pripovijeda, kako se Herkul spustio u podzemni svijet, da dovede Euristeju psa Kerbera. Uzimljući za epsku pjesmu građu iz stare priče naš se pjesnik samo poveo za mnogim starijim pjesnicima humanističkoga vijeka, koji su rado i obilato crpli građu iz stare priče. Poznato je na pr., da je već Boccaccio u lijepoj

talijanskoj pjesmi obradio priču o Teseju. Pa i u tome je Bunić slijedio starije pjesnike svoga doba, što se sa starom građom dosta samovoljno služio uplećući u nju nove neke zgode, što ih je očito sam izmislio, i dodajući štošta iz kršćanske vjerske nauke. Osim toga i njemu je Vergilije prvi uzor u epskoj pjesmi, pa se zato obilato služio bogatom dikcijom njegove Enejide: tako na pr. u njegovoj pjesmi nijesam našao pridijevka, kojim se već Vergilije ne bi bio poslužio, a i gdjekoji je potpun stih naš Dubrovčanin naprosto preuzeo od Vergilija. No i u samoj kompoziciji slijedi on stope velikoga rimskoga pjesnika, pa je crtajući Herkulov silazak u podzemni svijet i boravljenje njegovo u Plutoncvu carstvu gdjekoju zgodu izradio vjerno prema Vergilijevu crtanju Enejina boravljenja u podzemlju. Samu pak građu uzeo je Bunić iz — tragedije Senečine „*Hercules*". Jasno ćemo sve to razabrati, ako ogledamo sadržaj njegove pjesme.

I. pjevanje. Povodeći se za Vergilijem i Bunić u prva tri stiha naznačuje glavni sadržaj svoje pjesme:

Taenarias fauces, & debellata profundi
Regna Iouis, soliumque canam, quo clauiger heros
Tergeminum domuisse canem Vi Marteque fertur.

Pošto je zatim ukratko spomenuo mržnju maćehe njegove, koja je velikoga junaka natjerala u tešku službu Euristejevu i prisilila, da osvaja Ehaliju, pjesnik zove u pomoć Apolona izjavljujući, da ne će ponavljati općeno poznatih pričâ o Gigantima, Titanima, o ratovima Romulovih potomaka, o nevjernoj Kartazi ili kako su Grci razorili Troju. Njegova će pjesma pjevati o novome ratu, što su ga Furije raspirile, jer „*sic prius hoc bellum nulli cecinere priorum*" (st. 1.—21).

Nato otpočinje pjesnik samo pričanje. Blizu rta Malije mračan je ulaz u podzemni svijet. Ovdje je potomak Alkejev sašao u stigijsko kraljevstvo i dospio među sjene pokojnikâ. Premda je put do podzemlja utrt, pjesnik ipak nanovo zaziva u pomoć sve podzemne bogove prije no što će krenuti tragom pjesnika iz Andesa (st. 32. *sequor undini uestigia uatis),* a tada tek crta put do Plutonova dvora. Do samoga ulaza u podzemni svijet borave različne grdosije kao i po Vergilijevu crtanju (En. VI, st. 273. i d.), samo što Vergilije na prvome mjestu (st. 273. *vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci)* pominje personifikacije ljudskih nevolja (st. 273.—281.), a onda tek neke grdosije (st. 285.—289.), dok

Bunić prvo mjesto daje grdosijama (st. 33. *Principio ad fauces tetri stabulantur auerni)*, a onda tek pominje nekoliko personifikacija ljudskih nevolja (st. 44.—57.). I pojedine grdosije uzeo je Bunić od Vergilija: Kentaure, nesrećnu djevicu Skilu, storukoga Egeona, Hidru, Himeru, Harpije i Medusu, samo je tim grdosijama dodao još troglavoga pastira Geriona, koji i u podzemnom svijetu bježi pred Herkulom. Pa i sve personifikacije ljudskih nevolja preuzeo je naš pjesnik od Vergilija držeći se i kod toga istoga reda i služeći se istim pridijevcima, a dodavši samo neke nove crte. Tako Vergilije nasuprot ostalim personifikacijama ljudskih nevolja (st. 279. *adverso in limine)* postavlja Rat *(Bellum)*, Eumenide i Neslogu *(Discordia)*, koja je u zmijinju svoju kosu uplela krvave vrpce (st. 281. *vipereum crinem vittis innexa cruentis)*. I u Bunićevoj je pjesmi Belona smještena nasuprot ostalim personifikacijama ljudskih nevolja (st. 53. *Postibus aduersis)*, ali ona krvavim ostanom i zaglušnom vriskom goni Eumenide u rat, a kod toga joj pomaže bijesna Nesloga *(Discordia)*, koja je razderala dugu svoju odjeću, zmijinju kosu povezala krvavim vrpcama (st. 56. i d. *uittisque cruentis | Anguiferas depressa comas)* i žudi za bojem.

Dok Vergilijev Eneja drhćući od straha mačem hoće da rastjera različna ova strašila (st. 290. i d.), Herkul ih bez straha razgoni s kijačom krčeći sebi put do Aheronta i do stigijskoga brodara. I toga brodara ocrtao je Bunić jednako kao Vergilije svoga Haronta (st. 298. i d.), samo je i opet dodao nekoliko novih crta, da ga prikaže što ružnijim. I njegova je prevoznika pritisla starost, oči mu plamte, sav je posijedio, a odjeća mu je raspojasa i zamazana, no dok je Vergilijev Haront još krepak i snažan (st. 304. *iam senior, sed cruda deo viridisque senectus)*, njegovu su brodaru klonule već usne, te su mu usta razvaljena, sve mu je tijelo pocrnjelo, a uši su mu iskočile. Za njim se natislo mnogo svijeta, a po obali lutaju bezbrojni neukopani pokojnici. Kao što Eneja među njima prepoznaje dva tri svoja druga, što su putem zaglavili, tako i Herkul zapazi više njih, što ih je sam otpremio na drugi svijet: četu Kentaurâ, Lapite, Reta, Fola, Diomeda i Busirida. No Eneja jednoga od drugova, krmilara Palinura, i nagovori (st. 341. i d.) pitajući ga, kako je ono nastradao. Herkul dakako ne može takovo što pitati one jadnike, kojima je sam zadao smrt, i zato naš pjesnik upleće novo jedno lice, što ga u toj vezi nije našao u grčkoj priči o Herkulu, dječaka Hilu. Kod toga se on ujedno rastaje za neko

vrijeme s Vergilijem, kojega je doslije vjerno slijedio (do st. 80.), pa do kraja ovoga pjevanja i u početku drugoga pjevanja pušta Hili, da kazuje Herkulu svoje zgode i nezgode. U tome nas dijelu samo gdjekoja pojedina crta opominje na mnogo kraći razgovor između Eneje i Palinura.

Zamotrivši među neukopanim pokojnicima i svoga ljubimca Hilu Herkul ga odmah nagovori čudeći se, što ga ovdje i ovakoga susreta. Kao što je Eneja teško raspoznao Palinura (st. 340.), tako i Herkul jedva prepoznaje usne, zlatnu kosu, sjajno negda lice i rumene obraze svoga milja. Kad ga je nestalo, tužni junak nije vjerovao, da bi dječak u cvijetu mladosti dospio u podzemni svijet, nego je prije pomišljao na to, da su ga bijeli labudovi odnijeli među bogove, da ih zajedno s Ganimedom dvori. Pa i drugove na lađi Argo potvorio je, da su mu ga ukrali. Lažljivi mu je Orfej više puta rekao, da su dječaka kod rijeke vodene vile *(Napaeae)* ugrabile. Sav izvan sebe obilazio je on spilje, jezera, šume i šikaru; krivio je sve bogove, da su mu oteli dječaka, a oni su mu se redom zaklinjali stigijskom rijekom, da ne znaju za Hilu. Znade Misija, koliko je on ljubimca svoga tražio i jadikovao za njim, znade tužna jeka, što je ponavljala njegove jadikovke i naricanja. I na proročišta se on zbog toga obratio, ali nijedno mu nije znalo ništa reći. Što više, kao što je brat Apolon prevario Vergilijeva Eneju obrekavši mu, da će Palinur prispjeti u Italiju (st. 344. i d.), tako je on prevario također brata Herkula kazujući mu, da su njegova dječaka Najade odnijele u svoje kraljevstvo (st. 80.—107.).

Hila se silno obradovao ugledavši Herkula, pa mu kazuje svoje jade. Kao što Palinur najprije upućuje Eneju, da ga Apolon nije prevario (st. 347. i d.), tako i on na prvome mjestu objašnjava Herkulu, da Apolon, Orfej i bogovi nijesu lagali. Kad su se već voljom bogova sastali, on će mu sam ispričati svoj udes. Argo lađa, što je vozila Jasona i njegovu družbu u Kolhidu po zlatno runo, prispjela je do Helesponta. Ovdje su birani junaci posjedali na lađi oko stola za ručak, a dvoranici su ih dvorili hranom i slatkim vinom. Među dvoranicima bio je i Hila, pa je dobio nalog, da donese u vrču vode s izvora. On priveže krčag na uže i spusti ga u vrelo, da zahvati vode. Uto opazi nešto podalje Aretusu, kako na suncu suši kosu izmiljevši napolak iz vode. Kad je opazila Hilu, dva je puta naglo zaronila u vodu i zazvala sestre. Za čas vidje Hila svu pučinu punu golih Najada, kako hrle preko zapjenjenih valova. On se prepao od nenadanoga prizora i one-

svijestio, a vile ga onako nesvijesna odnesu u svoje spilje, u dvor Doridin (st. 108.—135.).

Herkul spoznaje sada, da ga proroci nijesu prevarili, proklinje Nimfe, što su mu ugrabile njegovu radost i milovanje, i moli Hilu, kad mu je već suđeno bilo, da ga nađe u podzemlju, neka mu bar redom ispripovijeda, kako je dospio do stigijskih voda (st. 136.—144.).

Hila se ne obazire odmah na želju Herkulovu, nego nastavlja pripovijedanje ondje, gdje je čas prije toga stao. U spilji su ga Nimfe najprije prizvale k svijesti različnim mirodijama, a onda ponijele u ložnicu odlične Doride, da joj ga dadu na dar. Dorida se bila udala za Nereja, u dvore blizu stupova, što ih je Herkul onomadne postavio. Mlada je žena upravo sjedjela na prostranom počivalu, a oko nje se okupio novi njezin rod: rijeke, jezera i zborovi Nimfâ, koji su pjesmama napunjali prostrane njezine dvorane. Pjesnik neko dvadeset Nimfâ pominje po imenu. Među njima Protej udara u žice i kazuje prve brakove među bogovima, napose ženidbu Okeanovu i rod, što je od njega potekao. Da ne troši uzalud kratko vrijeme njihova sastanka, Hila mu ukratko pripovijeda, kako se Dorida njemu obradovala i odlučila ga dati na dar ocu Okeanu. Zato naloži Nimfama, da brzo dovezu kola, dotjeraju s paše delfine i donesu nekoliko plasa čista leda, u koje će staviti dječaka, da mu voda ne naudi, te će moći da gleda dubine morske. Nimfe brzo donesu leda s Alpî, a i delfini dojure s kolima i pristanu pred dvorom (st. 145.—186.).

Dotle je otac Okean prostr'o sve stolove i glasne su trube pozivale morske bogove, da dođu na gozbu. Dorida u zlatnoj odjeći sjede u kola, a s njom zajedno nekoliko Nimfâ — Hila ih opet po imenu izbraja —, koje su trubile ili pjevale. Njega samoga zatvorile su one u kovčeg od leda, kao što se indijska ptica (očito papiga poradi st. 204.: *humanas meditatur promere voces)* zatvara u krletku, dale mu za hranu ambrozije i kovčeg smjestile ispod kolâ. Tako je dječak vidio sve, što se u vodi zbivalo oko njega. Kad su kola već jurila vodom, opazi Hila Nereja, koga su vozili morski psi, a želio je da dostigne Doridu i njezinu družbu, kao što Dionisije sa svojim satirima silazi s tajgetskih glavica upregavši tigre, kad želi zaljubljene satire pomiješati među lakonske djevojke. Nereja prate i miješaju se među Nimfe različni riječni bogovi, među njima i Dalmatinac Naran (Neretva), što nosi raznovrsne ribe i ptice. Hila izbraja dvadeset bogova različnih rijeka. Nerej je Do-

ridu brzo dostigao i uporedo s njom jurio. Kao što Vergilijeva Sibila ne može da izbroji Eneji sve vrste zločinaca i kazni u Tartaru (Enejida VI, st. 625. i d.), tako i Hila ne može da ispripovijeda, što je sve vidio u morskim dubinama. No dok Sibila ne bi mogla da zadovolji radoznaloga Eneju, kad bi imala i stotinu jezika, stotinu usta i željezan glas, Hila bi sve ono, što je vidio u moru, jedva iskazao za mjesec dana, kad bi imao tisuću usta. Pa dok Sibila i završuje s priznanjem svoje nemoći, Hila ipak dalje kazuje, da u moru ima sve ono, što i na zemlji vidimo: šume, visoke gore, prostrana zemljišta s crvenim usjevom korala, zelene livade pune različnih stada i čopora s pastirima, kolibe, stanovi Nimfâ i dvorovi bogova. No kod toga se on kazivanja ne zadržava dugo, jer bi rado zadovoljio Herkulovu želju i pripovijedao mu, kako je jadno zaglavio (st. 187.—248.).

Herkul teško uzdiše i ljuto plače, jer je u srcu njegovu nanovo planula ljubav, dok je slušao glas svoga ljubimca. Premda je on u srcu razmišljao i o teškome poslu, što ga čeka kod bijesnoga Aheronta, ipak je sam poticao dječaka, da dokraja ispripovijeda svoje zgode (st. 249.—255.).

Jadni Hila, dok govori o morskim božanstvima, što ih je na svoju nesreću upoznao, nalazi melema za ljutu svoju bol i nezasluženi udes, pa nastavlja svoje pripovijedanje: Sretan je Gamined i zavidi mu dardanska mladež, što na nebu dvori bogove. Sretan je i Atis u frigijskim gorama, jer mu svećenice Kibeline svirkom i svetkovinama razbijaju brige. Ali on sam izgubio je život i boravi nepokopan na stigijskoj pješčini bez utjehe i bez nade, a k tomu gadni demoni bacaju vatru na njegovu utvaru (*manes*, st. 269.). Zar je zato vidio lijepe Napeje, zborove Nerejevih kćeri i spilju Doridinu, pa kola Nerejeva, čudesa morska, sve nebesnike Okeana kod njihove gozbe u etiopskom kraljevstvu? Nakon kratkoga ovoga razmatranja nastavlja Hila svoje pripovijedanje. Kad je Nerej sa ženom stigao do dvora Okeanova, bilo je tamo već 300 kola, a 1000 je zvijeri paslo po poljanama: na njima su se dovezli Okeanu u goste bogovi s Olimpa i Hila ih redom izbraja crtajući obličje svakoga od njih. Kod toga dakako pokojnik najveću pažnju obraća Hermu, vođi duša pokojničkih u carstvo Plutonovo. Stolovi su bili sjajno opremljeni i gozba obilata. Okean zagrli kćer Doridu i vesela srca primi od nje na dar Hilu. Kad su se bogovi najeli i napili, budu uklonjeni stolovi i posuđe, a bogovi se u veselu razgovoru stanu razilaziti. Razgovor je njihov

bio nalik na šuštanje lišća u sjenovitoj šumi, na šum valova morskih u zimsko doba, kad se pučina lako ustalasa, ili na udaranje valova o obalu. Nato posjedaše svi bogovi u kola i jedni se odvezoše na Olimp, drugi u podzemni svijet, treći u spilje (st. 256.—319.).

II. pjevanje. Hila nastavlja svoje pripovijedanje bez prekida. Sjutradan ujutru vozi se Okean na kitovima po moru. Taj je dan Hili posljednji osvanuo i ptice su dječaku plačem svojim objavljivale zlu kob. Dok su se oni vozili po moru, podiže se silna oluja, te su valovi pijesak morski iz dubine uzvitlali. Ribe su se razbježale na sve strane. Okean zatjera kitove u dubine morske i oni su uz veliku lomnjavu sjekli vodu, no njima se suprotiviše druge grdosije i u dubini nastade užasna vreva, u kojoj se led Hilina kovčega razbio na sitne komade, te se jadni dječak ugušio. Tada bude Okeanu žao Hile i on pretvori tijelo njegovo u zviježđe „Ribe", a dušu proždrije nezasitni Orko, i ona će sada stotinu godina lutati po stigijskoj obali plašeći se strašnih grdosija. Hila moli stoga Herkula, da mu podigne nadgrobni humak, kad se povrati na gornji svijet, ili ako može, da ga izbavi od tolikih muka i povede sa sobom (st. 1.—55.).

Junak kijačonoša rad bi, da ima toliku moć, jer tada bi on bio drugi Jupitar i povratila bi se vlada Saturnova. No ako on nadjača Aheronta, ne će mu samo kenotafij podići, nego će Jupitar poslati Herma, da govorom pridobije Dita i prenese Hilu na ostrva blaženikâ (st. 56.—68.).

Kao što se Vergilijev Palinur zadovoljio Enejinim obećanjem, da će ga svečano ukopati (Enejida VI, st. 382. i d.), tako se i Hila raduje Herkulovim riječima, a junak polazi dalje do stigijske močvare. Dok je Haront Eneju bez straha nagovorio (Enejida VI, st. 385. i d.), prepao se pred Herkulom, koji ga je već izdaleka zazivao, i jedva se usudio tražiti od njega kobnu šipku *(fatalem uirgam* u st. 76.), što je ne traži napose ni od Eneje, ali mu je Sibila sama pokazuje (Enejida VI, st. 405. i d.). No i onako u strahu zaustavlja on junaka i u oduljem ga govoru pita za razlog njegova dolaska i žurbe (st. 69.—77.).

Dok Eneju Haront ne poznaje, ali mu nije baš ni stalo do toga, da ga upozna (Enejida VI, st. 388. i d.), ne poznaje on doduše ni Herkula, ali ipak naslućuje, da se u njegovu tijelu krije neki bog. Pita ga, tko je i po što dolazi, pa ga kao i Eneju opominje, da u podzemni svijet dolaze samo duše pokojnikâ. Njegov čamac

nije vičan, da ga tereti ljudsko tijelo. No ako Herkul ima zlatnu šipku Persefoninu (st. 85. *Persephones rutilantis uirga metalli*), tada će ga prevesti na čamcu, da odnese dar gospođi Ditovoj. Od živih ljudi, što ih je prevezao preko rijeke, pominje Haront Vergilijevu Eneji (Enejida VI. 392. i d.) Herkula, Teseja i Piritoja: prvi je sašao u podzemlje po Kerbera, a ona dvojica, da odvedu gospođu Ditovu. Herkulu dakako ne može on još kazivati ovih primjera, nego mu pripovijeda o pjevaču Orfeju. Orfeja je čamac njegov prevezao, jer je pjevač glasom svojim utišao sve utvare podzemne, a kitarom upravljao tijek divlje vode. Došao je pjevač u podzemlje, da traži natrag Euridiku, a pjevao je o stvorenju svijeta i kako je Jupitar podijelio s braćom vladu. Dok je Orfej tako pjevao, pokojnici su imali blagu utjehu: Sisif ne valja kamena, Iksionov se kotač zaustavio, Danajeve su kćeri prestale puniti probušene posude, jer je voda u njima stala, Aherontovi su valovi zamuknuli, a i samoga je Plutona zanijela ljupka pjesma, te je povratio život Orfejevoj ženi i pustio je, da se vrati s mužem na gornji svijet (st. 78.—107.).

U Vergilijevoj Enejidi (VI, st. 398. i d.) odgovara Harontu „*breviter*“ u 9 stihova Sibila mjesto Eneje. Herkul nema još pratioca, pa zato sam odgovara Harontu, također dakako „*breviter*“, premda odgovor njegov zaprema 17 stihova. Ako je, kaže Herkul, u podzemni svijet mogao saći trački pjevač, koji je negda pjevao i njegova slavna djela, zašto ne bi i on smio razgledati sjedište strica Dita. Jupitar mu je otac, a od maćehe je Junone dobio nalog, da sađe u dom Erebov. Njegov je znak kijača, kao što Mart ima mač, Jupitar strijele, Neptun ostve, Apolon tobolac i svirale, Bakh štap s lozovim lišćem, Merkurije šipku, Pluton trozub, a Dijana faretru. Svaki bog ima svoj znak, pa tako i on. On ima i grančicu od svijetle mjedi, što je Proserpina traži na dar (st. 108.—125.).

Herkul nato pokaže Harontu grančicu, a njega mine strah, kao što Vergilijeva Haronta ostavi srdžba (Enejida VI, st. 407.), pa se on i Herkulovoj grančici jednako divi, kao što se divio grančici, što ju je Sibila pokazala. Tada Haront pripaše svoje haljine, uredi vesla, jedra, užeta i okrene čamac za plovidbu. Golemi Herkul uđe odmah u čamac, koji pod teretom duboko zaroni u vodu do dna močvare, napuni se vode i kolebajući se prijeđe preko močvare, kao što je i pod Enejom zaškripio i primio kroz pukotine mnogo vode (Enejida VI, st. 413. i d.). Kad je Herkul prispio na

suprotnu obalu, koja je obrasla rogozom, odmah zapazi dvore tartarskoga tiranina s visokim stupovima i crnim tornjevima. Nad vratima se uzdizao dug luk, a oko dvora je tekla stigijska rijeka (st. 126.—144.).

Pred samim ulazom u dvor Plutonov, na hridi punoj ljudskih napolak izjedenih udova, opazi Herkul troglavoga Kerbera, koji se nasitio ljudske krvi i upravo je razbacivao kosti po zamazanoj pećini, na kojoj čuva stigijsku vodu, proždire ukopana plemena i plaši lake sjene. Kad je ta grdosija začula korake Herkulove, podiže uši, zareži, povuče rep među noge, zmijinja mu se kresta oko vrata nakostriješila, poče strašno lajati i zatrkivati se na protivnika. Ali Herkul se ne služi čarolijama poput Sibile u Vergilijevoj Enejidi (VI, st. 419. i d.), jer je došao, da svlada Kerbera. On zaogrne golo svoje tijelo kožom nemejskoga lava, stane ogledati kijaču i pripravljati jake lance, a tada se poput strijele baci na psa, koji pobježe do visokoga sjedišta Ditova. Kao što je dodonski pas negda zamijetio korake putnika, razbio lance i pohitio protiv njega, no putnik ga je potjerao šibom i gonio do gospodareve kuće, tako i Kerber bježi pred okovima i udarcima kijače. Pred samim prijestoljem stigijskoga Jupitra dostiže Herkul psa, udari ga kijačom i čvrsto sveže lancima, kao što asahejska zmija žedna krvi vreba slona sakrivši se kod rijeke ili u sjeni, a kad ga uvreba, onda se sa svom snagom obavije oko njega, dok ga ne zdrobi (st. 145.—183.).

Ali dotle čuvarica Megera podiže strašnu buku s visoke kule. Njoj je gospodar Orka povjerio, da započinje rat i čuva podzemne dvorove. Rodila ju je vlažna Noć mrkomu Aherontu, da cikom svojom zameće pokolje ratne. Ona dakle bijesno zatrubi u školjku, te se od toga potreslo čitavo podzemno carstvo, a čuo se zvek njezin i na ostrvima blaženikâ, čula je Belona, koja sva sjaje u oružju, i odmah je poslala u boj demone s ognjenim mačevima. No Herkul se nimalo ne prestraši pred demonima, već stajaše nepomično kao hrid usred mora, kojoj valovi i vjetrovi ne mogu da naude. Kad su njegovi protivnici izdaleka opazili u njega plijen sa dva svijeta, lavsku kožu i podzemnoga psa, očita im je bila snaga njegova, kojom je svladao sve grdosije na zemlji, pa su se bojali borbe izbliza. Tada bijesna Belona pozove u pomoć svemoćnu Smrt, koja jednako kosi staro i mlado ostavljajući svagdje za sobom suze. Sa Smrću dođe neblaga Bol *(Dolor)*, a od njih nema gadnije i okrutnije grdosije u podzemlju. Njih ponosna Be-

lona hoće da raspali na boj, pa im zato u oduljem govoru izlaže pogibli, koje prijete podzemnomu carstvu, ostane li drski provalnik bez kazni, kojoj nijesu umakli Iksion i Tesej. Da se dakle ne pogazi predašnja slava i čast, neka pograbe pogubne strijele i oduzmu tomu čovjeku hvalu pobjede (st. 184.—250.).

Smrt i Bol spremaju se na boj. Smrt se naoružala krvavom kosom i tihim tobolcem napunivši ga strjelicama. Iza nje slijedi Žalost *(Luctus)* i studena Bljedoća *(algificus Pallor)*, a pred njom leti Bol noseći u boj bezbrojne bolesti. No ni Kokitova močvara, ni vratar Orka, ni Smrt, koje strijele ne promašiše još cilja, ni drugo štogod ne može da nadvlada junaka, koji sve ravnodušno podnosi, što mu dade zla sreća ili udes (st. 251.—262.).

I već je Herkul došao na trg ispred crnoga dvora Ditova, gdje Minos *(Cnosius . . quaesitor*, st. 265.) kroji pravdu krivcima. Ovdje čeka i Piritoj na sud Minojev, pa kad opazi Herkula, pođe mu nasusret i tuži mu se na zli udes svoj, koji ga je stigao preko očekivanja. Ujedno moli junaka, da bude branič i pomoćnik jadnomu Teseju, koji je prikovan uza hrid na putu, kojim će se Herkul vraćati iz podzemlja. Milo mu je, što je dušmanin njegov Kerber svezan, i moli davnoga svoga znanca, da ga što jače okuje, jer ta je grdosija i njemu slomila sve udove svojim zubima i nije žalila, kad su stigijske čete vodile Teseja svezana (st. 263.—290.).

Herkulu, koji je vičan da pomaže nevoljnima, dođe na um, kako mu je Tesej pomogao svladati Kentaure, kako se zajedno s njime borio za ženu Amazonku, i on odgovori ukratko Piritoju, da se ničega ne boji, pa zato neka mu samo pokaže, gdje truhne tijelo Tesejevo, da mu pomogne. No prije neka ga u glavnome pouči, s koliko je to zidova opasan dvor podzemnoga vladaoca i čemu služe tolike utvrde (st. 291.—303.).

Sada potomak Flegijin u oduljem govoru (st. 304.—330.) objašnjava Herkulu razdiobu podzemlja na devet krajeva, što ih također Vergilije razlikuje u šestome pjevanju Enejide. Tužno je kraljevstvo Persefonino opasano sa devet zidova. Najnutarnjiji od njih okružuje duše blaženika, što se veselo sigraju na mekim livadama. Unutar osmoga zida borave one duše, koje su već očišćene od svake ljage, pa pijući obilato dolaze do zaboravi. U sedmom se krugu vjetrovima ili vodom ili vatrom (isp. Enejida VI, st. 740. i d.) duša čisti od grijeha, što su se u nju utisli. U ostalih šest krugova ječe duše pokojničke pod različnim mučilima, a bdije nad njima Alekta: ovdje su oni, koje još sada izjeda bjesnoća ratna,

ovdje su nesrećni ljubovnici, ovdje ubojice i samoubojice, koji treba da u tome kraju provedu vrijeme, dokle bi ih prirodna smrt bila stigla. Ovdje u valovima stoji pleme „*solida glacie, atque altis concreta pruinis*“, koje nije došlo do spoznaje, i mrtvorođena djeca nariču nad okrutnim svojim udesom (st. 304.—330.).

Crtajući krajeve u podzemnom svijetu Bunić je očito imao na umu Vergilijev opis podzemlja u šestome pjevanju Enejide. I Vergilije naime znade, da stigijska rijeka devet puta optječe dvore Plutonove (st. 439.); i on znade za čišćenje dušâ s pomoću vjetara, vode ili vatre (st. 740. i d.); i on razlikuje sve one vrste pokojničkih duša, što ih je Bunić smjestio u devet krugova. No dok je Bunićevo crtanje poradi kratkoće svoje nejasno, te ne možemo pravo razabrati, u kojem li se krugu nahode ratnici, nesrećni ljubovnici, ubojice, samoubojice, mrtvorođenčad, Vergilije točno kazuje, u kojem se kraju ove vrste pokojnikâ nahode postavljajući ih u kraj između Aheronta i Tartara (st. 426. i d.).

Iza Piritojeva govora dolazi bez ikakoga prijelaznoga stiha pitanje Herkulovo, trpe li i nedužna djeca muke u podzemnom svijetu i zašto se duše bacaju u toliku vatru. Posljednja dva stiha ovoga pjevanja pripadaju Piritoju, ali i opet nijesu napose naznačeni kao njegovi. Piritoj primjećuje, da Herkul pita, što je pokojnicima dobro poznato, pa će ga zato rado poučiti.

III. pjevanje. Poučavajući Herkula Piritoj miješa staru mitologiju s načelima kršćanske vjere: U početku je bio bog „*architenens excelsi rector Olympi. | Libera causa, deus, mens mundi, certa uoluntas*“, u kojega je početak i kraj svega. On je stvorio vasioni svijet i čovjeka na priliku svoju davši mu slobodnu volju, ali podloživši ga zajedno i udesu. Svakoga čovjeka prate dva genija *(manes)*, od kojih jedan pokazuje put na nebo, a drugi vodi u pakao. Čovjeku stoji na volju, da odabere od njih za vođu, koga hoće. Zato su ljudi ili dobri ili zli. Kad smrt rastavi dušu našu s tijelom, zle ljude prate njihovi grijesi do strogoga suca, koji nepristrano odmjeri kazan. Toga božanskoga suca ne zna nijedno ljudsko pleme, a ipak je on sin božji, koji će donijeti spasenje ljudima. On će pretrpjeti smrt, samo da spase rod ljudski i razori vječne kazni. On krivce kažnjava i baca u stigijsku vatru, gdje je carstvo Plutonovo, a tri suca dosuđuju kazni opakima: Eak europskim plemenima, Radamant istočnim azijskim narodima, dok Minos nadzire njihovo suđenje. Istom na kraju svoga razlaganja obzire se Piritoj ukratko na pitanje Herkulovo o mukama,

što ih trpe djeca: ona su opoganjena *„genitali labe parentum“* i zato su bačena u mračnu spilju, gdje plaču. Dalje on ne će da troši vrijeme na pripovijedanje, jer se primiče noć, pa zato poziva Herkula, da brzo odu do Teseja (st. 1.—54.).

Usput začuju njih dva strašnu buku i tutnjavu, a doskora opaze, kako se u gustom oblaku približava podzemna četa, da navali na Herkula. Piritoj svomu drugu objašnjava tu vojsku, što je vodi Megera. Naprijed se na četvero konja vozi Pluton, kojemu iz očiju sijeva vatra. Do njega je Sotona, najgore biće u podzemnom svijetu, i vodi tisuću demona paklenih. Dalje su opaka bića: Levijatan, koji ima lijepo lice i plavu kosu, ali zmajevske noge, Mamona na zlatnim kolima, razuzdani Belijal i zvjerski Beemot. Njih je stvorio Bog još u vrijeme, kad nije bilo ni mjeseca ni zvijezdâ, da budu dionici njegova obilja na nebu. Najljepši je od njih bio Sotona Lucifer, no on se prvi uzobijestio, pa se zavjerio sa svojom družbom, da će oteti vlast najvišemu Bogu. Ali ga Bog otac strmoglavi u bezdanu s tisuću njegovih drugova (st. 55.—114.).

Kad se crna četa stigijskoga vladaoca približila Herkulu, kosa se njegova nakostriješila, iz očiju mu sijeva plamen, znoj ga je oblio, grudi mu bukte, a u grlu ga steže vatra. Junak je nalik na lava, koji se s Pinda spustio do rijeke, da se napije vode, a uto opazio lovce, pa se sprema na navalu. Dotle Pluton zapovjedi pratnji svojoj, da sustavi konje. Svi ga poslušaju i stanu. Pluton se podiže na kolima, obazre se na sve strane, pa zagleda Herkula, koji je ugrabio Kerbera, a sad se sprema, da se odupre tartarskim četama. U Plutonovu se srcu komeša strah sa srdžbom, i on premišlja, bi li u miru tražio od Herkula natrag psa ili bi se s njim pobio. Bojao se on silne snage Herkulove, o kome je Jupitar unaprijed rekao da će pobijediti i zemlju i pakao. Pa i rana, što ju je zadobio kod Pila, nije još zacijelila: htio je da pomogne Nelejevu potomku, ali je jedva živ umakao. No razmislivši, da je on sam bog, a ne tek kakav smrtni junak, da se i Pobjeda *(Victoria)* rodila u njegovu carstvu, da su i drugi bogovi bili već ranjeni, ali ih to nije smelo, nestade njegova straha (st. 115.—192.).

Pluton pograbi oružje, skoči na tle i žezlom dade svima znak, da se umire. Smjesta je zavladala grobna tišina: ne čuju se više šibe Tisifonine, ne nariču sjene u vatri, ne miče se stigijska močvara, zamuknule su rijeke Aheront i Kokit. Sada se Pluton molitvom obraća na podzemne bogove tražeći od njih pomoć u borbi

i obećajući im žrtvu, ako pobijedi. On će se sam ogledati s Herkulom, a družba njegova neka mirno izdaleka gleda. Herkul nestrpljivo čeka, dok će Pluton navaliti. On je još jače svezao Kerbera i položio ga na zemlju kao što pučanin veže janje, a nato se pomolio olimpskim bogovima obećavajući im pobjednu žrtvu istim riječima, kojima ju je i Pluton obećao svojim zaštitnicima (st. 193.—231.).

Oku godi borba između bogova iz različna dva svijeta. Kad su se sukobili jedan s drugim, po čitavom su se Tartaru razlijegali gusti i krepki udarci njihovih desnica. Herkul izloži Plutonovu nasrtaju lijevu nogu i lijevu stranu prsâ, Pluton htjede, da mu u tu stranu zatjera koplje, no krepka lijeva noga Herkulova brzo odskoči nazad, kijača suzbi udarac koplja, a desna ruka dohvati i udari Plutona, koji se srušio nauznak. Ranjeniku odmah pritekoše u pomoć njegovi pratioci moleći ga, da bi se i oni smjeli ogledati s Herkulom. Ali Pluton im toga ne dopusti, jer on bi i sam bio pobijedio Herkula, kad bi uopće tkogod mogao nadjačati ovo čudo od junaka. Što više, on im nalaže, da Herkulu predadu još i Teseja, samo da što prije ode iz njegova carstva. Kao što kad grdni zmaj ostavi asirske gore ili sirtijske ravnice i istočne šume, pa doleti na vatrenu Etnu i iz obora Polifemova ugrabi velikoga bika, a gorostas ga ne može da svlada, pa mu sam dobacuje još jednoga bika, samo da ta kuga što prije ostavi njegovu spilju, tako je Pluton protivniku darovao još Teseja povrh Kerbera, samo da što prije ode (st. 232.—271.).

Tada Herkul ode do hridi, da izbavi Teseja, i do ždrijela, kroz koje bješe sašao u podzemni svijet. Tu je Kerber prvi put ugledao svijetlo sunčano i ne mogući ga podnositi okrenuo se prema stigijskoj tami i stresao je tri svoje glave, ali sve je njegovo opiranje beskorisno. Kad je Herkul opet dospio na zemlju, zahvalio se ocu Jupitru, što mu je dao snagu, da nadjača carstvo Plutonovo, jer će sada sav svijet vidjeti, koliko otac cijeni sina svoga i kako ga pomaže protiv nepravedne Junone (st. 272.—293.).

Sunce se upravo bilo uspelo na sredinu neba, a Herkul izmučen od puta i borbe traži sjenu, u kojoj će otpočinuti. Tu se namjeri na krošnjasto staro stablo do svetišta, što ga je podigao pjevač Arion nakon spasenja svoga. Pod ovo se stablo Herkul zaklonio sa svojim drugom i oni stanu razgledivati slike, kojima je svetište bilo iskićeno: različne zgode iz života Arionova, koji je pjevanjem uspavao brodare i onda skočio u more, da se spase na pliskavici.

Pet se slika sa svetišta pominje napose: 1. brodari se spremaju da ubiju Ariona, a on im nuđa zlata (st. 308.—311.); 2. Arion odjeven u grimiznu odjeću udara u kitaru i pjeva nasred krme, pa pjesmom svojom uspavljuje brodare (st. 312.—323.); 3. delfin plovi po moru noseći Ariona na hrptu (st. 324.—325.); 4. Arion dolazi u Korint i kazuje tiraninu korintskomu svoje zgode (st. 326.—327.); 5. brodari vrativši se stoje kao ukopani, pošto opaziše Ariona živa (st. 328.—330.).

Dok Herkul i Tesej razgledaju ove slike, eto dođu okolišni stanovnici ovjenčani lovorom, koji u pjesmi redom slave junačka djela Herkulova. Pjesnik izbraja 16 djela Herkulovih, a nato završuje pjesmu ovim stihovima (346.—349.):

Haec & mille dei laudes, & gesta canebant,
Sed lyra iam reticet lassi Cyllenia Phoebi
Soluite Pierides choreas, & claudite fontes
Bellorophonteos, uestris sat lusimus antris.

Ovo je dakle sadržaj pjesme Bunićeve, koju Filip Beroaldo u epigramu svome poredi sa samim poslom Herkulovim, pa kao što je Herkul dobio nagradu po zasluzi, tako se Beroaldo nada, da zaslužena čast ne će ni pjesnika minuti. U Beroaldovu epigramu nema još traga alegoričkomu tumačenju pjesme, ali ono se već jasno pojavljuje u epigramu, što ga je Jeronim Kalvo upravio na papu Leona X. preporučujući mu Bunićevu pjesmu, a naš ga je pjesnik štampao u izdanju od 1526. godine (str. CCLXXXVII.). U tom se epigramu izrijekom kaže, da je Krist uradio ono, što se u pjesmi pripovijeda o Herkulu, da pod kijačom treba razumjeti krst, a pod grdosijama u podzemnom svijetu grijehe naše. I Kalvo je očito uvelike cijenio pjesmu Bunićevu, a tako i zemljak pjesnikov Ivan Gučetić, koji je i sam bio znatan pjesnik, ali mi poznajemo od njega samo ovaj epigram, što ga je Bunić odštampao u izdanju od 1526. godine (str. CCLXXXVII.), davno iza Gučetićeve smrti[1]:

[1] Pjesnik Ivan Gučetić, sin Stjepanov, umr'o je mjeseca ožujka 1502. godine (vidi Jirečeka, Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte, Archiv für slav. Philologie XXI, str. 452.). Kako Gučetićeva epigrama nema još u onom prvom izdanju, očito ga je pjesnik ispjevao tek pročitavši štampanu pjesmu, pa je i po tome izdanje pjesme ugledalo svijet svakako prije 1502. godine. Nadgrobni je govor Gučetiću držao Elije Lampridije Crijević. Vidi F. Rački, Iz djela E. L. Crievića Dubrovčanina, Starine IV, str. 197.

Seu tibi Pegasides ueniunt in uerba sorores,
Pollice seu docto thracia plectra moues,
Dic quibus in syluis, quibus es nutritus in antris?
Nam tibi Apollineum carmen ab ore sonat.
Rara canis (fateor) nostroque incognita saeclo,
Pluribus & gemmis dicta referta struis.
Cum genio grauitas in te certasse uidetur,
Vis dicam? remoues ex Helicone deas.
Sollicitare chelin nimia dulcedine curas.
Meque tuum retines, me quoque semper habes.

Pa i drugi ljudi onoga vremena mora da su rado čitali ovu Bunićevu pjesmu, dok je ona doživjela tri izdanja. Nas dakako ne može ona potpuno da zadovolji. Pjesnik je doduše građu svoju dosta zgodno rasporedio, no od te građe nije umio stvoriti cjelinu, a nekmoli pojedina pjevanja zaokružiti. Iz sadržaja razbiramo, da je pjesnik razdijelio pjesmu sasvim samovoljno na tri pjevanja, pa da bi onih 1006 heksametara lako moglo stajati i u jednom samo pjevanju. Buniću je bilo samo do toga, da dobije tri otprilike jednaka dijela — prvo pjevanje ima 319 heksametara, drugo pjevanje 338 heksametara, a treće pjevanje 349 heksametara —, koje će nazvati prema tri Harite grčke, a kod toga nije ga mnogo smetalo, ako je pripovijedanje Hilino morao nastaviti i u drugom pjevanju, pa istom sa 71. stihom toga pjevanja otpočeti novu zgodu. Ta njega nije smetao ni razgovor između dva lica bez prijelaznih stihova, premda takovu razgovoru nema traga u starih pjesnika grčkih i rimskih, koji su obrađivali epsko pjesništvo.

No i sam sadržaj pjesme Bunićeve slabo će nas zadovoljiti. On je doduše u priču o Herkulovu polasku u podzemni svijet zgodno upleo priču o Hili, koju povrh toga čini se da je i sam dalje razvio. Stara naime grčka priča znade samo, da su Hilu ugrabile Nimfe kod nekoga vrela na Helespontu, kad je išao po vodu za Herkula, kojega je pratio na argonautskoj plovidbi. Sve ono, što se pripovijeda o životu Hilinu kod vodenih bogova, mora da je pjesnik ili sam izmislio ili našao u kojega drugog humanističkog pjesnika. Sastanak pak njegov s Herkulom u carstvu Plutonovu očito je on sam zamislio povodeći se za Vergilijevim crtanjem Enejina i Palinurova sastanka. Jednako je naš Dubrovčanin s povratkom Herkulovim iz podzemlja zgodno udružio priču o Arionu i samu priču ispripovijedao crtajući tobožnje slike na Arionovu svetištu. Ali prema ove dvije dobre strane pjesma njegova ima svu silu nedostataka.

Već je sam proemij predug za ovu kratku epsku pjesmu, u koje sama radnja još je daleko kraća. Najveći dio pjesme zaprema pripovijedanje Hilino i Piritojevo, dok o Herkulovu boravku u podzemlju malo što doznajemo. Pjesnik naime kazuje samo, da se Herkul spustio u podzemni svijet kod Tenara, da je na Aherontu sastao Hilu i vidio druga neka poznata lica, da ga je Haront prevezao preko rijeke, da je svladao troglavoga Kerbera, a izatoga crta put njegov do sudinskoga trga, gdje se junak sastaje s Piritojem. Što je on na tome putu vidio, toga nam pjesnik ne opisuje, nego doznajemo tek iz Piritojeva pripovijedanja. Ali ovo pripovijedanje nije dosta jasno i ne može u nas svagda probuditi živih predodžbi. Nešto je bolje prikazana borba između Herkula i Plutona, ali i kod toga opis borbe zaprema najmanje prostora, jer glavnu je brigu pjesnik obratio na opis vojske Plutonove i na govore obadvojice protivnika prije borbe. Govori su u toj pjesmi uopće odviše rastegnuti i živo nas opominju pjesničkih tvorina srebrnoga vijeka u rimskoj književnosti. Taj nam vijek rimske književnosti dolazi na um i onda, kad na nekoliko mjesta čitamo dulje nizove samih imena, kojima su pjesnici srebrnoga vijeka rado punili svoje stihove povodeći se za Hesiodom. Već nam ove dvije osobine dovoljno pokazuju, da se Bunić morao baviti latinskim pjesništvom srebrnoga vijeka, pa se zato ne ćemo čuditi, što je i građu za svoju pjesmu crpao poglavito iz pjesničkoga djela srebrnoga vijeka, iz tragedije Senekine „*Hercules*“. Razbiramo to iz jednake obrade priče o Herkulovu polasku u podzemni svijet i iz nekoliko tijesno srodnih mjesta u obje pjesme.

Pišući tragediju „*Hercules*“ Seneka se u glavnome povodio za Euripidovom tragedijom Ἡρακλῆς, ali je u samoj priči štošta promijenio i dodao. Tako je Tesej lice jedne i druge tragedije, no kod Euripida javlja se on sasvim potkraj radnje i zadaća mu je, da izbavi druga od dalje bijede i povede sa sobom. U Senekinoj tragediji dolazi on zajedno s Herkulom ravno iz podzemnoga svijeta u postojbinu svoga prijatelja, pa dok Herkul odlazi u kuću, da obračuna s Likom, Tesej dosta potanko crta ocu njegovu Amfitrionu, što je sve junak doživio u Hadu (st. 662.—829.). I po njegovu je kazivanju Herkul sašao u carstvo Plutonovo kod Tenara (st. 662. i d.), a na istome se mjestu i povratio svladavši psa (st. 813.). I njegov je Haront zamazan i gadan starac, koji plaši pogledom svojim sjene pokojnikâ (st. 764. i d.); on se doduše ne boji Herkula, nego, kako je krut, hoće da ga zaustavi, na svoju

nesreću, jer ga je junak brzo pokorio vlastitim njegovim veslom (st. 771. i d.). I u Seneke se uporedo pominju Kentauri, Lapiti i lernejska zmija, koji još u podzemlju drhću pred Herkulom (st. 778. i d.). Što više, u njegovoj je tragediji također priča o Orfeju i Euridici dosta naširoko obrađena (st. 569.—591.). Bunićev opis psa, čuvara ulaza u podzemno carstvo, i dvora Plutonova (I, st. 140. i d.) potpuno se podudara sa Senekinim opisom (st. 709. i d.. 782. i d.). I po Senekinu crtanju pas dočeka Herkula na hridi ispred dvora Plutonova, sav je zamazan, pun zmijâ, a mjesto repa izrastao mu je zmaj (st. 785. i d.). On se malo preplašio pred junakom, ali namah je silno zalajao, te se lavež njegov čuo čak u krajeve blaženikâ (st. 793. i d.). Herkul se zaogrnuo lavskom kožom i s kijačom u desnici brzo je obuzdao protivnika (st. 797. i d.). I u Seneke je Plutonov dvor obavijen gustom maglom, a do njega teče stigijska rijeka, kojom se bogovi zaklinju (st. 709. i d.). I Seneka pozna tri suca: Minoja, Radamanta i Eaka, što na trgu sude, te svaki pokojnik dobije plaću po zasluzi, a nijedna opačina ne ostane bez teške kazni (st. 731. i d.). Među teškim kažnjenicima navodi i on nešto dalje Iksiona, Sisifa i Danajeve kćeri (st. 750. i d.), što ih je Bunić upleo u priču o Orfeju (II, st. 102. i d.). I u njega se Kerber silno uzvrpoljio, kad je prvi put zagledao svijetlo sunčano kod Tenara (st. 813. i d.). A napokon i k njegovu Herkulu dolaze okolišni stanovnici okitivši se lovorom i pjevaju slavu njegovu (st. 828. i d.).

Prema ovim i još nekim drugim srodnim mjestima — tako se na pr. u Senekinu Herkulu potanko pripovijeda, kako je Herkul ranio već jednom Plutona (st. 560. i d.), a u našoj se pjesmi kazuje, da ta rana nije još zacijelila (III, st. 156. i d.) — iščezavaju sitnije neke razlike između Senekina i Bunićeva prikazivanja. Tako se na pr. Pluton u Seneke uopće ne upušta u borbu s Herkulom, nego se zajedno sa svojom ženom tako prepao, te smjesta zapovijeda, da se Herkulu izruči i pas i Tesej (st. 804. i d.). No Buniću je u epskoj pjesmi trebala bar jedna borba, pa je stoga zamislio borbu između Plutona i Herkula povodeći se za mnogim sličnim ratnim zgodama u rimskom pjesništvu, napose u dvanaestom pjevanju Vergilijeve Enejide (na pr. st. 81. i d.). U vezi s ovom borbom naš je pjesnik izmislio također čitavu vojsku, koja prati Plutona, potrošio je dosta vremena i stihova, dok je prikazao, kako se ta vojska sakupila i od kojih je dijelova bila sastavljena, ali ne želeći, da se bez potrebe udalji od priče, kako ju je našao

u starim vrelima, ne pušta on ove vojske u borbu: Pluton zna, da se protiv Herkula ne da ništa opraviti, zato zabranjuje svaku dalju borbu s njim.

Pored Senekine tragedije, koja ga je jamačno potakla, da obradi ovu zgodu iz priče o Herkulu, pjesnik se naš služio također Higinovim mitologičkim priručnikom. Tako je on gotovo sasvim vjerno prema 194. Higinovoj priči (ed. M. Schmidt, str. 124. i d.) obradio onaj dio, u kojem se crta Arionovo svetište sa slikama kod Tenara. U Higinovoj obradi priče lako raspoznajemo pet onih slika, što ih Bunićev Herkul i Tesej gledaju na Arionovu svetištu kod Tenara, a pominje se u njoj također „*delphini monimentum*", koji dakako stoji u Korintu, jer je prema Higinu delfin Ariona donde dovezao. Osobito je dobro došao Higinov zbornik Buniću, kad se dao na izbrajanje mitologičkih imena. Tako je on odande povadio imena Nerejevih i Doridinih kćeri: Higin ih pominje pedeset, a Bunić u prvome pjevanju svega dvadeset i šest.

Napokon se naš pjesnik koristio također vjerskom naukom katoličke crkve govoreći o Sotoni i ostalim zlim duhovima podzemnoga svijeta, što su prije bili anđeli, dok se nijesu pobunili protiv Boga, gospodara svoga, pa razlažući stvorenje čovjeka. Samo on kod toga nije dakako pustio s vida, da Herkul za toga Boga i sina njegova, koji će spasti rod ljudski, nije još mogao znati. Zato se Piritoj u svojoj apokalipsi služi proroštvom *ex eventu* nagovješćujući naprijed žrtvu sina božjega za grijehe ljudske (III, st. 31. i d.):

Omnibus hic deus est ignotus gentibus, ille
Scilicet omnipotens aeterni maxima patris
Progenies, humana salus, qui corpore mortem
Sponte reus capiet, uitam pro morte daturus
Gentibus, & primi uictor sub carne parentis,
Aeternas iusto delebit sanguine poenas.

Može biti, da je Bunić odmah od početka našao mnogo štošta srodno između Herkulova i Kristova polaska u podzemni svijet, pa da ga je upravo ovo srodstvo potaklo, da ispjeva svoju pjesmu, no alegorički ju je stao tumačiti tek kasnije, kad ju je posvetio papi Leonu X. Razbiramo to već iz razlike u natpisu između prvoga i drugoga izdanja, pa odatle, što pjesnik sam u posvetnoj pjesmi, kojom je djelo svoje posvetio kardinalu Caraffi, ni riječju još ne pominje, da pjesmu treba alegorički razumjeti, dok u posvetnoj pjesmi, što ju je upravio na Leona, izrijekom primjećuje (st. 6.), da njegovi „*libelli*" „*Christum Herculea canunt figura*". Osim toga,

da je Bunić odmah isprva doista htio izraditi alegoričku pjesmu, jamačno bi bio priču o Herkulovu polasku u podzemni svijet većma prilagodio vijestima Sv. Pisma o Kristovu boravku u paklu. Ovakova, kakova jest, njegova se pjesma ne može svagda alegorički protumačiti, pa bilo to i s najvećom nategom.

Približivši se kraju svoga razlaganja o ovoj pjesmi Bunićevoj pripomenut ću samo još nešto o jeziku i metru u njoj. I u jeziku se naš Dubrovčanin strogo povodio za Vergilijem, te u čitavoj njegovoj pjesmi nema riječi, izuzevši dakako vlastita imena, koje ne bismo našli i u Vergilija. Što više, on slijedi Vergilija tako vjerno, te i u njega čitamo dva puta infinitive s nastavkom *-ier:* I, 212. *perlabier;* III, 62. *uoluier*, pa nekoliko grčkih padežnih nastavaka kod vlastitih imena, na pr. I, 41. *Phorcidos;* 115. *Colchon;* 129. *Nayadas* i dr. I stih Bunićev teče sasvim glatko. U njegovu heksametru siniceze i elizije nijesu brojnije nego u Vergilija, a samo dva puta čitamo u njega neobičnije oblike, što ih je očito poradi metra morao upotrijebiti: II, 232. *inarimes* mjesto *inermes;* III, 226. *uirago* mjesto *virgo*[1]. Pa i na stanke je naš pjesnik strogo pazio, te u toj pjesmi nijesam našao stiha, u kojem ne bi bila koja od onih cezura i dijereza, što ih nahodimo u Vergilija. Ukratko, i jezik i stih njegov potvrđuju nam, da je Bunić temeljito poznavao Vergilija, kad se sam odlučio na to, da ispjeva epsku pjesmu, pa da je i s te strane imao pravo na svečanu onu izjavu u proemiju (st. 32.): *sequor andini uestigia uatis.*

Prije nego završim razmatranje svoje o prvijencu Bunićevu, spomenut ću samo još ovo. Kompozicija pjesme odaje gdjekoju tvrdoću i nedostatak. Crtanje je pjesnikovo više puta nejasno i gotovo nerazumljivo. Pored toga crtajući grdosije podzemne pjesnik često pretjeruje, dok želi, da te grdosije prikaže što strašnijima. Njegov je Haront gadniji, njegov Kerber užasniji od Vergilijeva, a što da reknemo tek o njegovoj Megeri, Beloni i onome nizu zlih duhova, što se rote protiv Herkula, a jedan je užasniji od drugoga. U svojim opisima nije on dakle umio da pogodi pravu mjeru. Isto vrijedi za govore, što ih je upleo u pjesmu, a preko potrebe su razvučeni. Tako se na pr. razmišljavanje Plutonovo prije borbe s Herkulom kazuje u neko 25 stihova (III, st. 165.—

[1] Oblik *virago* mjesto *virgo* čitamo i u Vergilija jedamput, u Enejidi XII, st. 468.: *Hoc concussa metu mentem Iuturna virago.* — Riječ *Inarime* dolazi u njega samo kao ime ostrva na kampanskoj obali.

189.), a osim toga govori Pluton još molitvu od 12 stihova (III, st. 207.—218.). A takovih predugih govora imamo u njegovoj pjesmi još nekoliko.

Ali uza sve svoje nedostatke pjesma ova treba da zapremi odlično mjesto u povijesti dubrovačke pa i čitave hrvatske književnosti, jer je ona u jednu ruku prvo štampano pjesničko djelo iz naših krajeva, a u drugu ruku najstarija naša epska pjesma, što je poznajemo. Po njoj je zapadna Europa prvi put doznala, da u Dubrovniku ne borave samo okretni trgovci i oštroumni državnici, nego da su se u tome gradu i muze nastanile.

A sada treba još da ogledamo glavno njegovo djelo.

III. Pjesma „*De vita et gestis Christi*".

Već smo iz opsežnoga natpisa, što sam ga naprijed spomenuo, razabrali, da su u ovoj pjesmi obrađene vijesti o životu i nauku Isusa Krista, kako ih je pjesnik našao i pribrao u sva četiri evanđelja i u još nekim spisima Sv. Pisma. Pjesma se otpočinje s časom, u koji se Bog odlučio, da pošalje rodu ljudskomu spasitelja, pa vjerno prema spomenutim vrelima i hronologičkim nekim redom kazuje zgode iz života Kristova i njegovih učenika do pedesetoga dana nakon smrti i uskrsnuća spasiteljeva, kad je duh sveti sašao na apostole.

Golemu je ovu građu pjesnik razdijelio na dva otprilike jednaka dijela. Prvi dio ima doduše devet pjevanja, a drugi samo sedam pjevanja, no zato su pjevanja drugoga dijela znatno dulja nego pjevanja prvoga dijela: najkraće pjevanje prvoga dijela broji 451 stih, a dva najdulja po 534 stiha, dok svako od šest pjevanja drugoga dijela ima preko 800 stihova, najdulje od njih 840 stihova, a samo posljednje pjevanje nije dulje od 613 stihova. Što više, po broju je stihova drugi dio opsežniji nego prvi, jer dok na prvi dio otpada 4467 stihova, drugi ih dio ima 5582. Uopće se čini, da se pjesnik kod razdiobe građe na dva dijela i na šesnaest pjevanja ravnao više po izvanjim i mehaničkim razlozima nego po sadržaju. Njemu je bilo više do toga, da za svoja pjevanja nađe zgodne nazive u Sv. Pismu, nego da se sa svakim pjevanjem i dijelom doista završi određen odsjek u Kristovu životu i nauku.

U devet pjevanja prvoga dijela crta se porod, djetinjstvo i mladost Isusova, kako se on posteći u pustinji pripravljao za tešku

svoju zadaću, kako je okupio oko sebe učenike, tvorio pred njima čudesa izgoneći zle duhove, ozdravljujući bolesne, oživljavajući mrtve, kako je i što je učio učenike svoje otpremajući ih u svijet, da šire njegov nauk. Posljednji nauk, što ga Isus u ovome dijelu daje učenicima, crpao je pjesnik iz Ivanova evanđelja (6, 27.), neka se naime ne staraju za jelo, koje prolazi, nego za jelo, koje ostaje za vječni život. Na taj je nauk pjesnik nadovezao još razmatranje svoje o znamenitosti pričesti. Ovih je devet pjevanja porazdijeljeno na tri manje cjeline, hijerarhije, po sa tri pjevanja. Prva je hijerarhija posvećena Bogu ocu, druga Bogu sinu, treća Bogu duhu svetomu. Zato na kraju svake hijerarhije čitamo posvetnu pjesmu po od nekoliko, četiri do šest sapfičkih strofa. No i svako pjevanje ima osobit svoj natpis prema devet zborova anđeoskih bića na nebu: *Seraphim, Cherubim, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, Virtutes, Archangeli, Angeli.*

U drugom dijelu pjesnik poglavito crta oprjeku između Isusa i farizejâ, pa muku i smrt spasiteljevu, koja je samo prirodna posljedica te oprjeke. Posljednja zgoda, što je pjesnik u tome dijelu crta, uzeta je iz Djela apostolskih (2, 1. i d.), kako se naime učenici Isusovi napuniše duha svetoga. Sedam se pjevanja ovoga dijela naziva po darovima duha svetoga: *Timor, Pietas, Scientia, Fortitudo, Consilium, Intellectus, Sapientia.* Iza svakoga od ovih pjevanja čitamo osobitu posvetnu pjesmu. Prva četiri pjevanja posvetio je pjesnik Mariji, i to prvo kao majci djevici, drugo Mariji kao majci pobožnosti, treće Mariji kao majci znanosti, četvrto Mariji kao majci hrabrosti, peto Bogu ocu, šesto Isusu Kristu, sedmo duhu svetomu. Prva se posvetna pjesma sastoji od 9 hendekasilaba, druga, treća i četvrta po od tri sapfičke strofe, a posljednje tri po od deset daktilskih heksametara. U svakoj od njih pjesnik zaziva pomoć za dalji rad, a u posljednjoj zahvaljuje duhu svetomu, što ga je dokraja pomagao.

Što se tiče sadržaja goleme ove pjesme pjesnik se počevši od drugoga pjevanja dosta vjerno držao kazivanja kojega od četiri evanđelista dodavajući svagdje svoja kraća ili duža razmatranja. Često njegova pjesma nije drugo nego puka parafraza u stihovima onoga, što je našao u kojem evanđelju. Pa kao što između pojedinih glava evanđeljâ obično nema tješnje veze, tako je nema ni između pojedinih dijelova Bunićeve pjesme. Pogotovu je veza između pojedinih dijelova u njegovoj pjesmi slaba poradi toga, što on ne slijedi samo jedno evanđelje, nego prema srodstvu građe

poseže sad za ovim sad za onim evanđelistom. Zgodno je pjesnik sam obilježio rad svoj stihom *(Donum* V, 624.):

Ah quid ago? huc atque huc iactor, capite auferor illuc.

Što više, on kazuje kadšto jednu istu zgodu na taj način, da u jednu cjelinu sakuplja vijesti sva četiri evanđelista, a kod toga ne može izbjeći zališnim i nerazumljivim ponavljanjima. Evo samo jedan primjer za to. Crtajući u šestom pjevanju drugoga dijela *(Donum* VI, 155. i d.) držanje Isusovo na sudu pred Pilatom čas prema ovom čas prema onom evanđelju (st. 155.—180. = Ivan 18, 28.—32.; st. 183.—186. = Luka 23, 2.; st. 187.—211. = Ivan 18, 33.—38.; st. 212.—264. = Luka 23, 7.—19.; st. 265.—268. = Matija 27, 19.; st. 269.—274. = Luka 23, 20.—21.; st. 275.—301. = Matija 27, 27.—28.; st. 302.—333. = Marko 15, 16.—20.; st. 334.—359. = Matija 27, 29.—30.; st. 360.—407. = Ivan 19, 4.—17.) nije on opazio, da je kod toga podao samo četiri različne predaje o jednoj istoj zgodi, pa da je osim toga zapao i u protivuriječje. U stihu 213. naime otpravlja Pilat Isusa k Herodu, koji bi rado vidjeti čudesa Isusova, ali naskoro se Krist vraća k Pilatu, koji ga još tri puta ispituje, a onda tek osuđuje.

No običnije se Bunić dulje vremena drži jednoga istoga evanđelista, tako na pr. u čitavoj drugoj knjizi prvoga dijela evanđelista Luke, dok pripovijeda o rođenju Ivana Krstitelja i Isusa Krista. Na isti on način u petoj, šestoj, sedmoj i osmoj knjizi prvoga dijela slijedi gotovo isključivo evanđelista Matiju dodavajući tek gdjekoju sitnicu iz Lukina evanđelja. U drugom pak pjevanju drugoga dijela do stiha 375. vadi on građu samo iz Ivanova evanđelja (gl. 8., 9. i 10.), a onda se do kraja pjevanja služi Matijinim evanđeljem, iz kojega redom prenosi u stihove glave 15.—18. nadopunjujući ih tek gdjekojom rečenicom iz Markova ili Lukina evanđelja. Uopće je on najviše građe uzeo iz Matijina evanđelja, mnogo se služio evanđeljem Luke i Ivana, a samo kadšto je zagledao i u Markovo evanđelje.

Građu, što ju je našao u kojem evanđelju, prenosi naš pjesnik obično sasvim vjerno u stihove. Tako na pr. prema Matijinu evanđelju (6, 9.—13.) podaje se ova parafraza „Očenaša“ u stihovima *(Chorus* VI, st. 242.—251.):

O, Genitor noster, Coeli es qui in sedibus altis,
Singula sancta Pater nobis tua nomina sunto.
Adueniat regni tua gratia reddita terris,

Et tua sit terris, ut Coelo effecta uoluntas,
Da Pater egregio nobis da uiuere uictu,
Et nostri Cererem in praesens concede laboris,
Nostra nec exigito nobis, sed cuncta perinde
Debita laxato, atque alios nos fasce leuamus.
Nos quoque ne ducas in tentamenta precamur,
Sed te ultore malis nos exime, fiat, amenque.

Takovih točnih parafraza nauka Kristova ima čitav niz u Bunićevoj pjesmi. Osobito su zanimljivi ovi primjeri: *Chorus* VIII, st. 91.–177. = Matija 10, 16.–33.; st. 416.—457. = Luka 10, 23.—27.; *Chorus* IX, st. 40.–115. = Ivan 4, 3.—30.; *Donum* I, st. 340.—508. = Ivan 4, 1.—47.; *Donum* II, st. 1.—174. = Ivan, glava 9.; *Donum* III, st. 71.—138. = Luka 15, 11.—32.; 139.—207. = Matija 18, 15.—35.; *Donum* IV, st. 314.—353. = Matija 21, 23.—32.; *Donum* V, st. 1.—120. = Matija, glava 25.; *Donum* VII, st. 336.—412. = Ivan 21, 1—24.

No vijesti iz evanđeljâ nijesu svaki put zadovoljile Bunića, pa im je štošta dodavao iz svoje glave. Naročito rado nadopunjava on govore pojedinih lica, što ih je našao u kojem evanđelju. Tako je on na pr. u šestom pjevanju drugoga dijela sasvim samostalno obradio tri mjesta (st. 77.—154., 408.—501., 727.–752.), na kojima crta žalost i jadikovanje Marijino za sinom svojim. Na prvome mjestu pjesnik živo pripovijeda, kako majka na cesti čeka, da vidi sina, kojega će voditi na sud. Od teške boli gubi ona svijest. Jedva su je družice prizvale k svijesti, kad se približila četa, što je vodila Isusa k Pilatu, a ona vidjevši, kako joj sina zlostavljaju, pada iznova u nesvijest. Drugo mjesto crta boli i kazuje naricanje Marijino, dok s ostalom svjetinom prati sina svoga na stratište. Najljepše je treće mjesto. Spomenuvši po Matijinu evanđelju (27, 55.—56.), da su mnoge žene dopratile Isusa na Kalvariju, pjesnik napose pominje majku njegovu, koja se zaodjenula u crno ruho i rukom hoće da dotakne rane sina svoga, ali je tako slaba od boli, te se ne može uspraviti, nego redom tri puta kuša i pada nauznak, a napokon plačući počinje naricati. Majka nariče za sinom dakako i onda, kad se Josip iz Arimateje i Nikodem spremaju dostojno da pokopaju tijelo Isusovo (st. 802.—829.), a i o tome se ni u jednom evanđelju ništa ne govori.

Spomenuo sam već naprijed, da naš pjesnik na pojedine vijesti, što ih je vjerno ispripovijedao po kojem od četiri evanđelista, rado nadovezuje svoja razmatranja. Eto i za to nekoliko primjera. Pošto

je spomenuo noć, koje se spasitelj rodio, kaže on na početku trećega pjevanja u prvome dijelu (st. 30. i d.), da će tu noć svi vijekovi slaviti, a nato izriče i svoju radost nad rođenjem Kristovim. — Ispripovijedavši po Luci (2, 25. i d.), kako je Simeun u hramu blagoslovio Isusa, izriče on ujedno žalost svoju, što mu nije bilo suđeno, da živi u ono vrijeme, te bi i on vidio božansko djetešce (*Chorus* IV, 36. i d.). — Spomenuvši zgodu carinika Matije, koji je ostavio sav imutak i pošao za Kristom, pjesnik poziva bogataše, neka i oni radije slijede primjer Matijin nego da odasvud a uzalud gomilaju blago (*Chorus* V, 435. i d.). — Na čudo, kako je Isus za čas utišao uzburkano more, nadovezuje se razmatranje o moći sina božjega (*Chorus* VII, 296. i d.). — Pošto je vjerno po Ivanu (glava 4.) ispripovijedao sastanak Isusov sa ženom Samarjankom kod izvora Jakovljeva, pjesnik bi rado, da se i on i sugrađani njegovi mogu napiti žive vode, što je Krist obećava onoj ženi (*Chorus* IX, st. 116. i d.). — Petru, koji bi želio sazdati na brdu Taboru tri kolibe, razlaže pjesnik, da je njegova želja nezgodna, jer će mu domala biti podložan cijeli svijet, pa kad se već toliko zanio vidjevši samo dva nebeska bića, kako će mu biti tek na nebu (*Donum* II, 675. i d.). — Crtajući ulaz sina božjega u Jerusolim pjesnik podaje odulju pjesmu, što je svjetina pjeva u čast svomu spasitelju, a kod toga daje izliva živoj svojoj vjeri (*Donum* IV, 101. i d.). — Kad Isus na posljednjoj večeri kruh pretvori u tijelo svoje, pjesnik ga moli, da i njegovo tijelo zauvijek združi sa sobom, a pozdravljajući krv njegovu, rado bi, da bi Krist nas primio kao uzdarje za tolik dar: ako i nijesmo vrijedni toga, njegova će nas milost učiniti vrijednima (*Donum* V, 289. i d.). — Vijest o samoubistvu Judinu popraća on s pozivom na Judu, neka se sada bezbožnik koristuje izdajničkim zlatom i neka pije „*fluens stygiis fornacibus aurum*“ (*Donum* VI, 64. i d.). — Protiv farizeja, koji su širili vijest, da su mrtvoga Isusa učenici njegovi ukrali, ustaje pjesnik odlučno prekoravajući ih poradi očite njihove laži, jer mnogi svjedoci posvjedočiše uskrsnuće njegovo (*Donum* VII, 155. i d.) i t. d.

Potpuno nezavisan od predaje u Sv. Pismu bio je naš Dubrovčanin u prvome pjevanju. Pošto je naime ukratko zazvao duha svetoga, da mu bude na pomoć kod golemoga posla i da mu najprije reče „*cunabula Christi*“ (st. 1.—8.), crta on potanko vijeću na nebu, u kojoj je Bog otac odlučio poslati na zemlju sina, da božanskom svojom krvlju spase rod ljudski. Bilo je to u vrijeme,

kad je August Cezar uspostavio mir i poredak po čitavom svijetu (st. 142. i d.). Vijeća se otpočinje s dugim govorom Boga oca (st. 12.—81.), koji razlaže sinu potrebu, da se izbavi rod ljudski od daljega stradanja. Zato je on odlučio poslati anđela Gabrijela, da navijesti Mariji, kako će roditi sina božjega. Na te riječi nastade općena radost na nebu i na zemlji, a Klementija hvali mudru ovu odluku zahvaljujući za nju ocu u dugom govoru (st. 113.—180.) i pokazujući, kako je ona bila potrebna. S Klementijom se slažu svi nebesnici, samo sestra njezina Astreja ne će ni da čuje za takovu odluku. Pjesnik potanko crta njezino obličje i opremu (st. 186.–193.): odjeća je njezina tamna, lice kraljevsko, čelo joj odaje strogost, u ljevici drži vagu, a u desnici zlatan mač. Ona se odluci božjoj protivi već poradi toga, što su božanska i ljudska narav odveć oprječne, pa bi Bog u ljudskom tijelu morao mnogo da trpi, a toga ljudi nijesu vrijedni (st. 194.—281.). Na njezin su se govor uznemirila sva božanska bića na nebu i Klementija hoće da pobija razloge sestre svoje, ali je prepriječi u tome otac izjavljujući u kratkom govoru, da ne želi prepiranja među nebesnicima, jer će i onako biti sve, što je on jednom odlučio (st. 301.—316.). Nato najviši gospodar neba — „*facta ac dicta suo qui stans agit omnia nutu*“ (st. 298.) — namigne vjeđama i svrati pogled na hram, u kojem je Marija uza kađenje tamjana prinosila darove. Sada pjesnik na isti način, kako je ocrtao slike na svetištu Arionovu u svome prvijencu, opisuje hram i izbraja slike iz Staroga Zavjeta, kojima su zidovi svetišta urešeni (st. 334.—428.). Pošto je stvorio konačnu odluku, šalje Bog na zemlju Astreju, da navješćuje dolazak spasitelja, dok boginji *Pietas* nema još mjesta na zemlji. Ujedno silazi po njegovoj odredbi na zemlju anđeo Gabrijel, da navijesti galilejskoj djevici, kako ju je Bog odabrao za majku sina svoga (st. 429.—453.).

Već iz ovoga pjevanja raspoznajemo, kako je i Bunić poput ostalih humanističkih pjesnika nauku katoličke crkve miješao s licima i pričanjem stare grčke i rimske mitologije. Takvo je na pr. lice Astreja, boginja pravde, rimska *Iustitia*, koja ne može dopustiti, da se Bog za ljude više brine, nego što su vrijedni. Na zapovijed božju sašla je ona na zemlju, ali ne može da podnosi opačinu ljudsku, pa zato moli najprije oca, da kazni pokvareno ljudstvo, a onda se i sama sprema, da ognjenim mačem upropasti svijet, i bila bi izvršila svoj naum, da je ne prepriječi u tome sestra njezina *Pax* (*Chorus* II, 148. i d.). U radnju njegove pjesme zahvata

više puta i Pluton, podzemni Jupitar, sa svima svojim bićima. Tako šalje on Erinije, da raspale Heroda i prvake judejske protiv djeteŝca Isusa. Na njegovu zapovijed uzima Tisifona obličje prvaka i svećenika Analekta, i upućuje Heroda, kako će od tri mudraca varkom doznati, gdje li je novi kralj judejski (*Chorus* III, 319. i d.). — Dok se Isus vozi na jezeru i zaspi u čamcu, Pluton, koji je već odavno gnjevan na nj, poziva svoje duhove, da upropaste njegova protivnika sada, dok spava, a nato se podiže na jezeru silna oluja (*Chorus* VII, st. 238. i d.). — Na početku drugoga dijela pjesme (*Donum* I, 179. i d.) kazuje pjesnik, kako je ime Isusovo strašno podzemnim demonima, te se oni rote protiv njega, a od njihove buke „*fremit domus ignea Ditis*". — Jednako se opako srce Avernovo diže protiv Krista, kad je Lazar uskrsnuo od mrtvih, pa i opet Alekta podiže silnu buku u podzemlju (*Donum* III, 660. i d.). — Pluton, Megera, Alekta, Tisifona, Kerber i drugi zli dusi pominju se još nekoliko puta, a često se također ističe, da su farizeji židovski samo sluge i oruđe njihovo (na pr. *Donum* I, 592.; II, 76, 138, 376. i d.; IV, 198. i d., 555, 622; V, 702, 732. i dr.).

Ali mnogo češće pominju se poganski bogovi grčki i rimski u govorima i poredbama. Što više, i sam Isus u Bunićevoj pjesmi ne može da govori, a da kod toga ne bi u govor svoj upletao svu silu starih mitologičkih imena. Treba na pr. samo ogledati šesto pjevanje prvoga dijela, u kojem se poglavito prema Matijinu evanđelju crta, što i kako je Isus učio učenike svoje na gori Taboru. U Kristovu se govoru pominje „*sanctaque doctiloqua . . voce Thalia*" (st. 80.), okrutna smrt Virginija i Lukrecije (st. 130.), darovi Minervini „*Troia quibus periit miseris euersa ruinis* (st. 195. i d.), bijedni pokojnici, što ih je obijest otpremila „*tristi . . orco*" (st. 200.). Obijestan je čovjek spasitelju „*sanguine & . . . uiribus alter Achilles, | Alter & ingluuie, atque libidine Sardanapallus*" (st. 214. i d.). Nešto dalje pominje se blago Krezovo, Krasovo, Midino (st. 256. i d.). Otac je njegov „*astriferi . . regnator Olympi*" (st. 297.). U dugom njegovu govoru (do st. 507.) čitamo još nekoliko mitologičkih imena. Osobito se često pominje Olimp i Tartar.

Tako se Krist u govorima često još služi mitologičkim primješama ili govori u duhu starih Rimljana, tako na pr. dok kaže za oca svoga (*Donum* I, 440. i d.), da on sam ne nosi „*fasces, saeuasque secures*", nego da je sud nad ljudima prepustio sinu, ili

(Donum III, 206. i d.) da će grješnike predati *„igniuomi tetricis lictoribus orci"*. Od mnogih primjera spomenut ću ovdje samo još jedan, koji je osobito zanimljiv. Na početku drugoga dijela pripovijeda pjesnik, kako je Isus izliječio čovjeka slijepa i gluha, koji je povrh toga bio i bjesomučan *(Donum* I, 33. i d.). Svjetina ga poradi toga slavi, a farizeji su mu jalni, te stanu klevetati na nj (st. 44. i d.). Isus se u oduljem govoru brani od njihovih kleveta, pa kod te zgode kazuje također priču (st. 70. i d.), kako je Herkul kod Tibera obuzdao grabežljiva polučovjeka Kaka, koji mu je pokušao ukrasti stado Gerionovo.

Ne treba tek napose isticati, da je Isus *„sanctus Iove missus ab alto"* *(Chorus* VII, 134.), a u isti čas da on *„Iouis extorquet iaculanti horrentia dextrae | Fulmina"* *(Chorus* II, 264. i d.); da je on *„magnique parens, & rector Olympi"* *(Chorus* III, 430.), a u isti čas također *„formosior alter Apollo"* *(Chorus* III, 302.) i *„Gygas ingens accinctus, & arduus"* *(Chorus* III, 468.). U takvoj nam pjesmi nije dakako nimalo neobično, kad slušamo, da bi Krist, koji je *„nouem Musis praeses, & Apollinis author"* *(Chorus* V, 326.), svojim ljupkim govorom *(Chorus* V, 262. i d.):

mutum traheret Parnasi a uertice Phoebum,
Castalioque sacrae sequerentur fonte sorores,
Orphea quis traheret mutum, syluasque sequentes.
Omnis & eliguis facundia muta sileret.

Jednako se ne čudimo, kad se u pjesmi sotona naziva *„cocytia . . bellua"* *(Chorus* VII, 128. i d.), kad je govor o Flegetontu, stigijskim ruševinama, četama, o stigijskoj smoli, noći, o Tartarovu ždrijelu, o vratima Averna i t. d., kad se za sunce kaže: *„laetus festa radiabat lampade Titan"* *(Chorus* VII, 120.); *„oceani mersus strepit aequore Titan"* *(Donum* III, 351.); *„medium lucis Phoebus superauerat orbem"* *(Donum* VI, 667.); *„Moestus in occasum lucis tendebat Apollo"* *(Donum* VI, 793.) ili kad se nekoliko puta govori o sunčevim konjima i kolima (na pr. *Chorus* I, 337. i d.; *Donum* I, 341. i d.; IV, 263. i d.; VII, 199. i 324.).

Miješajući ovako stare mitologičke predodžbe s kršćanskom vjerskom naukom Bunić je samo slijedio primjer mnogih starijih humanističkih pjesnika i suvremenikâ, jer[1] „starinski bogovi za preporoda znače dvoje; u jednu ruku nadomještaju opće pojmove, te

[1] Iz knjige pokojnoga dra. M. Šrepela: Preporod u Italiji u XV. i XVI. stoljeću (Zagreb 1899.), str. 91.

su suvišne alegorijske figure, no ujedno su i slobodan, samostalan element pojezije, neka vrsta neutralne pojezije, koja se može upotrebiti u svakoj pjesmi i na razne načine nanovo slagati". No dok su mnogi drugi humanistički pjesnici, naročito suvremenik Bunićev Jakov Sannazaro (1458.—1530.), u tome miješanju poganskih i kršćanskih elemenata često prekoračili svaku mjeru, naš je zemljak bio i u tome mnogo umjereniji, pa ga Kalvo, kao što smo čuli, i poradi toga hvali.

Kako je građa, što ju je pjesnik našao u četiri evanđelja, i obilata i raznolična, nije čudo, ako i pjesma njegova nije jedinstvena. Pjesnik je pored toga želio, da pojedina pjevanja u svakom dijelu pjesme budu otprilike jednako duga. Zato nije on strogo pazio na to, da građu svakoga pjevanja zaokruži, pa tako i u ovoj pjesmi nema kadšto pravoga prijelaza od jednoga pjevanja k drugomu. Evo i za to jedan primjer. Na kraju drugoga pjevanja u drugome dijelu *(Donum* II, 815. i d.) počeo je Isus učiti učenike svoje, kako treba da budu poput malene djece, ali ga prekida Ivan javljajući mu, da je vidio jednoga, gdje imenom Isusovim izgoni đavole, pa da mu je to zabranio. Pošto je Krist odgovorio Ivanu, nastavlja se u trećem pjevanju bez ikakoga prijelaza kazivanje o malenoj djeci. Ovdje je pjesnik u vijesti evanđelista Matije 18, 1.—5. i 6.—11. umetnuo kazivanje evanđelista Luke 9, 49. i 50., a kod toga je s Matijinim mjestom 18, 6. otpočeo novo pjevanje, premda je ova i još nekoliko daljih rečenica u tijesnoj vezi s onih pet rečenica, što su obrađene već potkraj drugoga pjevanja.

Slabu vezu između pojedinih dijelova goleme svoje pjesme Bunić mora da je i sam dobro opažao, pa je zato novim proemijima više puta naznačio početak novoga dijela. Tako on na početku četvrtoga pjevanja u prvome dijelu (st. 1.—10.) zaziva Mariju, da mu bude na pomoć, dok će kazivati dalje zgode iz djetinjstva Isusova. A pošto je prenesao u stihove sve one vijesti o božanskom dječaku, što ih je našao u evanđelista Luke, pa kod toga opazio, da o mladenačkim godinama Isusa Krista sva četiri evanđelista malo znadu, primjećuje on, očito samo poradi prijelaza, da kazivanje daljih zgoda iz mladosti Isusove ostavlja drugima, a sam će pjevati o onome, na što ga srce potiče *(Chorus* IV, 251. i d.). — Pošto je ispripovijedao Kristov boravak u pustinji, pjesnik poziva spasitelja, da mu kaže, kako je otpočeo spasavati ljude *(Chorus* V, 326. i d.). — Pa i sam Isus, dok poučava učenike na gori Taboru, upleće u svoje kazivanje ova dva stiha *(Chorus* VI, 364. i d.):

Heus iterum tensis, iterum iuuat ardua pennis
Astra sequi, iuuat aetheriis dare tractibus alas,

koji mu služe kao neka vrsta proemija za ono, što će dalje reći. — U oduljem proemiju drugoga dijela (*Donum* I, 1.—32.) poziva pjesnik svoju Tibiju, da nastavi daljih sedam pjevanja, i pošto se na devet skalina uspela do olimpskoga grada, neka prođe još sedam tvrđava, što su spremljene za dobre krštene duše. Ujedno zaziva on, koji nije drugo no „*bulla tumens, & uentus inanis*“ (st. 21.) ili „*uermis inops, & uile cadaver*“ (st. 22.), Boga oca i duha svetoga, da ga pomognu u njegovu radu, a i drukčije da ga čuvaju u životu. Najzad moli Euterpu, da nastavi pjesmu.

Ništa manje nego četiri proemija čitamo u petome pjevanju drugoga dijela, u kojem pjesnik počinje kazivati muku i smrt Kristovu. Najprije zaziva on Boga oca, da ga zadoji krvlju svoga sina i povede križnim putem, što ga je spasitelj prošao, jer je i on spreman sve da pretrpi, samo da zasluži kraljevstvo nebesko (st. 121.—132.). Prije nego što će pripovijedati o Isusovu boravku na Maslinskoj gori, moli on opet Boga oca, da mu što življe dozove u pamet muku spasiteljevu, e bi je u pjesmi svojoj vjerno mogao ocrtati i tako proslaviti sina božjega, koji nije oklijevao umrijeti, samo da nama pribavi život vječni (st. 478.—501.). Nešto dalje (st. 624.—629.) pjesnik je u neprilici, jer ne zna, kojim bi redom najbolje ispripovijedao muku Isusovu, pa nanovo poziva svoju muzu, da dođe „*castalio pro fonte & Apolline*“ i njemu pomogne. A kad je Isus već kod Kajfe, gdje ga svakojako zlostaviše, pjesnik moli spasitelja, da ustraje u mukama, jer će tako i drugima pokazati put do slave (st. 759.—768.), pa pošto je ispripovijedao, što je sve sin božji pretrpio od svjetine, moli napokon vojnike, da prestanu biti Krista i neka radije biju njega, jer poradi njegovih grijeha treba spasitelj da umre (st. 791.—797.).

Spomenuo sam već naprijed, da je Bunić kao trgovac mnogo putovao i na svoje oči upoznao različne krajeve svijeta. Trgovačka njegova putovanja naširoko nam je ocrtao i drug njegov Damjan Benešić. Poznavanje pak tudih krajeva dobro je pjesniku došlo u ovoj pjesmi. Osobito dobro čini se da mu je bio poznat Egipat. Crtajući bijeg Josipov s Marijom i Isusom u Egipat pjesnik pominje (*Chorus* IV, 138. i d.), da su se oni nastanili „*prope Pyramidum productam ad sydera molem | . . solo, prope multa palatia, multa | Delubra, hic ingens consurgit ad aethera Memphis*“, a zatim nastavlja (st. 141. i d.):

Hic quoque terra nouis arridet uitibus, illae
Pro Baccho guttas, preciosaque balsama sudant,
Praebet aquam uiuam, Diuinos spirat odores.

Pa i đavo, dok kuša Isusa u pustinji. izbraja mu najrazličnije krajeve svijeta *(Chorus* V, 86. i d.) i pominje kod toga robu, što se dobiva iz tih krajeva, ili drugo štogod, po čemu je koji kraj znamenit. Najopširnije crta se kod toga Egipat (st. 143. i d.):

Has inter terras Aegypto gloria prima est,
Vbere seu limi semper crescentis ab amne
Deuexo in Zephiros, semperque uirentis abunde,
Seu populis late tam multa per oppida fusis,
Quos rigat excrescens stagnanti gurgite Nilus,
Aruaque mellifluus saturat, foecundat, inundat,
Vnde suis opulenta bonis elata superbit,
Sublimique altis se uertice montibus aequat
Pyramidum, uastam producit ad aethera molem
Ogdoi monimenta, lacus quid Myridis illa
Quae labyrintheos inuoluit machina flexus.
Hic Thebe Phoebo centum patet inclyta portis,
Vrbs sacra, quaeque suum templo ueneratur Osyrim.
Nobilis & Nigri stat regia Memnonis ingens.
Adde Deos reges, urbes, terrasque Deorum,
Quas uagus Ambrosio circunfluit aequore Nilus.
Nec Iouis urbs magni Meroe, quae prima metallis
Prodiga fert hebenum. nec templa Bubastide lucis
Consita te lateant aut urbs uulcania Memphis,
Diues odoriferis cui militat India syluis.

Pored toga čini se, da je naš Dubrovčanin i u Palestini boravio prije nego što se dao na izradak svoje pjesme. Najveći dakako dio topografičkih svojih bilježaka duguje on vijestima kojega od četiri evanđelista, ali ima u njegovoj pjesmi i takovih bilježaka. za koje bi se moglo reći da potječu od očevica. Tako na pr. pjesnik odaje dobro poznavanje Judeje, dok izbraja krajeve, iz kojih su se ljudi sakupljali u jerusolimski hram *(Chorus* IV, 285.—294.). Još nas jače opominje na očevica ovaj kratki. ali pouzdani opis grada Cezarije, gore Libanona i rijeke Oronta *(Donum* II, 580. i d.):

Caesareae porro uenit super arua Philippi,
Mons super ingenti qua libanus imminet umbra
Syluifer, undisonum qui longe eructat Orontem,
Panaeam gemino Iordanisque alluit ortu.

O samome sebi pjesnik i u ovoj pjesmi nigdje ne govori izrijekom, već ako ovdje ili ondje daje izliva živoj svojoj vjeri i dubokoj pobožnosti, naročito u razmatranjima, kojima je popratio gdjekoju evanđeosku zgodu. Tako na pr. u prvome pjevanju drugoga dijela (*Donum* I, 543. i d.) kazuje se po Lukinu evanđelju (13, 10. i d.), kako je Isus u jednoj zbornici u subotu izliječio ženu 18 godina bolesnu od duha, a farizeji su mu zamjeravali, što liječi u subotu. Pjesnik moli spasitelja (st. 589.—597.), neka bi i njega izliječio od grijehâ, pa će ga onda slijediti dokraj svijeta i života. — Dok vojnici kod Pilata biju i grde Isusa, pjesnik moli njega, koji kiti zvjezdano nebo lijepim svijetlom, a zemlju odijeva šarenim cvijećem, da mu reče, što bi mu uzvratio za tolike muke, što ih trpi i za njegove grijehe (*Donum* VI, 302.—314.).

Samo u zaglavcima pojedinih dijelova govor je o samoj pjesmi. Na kraju prvoga dijela (*Chorus* IX, 486.—501.) pjesnik najprije zahvaljuje Isusu, što je uredio pričest, a izatoga izjavljuje, da je doslije ispjevao devet pjevanja, pa da će slijediti još sedam pjevanja „*mea si mihi diua supersit*“. Na kraju pak drugoga dijela (*Donum* VII, 569.—613.) izjavljuje pjesniku sam Isus, da je zadovoljan s njegovom pjesmom i daje mu još neke nauke za život.

U vezu sa životom pjesnikovim mogla bi se dovesti samo dva mjesta u njegovoj pjesmi. Na jednome od njih (*Chorus* IX, 357.—362.) pjesnik izjavljuje, da nam je Krist, ne htijući primiti kraljevske časti, dao primjer, kako treba prezirati zemaljske časti. No da Bunić nije baš prezirao i odbijao časti, što su mu ih dali njegovi sugrađani, vidjeli smo naprijed. Tako nam je od ove vijesti slaba korist za poznavanje pjesnikova života. Na drugome mjestu (*Chorus* V, 319.—325.) čitamo tužbu na nezahvalnost, kojom domovina naplaćuje rad svojih pjesnika, i da pjesnike tek na nebu čeka prava hvala i nagrada:

Heu nusquam in patria meriti redduntur honores
Vatibus, aut sacris sunt praemia digna camoenis,
Cum superis his dignus honos, hos regia coelo
Digna domus, sedesque manent super astra beatae.
Omnimodis ubi plena bonis patria omnibus una est,
Quos Deus electos ante omnia fata uocauit,
Aeternum genito peperitque in numine regnum.

No i ova vijest ne vrijedi za život našega pjesnika, jer su njega sugrađani osobito častili, kao što smo naprijed čuli, a razbiramo također iz Benešićeve jedne pjesme, koja se nažalost samo frag-

mentarno sačuvala (u Agićevu prijepisu str. 302.). Fragmenat ovaj čitamo u prvoj knjizi Benešićevih epigrama pod natpisom: *De Iacobi Boni Hierarchia.* U njemu se Bunić uvelike hvali kao pobožan pjesnik, koji ne obrađuje mitološku građu, nego povijest života Isusova:

Non est hic Helicon, non hic Phoebeia laurus,
Non est, quam pernix ungula fecit aquam:
At latices Solymi, et foelix Calvaria ligno
Et vepris vati grata corona pio . . (fale neko 4 stiha)
Hic multa ambrosius recinit sub fronde
Vox astris venit ut nuntia: Virgo fave.[1]

Ne može biti sumnje, da su i drugi obrazovani Dubrovčani onoga vremena rado čitali Bunićevu pjesmu. Veliku je ona vrijednost u ono doba imala poglavito zato, što se vjerno prislanjala uz vijesti četiri evanđelista, a kod toga ipak nije bila bez svakoga pjesničkoga nakita. Što više, pjesnička Bunićeva parafraza bila je često daleko ljepša nego prozaički original latinske vulgate. Treba na pr. isporediti samo ova dva tri mjesta u latinskoj vulgati i u njegovoj parafrazi: *Chorus* IX, 198. *Hauriat haec auris, quae auditu pollet acuto* = Matija 13, 9. *Qui habet aures audiendi, audiat; Donum* I, 627.—630.:

Nam qui se tollunt, & mens quibus alta superbit,
Depressa ceruice ruent, at corde remissus,
Comis, & humanus, qui se gerit omnibus imum,
Hunc sublime decus leuat, hunc & gloria tollit.

= Luka 14, 11. *Quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur; Donum* II, 414.—422.:

Nam de corde cadunt ortu mala flumina prauo,
Quae uoluunt hominum strages, & sanguine currunt,
Quae flammis rapidae ueneris torrentibus undant.
Quae scelerata trahunt immixtis furta rapinis,
In fraudes & falsa ruunt in uerba clientes,
Testanturque nefas, blasphemaque murmura surgunt,
Surgit auarities, dolus & nequissimus, urens

[1] Iz sačuvanoga fragmenta razbiramo dakle, da su se izgubili upravo oni stihovi, u kojima je Benešić tek pohvalio pravo svoga druga. U starijem onom rukopisu br. 276. može se još pročitati početak pentametra pred zaglavnim distihom: „*Et magnum semper*“ . . . . koji nam potvrđuje, da je u izgubljena četiri stiha bio doista govor o Buniću. U Agićevu prijepisu ne nahodimo više toga početka.

Improbitas, acies limas, uesania, fastus,
Atque pudicitiae facies exuta decorem.

= Matija 15, 19. *De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae.*

K tomu je pjesma bila puna različnih kraćih ili duljih njegovih dodataka. Tako na pr. *Chorus* VII, 370. i d. pjesnik lijepo i živo crta, kako se s ishodom sunca sve u prirodi budi na nov rad i život. — Na drugom se mjestu *(Donum* I, 672.—679.) vješto opisuje plodna jesen. — Nešto dalje *(Donum* III, 563.—570.) zgodno pjesnik dopunja evanđeosku predaju kazujući (prema 10. Vergilijevoj eklozi), kako za mrtvim Lazarom tuži i živa i neživa priroda. — Jednako bi i Marija plačući za sinom svojim mogla ganuti svu prirodu *(Donum* VI, 112.—116.):

His simul, atque aliis orabat, & ora rigabat
Fletibus, in lachrymas soluisset saxa, ferasque,
Cumque truces toruis mollisset tygribus ursos,
Flendi etiam superis esset si copia, flerent
Coelestes, illo concussaque numina fletu.

Takovih pjesnički doista lijepih mjesta ili bar ljepših, nego što je originalna proza, ima sva sila u Bunićevoj pjesmi. Uzmemo li k tomu još na um, da se potkraj XV. i u početku XVI. vijeka i slabija pjesma više cijenila nego prozaička obrada istoga predmeta, lako ćemo razumjeti sve one pohvale, kojima su ugledni suvremenici obasipali Bunićevo pjesničko djelo, jer se ono po obradi svojoj moglo mjeriti s ponajboljim pjesničkim plodovima svoga doba, a u drugu je ruku podavalo građu, koja je upravo u ono vrijeme zanimala kršćanski svijet: nauku četiri evanđelista u omiljelom pjesničkom obliku.

Da pjesma njegova bude što prijatnija za istančeno uho njegovih suvremenika, koji su bili prožeti duhom klasičkoga pjesništva grčkoga i latinskoga, i Bunić se obilato služio poredbama, kojih smo nekoliko našli već u njegovu prvijencu. U ovoj pjesmi ima neko 120 do 130 kraćih ili duljih poredbi. Samo nekoliko ih je pjesnik našao već u kojega od četiri evanđelista, dok je većinu sam za. mislio i obradio crpući građu ili iz mitologije i povijesti ili iz prirodnih nauka ili napokon iz svakidašnjega ljudskog života. Po strukturi svojoj njegove se poredbe ne razlikuju bitno od Vergilijevih ili Lukanovih: dva predmeta, što se porede. nijesu posve jednaka, nego tek nalik jedan na drugi, a često pjesnik i sam

kod jednoga od njih ističe također takove crte, kojih drugi predmet nema. Spomenut ću ovdje samo po nekoliko primjera od svake vrste njegovih poredbi.

1. Poredbe iz mitologije ili povijesti (računajući ovamo i biblijsku povijest i staru priču): Za djetetom Isusom, koji joj se izgubio u Jerusolimu, Marija plače više nego Kleopatra za kraljevstvom svojim (*Chorus* IV, 343.—346.). — Kristove se riječi porede sa strjelicama i bakljama, no od toliko baklji Agamemnonovih nije ni Neptunova Troja planula, koliko su srdaca zapalile riječi Isusove, niti su Kiklopi skovali više strijela i njima oborili više kulâ nego što je ljudi i kućâ pristalo uz njegovu nauku (*Chorus* VIII, 463.—468.). — Kad farizeji hoće da uhvate spasitelja, on se ukloni njihovoj sili, kako nije mogao umaći na svojim kolima ni Protej, sin Okeanov, koji pase Neptunu na pučini grdne morske pse (*Donum* II, 175.—178.). — Kao što je gusta magla prekrivala svijet, dok na jednu riječ božju svijetlo nije raspršilo tminu, tako je i slijepac od poroda progledao na riječ Kristovu (*Donum* II, 201.—206.). — Dobar će pastir brižljivo tražiti i zazivati jednu izgubljenu od stotine svojih ovaca, kao što je tužni Orfej na pustoj strimonskoj obali zazivao izgubljenu ženu Euridiku (*Donum* III, 45.—50.). — Našavši izgubljenu ovcu vraća se pastir veselo kući, kao što se Romulovi potomci nakon boja i pobjede vraćahu na Kapitolij, a oko njih su se okupili prijatelji i znanci čestitajući, dok vođa, ponosan plijenom i čašću, slavi slavlje (*Donum* III, 54.—58.). — Herkul je s kijačom svojom pokorio mnogo zemaljskih i podzemnih grdosija, ramenima je držao svod nebeski i sve bogove na njemu, pa ipak nije ravan ni sjeni Kristovoj (*Donum* V, 467.—471.). — Dok se Isus moli na Maslinskoj gori, u podzemnom se svijetu sprema rat protiv njega (*Donum* V, 539.—543.):

Concertanda premunt ardenti praelia pugna,
Atque metum magnae gemitumque dedere cauernae,
Armato fatalis equi ceu milite uenter
Foetus, & ingenti belli discrimine uictor,
Quom stetit, & Danaos in Pergama transtulit acres.

Kao što je Samson čeljušću magarećom pobio tisuću protivnika ili dječak David u prvom nasrtaju oborio najsilniju ljudeskaru, tako se vojnici prepadoše pred Isusom, kad im je rekao, da je on onaj, koga traže (*Donum* V, 587.—589.). — Mladić, koji samo izdaleka prati Isusa, učitelja svoga, bježi bezobzirke i ostavlja

plašt gonićima, kao što je Josip ostavio ogrtač svoj Putifarki bježeći od zavodnice *(Donum* V, 654.—657.). — Isus nosi križ svoj, kao što je Izak nosio breme cijepanica, na kojima je trebalo da bude žrtvovan.

2. Najobilatije se Bunić služi poredbama, što ih je uzeo iz prirode. Među njima ima ih nekoliko, koje nam potvrđuju, da je pjesnik dobro poznavao udaljene neke krajeve i da je na svojim putovanjima dobro upoznao sve ugodne i neugodne strane plovidbe. Ove ćemo poredbe ponajprije ogledati:

a) Poredbe, u kojima se pominju udaljeni krajevi: Blaženici na nebu porede se s bujnim i šarenim proljetnim cvijećem alpinskim, punim slatka meda *(Chorus* II, 392.—399.). — Vojska, što prati na putu tri istočna kralja, tako je napunila sve putove, kao što labudi u jesen seleći se preko Alpâ, Strimona i Jonskoga mora u toplije krajeve napune rijeku Hiber ili Benačko jezero *(Lago di Garda)*, te druge ptice bježe pred njima od straha *(Chorus* III, 294.—306.). — Isus dječak razbija neznanje židovskih učitelja, kao što sunce raspršuje maglu, što se preko noći digla iz Rodana ili Pada ili Tibera *(Chorus* IV, 375.—382.). — Govor se Kristov na gori Taboru poredi s kišom i grmljavinom na alobroškim Alpama *(Chorus* VI, 9.—14.). — Kao što rijeka Nil dolazi od tajnih vrela i provalivši nasap natapa egipatske poljane, jer ga zaustavlja suprotan vjetar, dok buja od silne kiše *„quum leo feruescit"*, te je sva nizina egipatska pod vodom, tako Krist poplavljuje govorom svojim sve slušaoce *(Donum* I, 708.—716.). — Kao što za poplave Nilove dva bijela labuda ostave barovitu rijeku i lete u visoke gajeve sjenovite Gesire dozivajući jedan drugoga u zraku, a često im se i druga srodna ptica pridruži, tako se Isus pridružio dvjema učenicima, što su krenuli u Emaus *(Donum* VII, 172.—179.).

b) Poredbe iz pomorskoga života: Kao što sjever razgoni oblake, što ih je sakupio kišoviti južnjak, koji duše s protivne strane, te poradi njihove borbe ječi i šumi čitava pučina morska, tako se riječima sraziše boginje Klementija i Astreja *(Chorus* I, 287.—294.). — Kao što južnjak uzburka more, te valovi visoko udaraju o hridi na obali, a sve se naokolo pjeni, tako protivnici hoće svojom bukom da zbune Isusa *(Donum* I, 295.—299.). — Kao što strašno nevrijeme s grmljavinom navali na sinje more pa baca lađu po valovima nasred pučine želeći je izvrnuti, ali se naskoro nebo razvedri, valovi se stišaju, a lađa mirno dalje

plovi, dok se zvijezde podsmijevaju razbitim oblacima, tako zamuknu svi farizeji na poziv Kristov, da onaj prvi baci kamen na preljubotvornu ženu, koji je sam bez grijeha (*Donum* II, 33.—42.). — Čovjek, kojemu je vjerovnik njegov poklonio deset tisuća talenata, a sam nije htio dužniku svomu da pokloni stotinu groša (Matija 18, 23.—34.), poredi se sa brodolomcem, koji se sam na gredi jedva nekako spasao do obale, dok je druge, koji su se također htjeli spasti na obalu, bez smilovanja gurnuo nazad u vodu (*Donum* III, 175.—181.). — Bogati mladić, kojemu Isus reče, neka proda sve, što ima, ako hoće savršen da bude (Matija 19, 16.—22.) iščeznu, kao što se lađa puna robe gubi u valovima morskim ne mogući im dulje odolijevati (*Donum* III, 285.—292.). — Po Isusovu obrazu, dok stoji pred Kajfom, padaju ćuške kao udarci čekića po nakovnju, ali on stoji nepomično kao hrid usred uzburkanoga mora, kad je valovi biju (*Donum* V, 772.—776.).

Više se puta Isus poredi sa suncem, riječi njegove s bujicom, što sve poplavljuje, a navala njegovih protivnika s različnim vjetrovima ili olujom. Jednako se mati njegova poredi s mjesecom, suncem ili zorom, a učenici njegovi sa zvjezdama. No ima među njegovim poredbama i takovih, koje su uzete iz svakidašnjega ljudskog života, a one nam podaju najbolji dokaz, da je Bunić bio tankouman motrilac, kojemu nije umaklo ništa od onoga, što se zbivalo u okolini njegovoj. Prije negoli završim ovo razlaganje o njegovim poredbama, spomenut ću samo još nekoliko poredaba, koje nam potvrđuju, da je naš zemljak fino opažao i zgodno umio istaknuti glavne crte pojedinih pojava.

Kao što srebro ili ogledalo prima svijetlo od sunca, tako je proročica Ana primila proročki duh od Boga (*Chorus* II, 246.—250.). — Ne brine se toliko mati za odjeću i nakit lijepe kćeri, koliko Bog skrbi za ljude (*Chorus* VI, 318.—320.). — Krista prati narod, kao što roj pčelâ ide za maticom svojom (*Chorus* VIII, 264.—266.). — Teški bolesnik, kad ga Isus izliječi, leti iz hrama kao sužanj iz neprijateljske tamnice (*Donum* I, 394.—397.). — Kao što ljudi u snu uzalud nastoje da trče, rade ili govore, jer tijelo njihovo nema snage, tako su bili nemoćni oni, koji su htjeli Isusa prije reda da ulove (*Donum* I, 755.—761.). — Isus pobježe farizejima, kao što zrake sunčane izmiču djeci, koja bi se njima rado poigrati (*Donum* II, 365.—369.). — Kao što pčele na poljanama pribiru i nose u košnicu med, tako vjernici nose Bogu u hram darove (*Donum* IV, 212.—215.). — Nujne učenike svoje

poredi Isus sa ženom, koja kod poroda trpi strašne boli, no kad dijete ugleda svijet, ostavlja je sva bol, pa je se i ne sjeća poradi velike materinje radosti *(Donum* V, 389.—394.). — Kao što lovci okruže šumu, kad gone košutu, i podižu silnu viku na tihi plijen, tako na Isusa viču Žudjeli, a on je krotak poput janjeta prije klanja *(Donum* VI, 223.—229.).

Ne bi trebalo tek napose isticati, da je našemu Dubrovčaninu i u ovoj pjesmi bio glavni uzor Vergilije, *Andinus vates*, kojega je po vlastitom priznanju vjerno slijedio u svome prvijencu. Od Vergilija je on naučio također, kako uopće treba graditi poredbe i odakle se može crpsti najzgodnija građa za njih. No zavisnost Bunićeva od velikana rimske književnosti još je i veća. Poznato je, da Vergilijeva Enejida ima preko 50 nepotpunih stihova, koje većina novijih istraživača objašnjava kao najpouzdaniji znak, da pjesnik svoga djela nije dokraja dotjerao. O Bunićevoj pjesmi ne može biti sumnje, da je dovršena. Ta pjesnik je sam upravljao štampanje njezino, a povrh toga piše on kardinalu Egidiju, da je prije štampanja radu svomu dao *„ueluti ultimam meo quidem iudicio perpolitionem"*. Pa ipak i u dovršenoj njegovoj pjesmi čitamo dva nepotpuna stiha:

Chorus IV, 226. *Sponsus habet sponsam.*
Donum I, 493. *Nulla dei pietas est uobis.*

I Bunić je očito bio uvjeren o tome, da je Vergilije nepotpune stihove naumice upotrijebio, pa kako je i njemu Enejida bila uzor svega pjesništva, poveo se za rimskim pjesnikom i u tome nedostatku. Pogotovu se pak naš Dubrovčanin povodio za Vergilijem u jeziku i u metrici.

Bunićevi su heksametri građeni strogo po pravilima, kojih se Vergilije držao, samo što u njima više puta susretamo metričke neke olakšice (siniceza[1], dijereza, elizija na kraju stiha, geminacija suglasnika i t. d.), kojima se Vergilije samo rijetko kada poslužio.

[1] Od mnogih neobičnijih siniceza i sažimanja (συναλοιφή), što ih nahodimo u pjesmi, primjera radi pominjem samo ove: *dhinc*, *Chorus* IX, 22. i dr.; *uhaemens*, *Donum* I, 797.; *fjeret*, *Donum* II, 171.; *postam (positam)*, *Donum* II, 558.; *obturat (obtuderat)*, *Donum* II, 715.; *aspra (aspera)*, *Donum* III, 811.; *dinceps (deinceps)*, *Donum* VII, 486. — I dijerezâ ima dosta neobičnih, na pr. *Iesus*, *Iudas* nebrojeno puta, pa *Emaiim*, *Donum* VII. 166. — Od različnih geminacija (najčešće *relligio* i *relliquiae)* pala mi je u oči *Danielle*, *Donum* IV, 687.

Stihovi njegovi teku glatko, te samo po neobičnom poretku riječi, po rjeđim cezurama i dijerezama i po samoj gradi raspoznajemo, da pjesma potječe iz kasnijih vremena. U čitavoj sam pjesmi našao samo jedan stih, koji je metrički pogrješan (*Donum* II. 513.):

Vt de se mensis generauit in humilibus Halec,

jer u njemu imamo u petoj stopi četiri kratka sloga mjesto daktila, pa treba upotrijebiti neobičniju sinicezu: *humlibus*, želimo li dobiti pravilan stih. No ako su Bunićevi heksametri i građeni pravilno, ipak nemaju zveka Vergilijevih stihova, koji su redovno tijesno srasli sa sadržajem, pa već brojem kratkih i dugih slogova, zgodnom razdiobom sličnih ili različnih suglasnika i samoglasnika vješto obilježuju vrstu radnje ili čuvstva pojedinih lica. Ali i u samoj rimskoj književnosti Vergiliju u tome nije bilo premca, pa ga nije mogao dostizati ni naš pjesnik, za kojega je latinski jezik bio već mrtav jezik kao i za sve ostale humanističke pjesnike.

Imamo li na pameti, da je i Bunić tek iz knjigâ naučio latinski jezik, moramo se čuditi vještini, s kojom je on i u ovoj pjesmi upotrebljavao različne osobine Vergilijeva jezika. I u njega nahodimo različne starije oblike, kojima se Vergilije pripadom služio, na pr. genitive i dative singulara, kakav je *terrai* (*Chorus* I. 155.); nominative i akuzative plurala poput *omneis* (*Chorus* I, 160.), *fonteis* (*Chorus* VIII, 14.); genitive plurala, kakav je *virum* (*Chorus* III, 389.); starije nesažete prezentske oblike glagola *posse*: *potis es* (*Chorus* VII, 25.), *potis est* (*Chorus* I, 225.); starije oblike perfekta: *ausint* (*Donum* II, 606.), *faxint* (*Donum* V, 227.); infinitive poput *il'abier* (*Chorus* VII, 83.); čitav niz starijih zamjeničkih oblika: *metipsum* (*Chorus* I, 342.), *memet* (*Donum* I, 464.), *olli* (*Donum* II, 20.), *ollis* (*Chorus* III, 439.), *quoi* (*Chorus* III, 85.) i t. d. Brojni su nadalje u njega stihovi, koji nas živo opominju na slično koje mjesto u Vergilija, a da nijesu naprosto prepisani odande. Tako na pr. dva puta u njegovoj pjesmi čitamo poznate početne riječi Enejide „*Arma virumque*“, ali u drugojačijoj vezi (*Donum* I. 68. i d., IV. 747...). Jednako se on poslužio završetkom prve Vergilijeve ekloge: *Maioresque cadunt altis de montibus umbrae* (*Donum* III. 341. . . *& ante cadunt altis quam montibus umbrae*), stihom 52. desete ekloge: *in silvis inter spelaea ferarum* (*Chorus* II, 234. *syluis inter spelaea ferarum*), stihom 21. sedme ekloge (stih se u Vergilija ponavlja): *Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus* (*Donum* I, 1. *Incipe septiforem mea Tibia*

dicere cantum) i čitavim nizom drugih Vergilijevih stihova, ali je redovno promijenio štogod u njima i upotrijebio ih u drugoj vezi. A kad je Vergilije dao svomu Eneji pridjevak „*pius*“, možemo li zamjeriti Buniću, ako on taj pridjevak više puta daje Isusu (na pr. *Chorus* IX, 305.)?

No i jezik latinske vulgate Sv. Pisma, kojom se naš pjesnik služio, ostavio je izobila tragova u njegovoj pjesmi. Rijetki su doduše u njegovoj pjesmi gramatički oblici, kojima nema traga u Vergilija, na pr. genitiv singulara *domuis (Chorus* IX, 4.), genitiv i dativ singulara *Iesu* (na pr. *Donum* IV, 17. i VII, 391.), imperativ *face (Donum* V, 768.), imperfekt *quibat (Chorus* IV, 263.), neobična tmeza *te modo met (Donum* VI, 612.) i t. d. Ali zato ima u njoj sva sila grčkih riječi, kojima je istom latinska vulgata obogatila latinski jezik, kakove su na pr. *monachus (Chorus* V, 8.), *sebaste (Chorus* IX. 122.), *blasphemia (Donum* I, 51.), *sebastensis (Donum* II, 138.), *didragmam (Donum* II. 784.), *hypocrisis (Donum* III, 439.), *hypocrita (Donum* IV, 458.), *azima (Donum* V, 162.), *cerastes (Donum* VI, 384.), *pneumate (Donum* VII, 528.) i dr. Pa i mnoge neologizme uzeo je Bunić jamačno iz latinske vulgate: na pr. *reciprocat (Chorus* I, 99.), *centralis (Chorus* IX, 466.), *testatissima (Donum* I, 474.), *accoeptatissimus (Donum* I, 497.), *frugiferenti (Donum* I, 672.), *terricae (Donum* II, 476.), *exoculatorum (Donum* II, 476.), *titutabat (Donum* II, 546.), *euirat (Donum* III, 245.), *superexaltarier (Donum* III, 266.), *fauorabilis (Donum* IV, 242.), *genetabile (Donum* IV, 478.), *campsoribus (Donum* V, 65.), *abgregat (Donum* V, 79.), *patridii (Donum* VI, 31.), *resipiscere (Donum* VI, 55.), *inextricabile (Donum* VI, 305.), *torculare (Donum* VI, 451.), *protelent (Donum* VI, 575.), *obstacula (Donum* VII, 41.), *pulmentaria (Donum* VII. 351.), *habitacula (Donum* VII, 600.), *plantaria (Donum* VII, 606.) i dr.

Samo kompozicija Vergilijeve Enejide slabo je Buniću pomogla u ovoj pjesmi. Način obrade čini se da mu je ovaj put sam papa Leon X. i kasnije Klement VII. potanko odredio: trebalo je što vjernije prema evanđeoskoj predaji u stihovima obraditi život i smrt Isusa Krista. Isti je zadatak očito dobio i Vida, koji je na kraju pjesme svoje izrijekom pribilježio: „*Quisquis es, autor te admonitum vult se non laudis ergo opus adeo periculosum cupide aggressum, verum ei honestis propositis praemiis a duobus summis pontificibus demandatum scito, Leone X. prius, mox Clemente VII., ambobus*

ex Etruscorum Medycum clarissima familia, cuius liberalitati atque industriae haec aetas literas ac bonas artis, quae plane extinctae erant, excitatas atque reviviscentes debet. Id nolebam, nescius ne esses". Oba su dakle pjesnika imala jedan isti zadatak. Bunić je svoj zadatak dobio valjada još 1513. godine, kad je Leonu X. posvetio pjesmu „*De raptu Cerberi*". No nakon Leonove je on smrti sustao u poslu, pa je Klement VII. jamačno i njega nanovo pozvao, da dovrši pjesmu, što ju je obrekao njegovu rođaku. O tome pozivu, kako sam već spomenuo, govori valjada pjesnik u onoj alegoriji, u kojoj pominje, da ga je Klement izbavio iz ždrijela gadne zmije.

Svaki je od ta dva pjesnika na svoj način riješio svoj zadatak. Vidina je pjesma znatno kraća od Bunićeve, jer ima samo 6012 heksametara, koji se dijele na šest pjevanja. Da radnja u toj pjesmi ne traje predugo, Vida je obradio u njoj otprilike samo posljednja dva mjeseca Isusova života. Sve, što je bilo prije toga, kazuje se u kraćim ili duljim epizodama. Tako na pr. pretežniji dio trećega pjevanja ispunja pripovijedanje Josipovo o djetinjstvu i mladosti Isusovoj, a u četvrtom pjevanju kazuje Ivan Pilatu, koja je čudesa Isus činio i što je naučao. Bunić se naprotiv u svojoj obradi strogo držao hronologičkoga reda odabirući u sva četiri evanđelja znatnije zgode iz života Isusova. Radnja čitave pjesme obuhvata po tome preko trideset i tri godine i pjesma je nalik na saksonsku „Evangelienharmonie", narodni epos germanski, u kojem se strogo hronologičkim redom kazuje život i smrt Isusova. Ali dok je pripovijedanje narodne pjesme germanske strogo objektivno držeći se samo evanđeoske predaje i ne miješajući je ni s kakvim novim elementima, Bunić nije doduše poput Vide silovito mijenjao i maštom svojom nadopunjao predaju, no i on se više puta zanosi u subjektivno razmatranje, služi se obilatim aparatom poganskih bogova, te dapače i u govor Kristov upleće svu silu njihovih imena. Pored toga i naš je pjesnik gdjekoju zgodu prikazao u sasvim drugom svijetlu, nego što je doznajemo iz evanđeljâ, a ne raspoznajući dovoljno različne verzije jedne iste vijesti u sva četiri evanđelja, više puta zapada u pogrješku, te kazuje sve te verzije.

Tako se primakosmo pitanju, kakav je bio taj Bunićev izbor iz sva četiri evanđelja, koji je imao da obuhvati sve znatnije zgode iz života Isusova. O vrsnoći će naime izbora zavisiti također vrijednost pjesme, koja se ne udaljuje baš mnogo od evanđeoske predaje.

Već sam spomenuo, da je naš pjesnik dosta samovoljno posezao sad za ovim sad za onim evanđeljem prenoseći iz njih u stihove obično čitava poglavlja. Odabirući na taj način građu svoju nije on mogao izbjeći gdjekojemu zališnomu ponavljanju, dok mnogih zgoda iz života Isusova nije uopće obradio. Tako je on u devetom pjevanju prvoga dijela od stiha 174. do stiha 400. crpao građu iz 13. i 14. glave Matijina evanđelja i kod toga u stihovima 305.—356. po Matiji 14, 13.—22. ispripovijedao, kako je Isus u pustinji sa pet hljebova i dvije ribe nahranio oko pet hiljada ljudi. Ispričavši izatoga još po Matiji (14, 23.—36.), kako je Isus po vodi došao do lađe učenika svojih, što je bila na pučini, uzeo je pjesnik u ruke evanđelje Ivanovo i poglavito iz njega vadio građu za prvo i veliki dio drugoga pjevanja u drugome dijelu svoje pjesme. Tek kod stiha 376. ovoga pjevanja vraća se on opet k Matiji i redom prenosi u stihove njegove glave 15, 16, 17. i 18. No u glavi 15. Matijina evanđelja (32.—39.) po drugi se put pripovijeda, kako je Isus u pustinji sa sedam hljebova i malo ribe nahranio četiri hiljade ljudi osim ženâ i djece. U evanđelju ovakovo ponavljanje nije ništa neobično, no pjesnik mu se mogao lako ukloniti. Bunić toga nije uradio, nego je u pjesmi svojoj obradio i ovo mjesto (*Donum* II, 468.—521.).

I o različnim čudesima, što ih je Isus počinio, govori se u evanđeljima na različnim mjestima, pa se i kod toga više puta ponavljaju slične zgode. Vida je samo neka od tih čudesa odabrao i obradio u prvome pjevanju ne pazeći toliko na hronologički njihov red, koliko na to, da izbor njegov bude što raznoličniji. Bunić se naprotiv i kod toga drži hronologičkoga reda, pa tako na različnim mjestima pominje ovo ili ono čudo Isusovo. Zato mi u njegovoj pjesmi po nekoliko puta čitamo, kako je Isus iscjeljivao bolesne, vraćao vid slijepima, sluh i govor gluhima i nijemima, oživljavao mrtve, a i kod toga se nekoliko puta ponavljaju sasvim srodne zgode. Tako dva puta kod njega čitamo, kako je Isus izliječio bolesnika samo riječju svojom i ne vidjevši ga. Prvi put (*Chorus* VII. 52.—110.) kazuje on po Matiji (8, 5.—13.), kako je Isus riječju izliječio s l u g u rimskoga centuriona u Kapernaumu, a drugi put (*Chorus* IX, 155.—173.) sličnu zgodu po Ivanu (4, 46.—53.), kako je izliječio s i n a nekoga careva čovjeka u Kapernaumu.

Pa i parabole je Isusove Bunić upleo na različnim mjestima svoje pjesme, već prema tome, kako se na koju namjerio slijedeći

ovoga ili onoga evanđelista. Tako je on u devetom pjevanju prvoga dijela nekoliko parabola povadio iz 13. i 14. glave Matijina evanđelja, ali parabolâ ima i u drugim pjevanjima. Na početku trećega pjevanja kazuje nam pjesnik po Luci (15, 4.—32.) najprije priču o dobru pastiru i izgubljenoj ovci (st. 44.—61.), zatim o ženi, koja izgubi jednu od deset drahmi (st. 62.—70.) i napokon o ocu, kojemu se povratio izgubljeni sin (st. 71.—138.), svaku onim redom i s onakim tumačenjem, kako ga je našao u Lukinu evanđelju. U petoj pak knjizi drugoga dijela (st. 1.—120.) opet mu je Matijino evanđelje (glava 25.) vrelo za nekoliko novih parabola.

Znajući sada, da je Bunić dosta samovoljno posezao sad za ovim sad za drugim evanđeljem, ne ćemo se više čuditi, kako je on mogao nanizati jedno do drugoga različna kazivanja sva četiri evanđelista o Isusovu boravku kod Pilata (*Donum* VI, 155.—300.). Ta po njegovu su kazivanju i dvije Marije, Marija Magdalena i Marija Jakovljeva, dva puta osvanule na grobu Isusovu. Pjesnik naime govori najprije o njihovu pohodu groba Isusova zajedno sa Salomom (*Donum* VII, 1.—10. i 33.—65.) držeći se Markova evanđelja (16, 1.—8.) i nešto dalje (st. 79.—110.) o istome pohodu držeći se Lukina evanđelja (24, 1.—10.). Isto se tako ne ćemo čuditi, ako se naš pjesnik za gdjekoju znatniju zgodu iz života Kristova nije poslužio najpotpunijom, nego tek kojom sporednom vijesti, pa ako na pr. o tome, kako je Isus u Kani Galilejskoj pretvorio vodu u vino, govori samo u tri stiha (*Chorus* IX, 152.—154.) pominjući u njima mimogred ono, što je također Ivan pripadom spomenuo (4, 46.). O samoj svadbi u Kani Galilejskoj govori evanđelje Ivanovo opširnije u glavi 2. (1.—11.), no Bunić se sa prve tri glave toga evanđelja nije uopće poslužio, pa kako Matija, glavno njegovo vrelo, ne pominje te zgode, mimoišao ju je i naš Dubrovčanin.

Po kompoziciji dakle svojoj pjesma se Bunićeva ne može mjeriti ni s Vidinom Hristijadom, a nekmoli s Vergilijevom Enejidom. Vidina naime Hristijada nije doduše jedinstvena epska pjesma, jer između pojedinih njezinih dijelova nema prave uzročne veze, kakova je potrebna svakoj epskoj pjesmi. Osim toga i epizode, kojima njegova pjesma obiluje, u jednu su ruku preduge, a u drugu se ruku dosta lako raspoznaje, da su samo od nužde upletene u glavno pripovijedanje. Vida je htio, da za pjesmu svoju dobije što kraću i zaokruženu radnju, pa se stoga ograničio u njoj na dva

otprilike posljednja mjeseca Kristova života obraćajući glavnu pažnju smrti njegovoj. Ali želeći u istoj pjesmi obraditi i predašnji život Isusov, poslužio se on različnim epizodičkim umecima, koji nijesu ni u kakovoj ili su samo u slaboj vezi s glavnom radnjom. Pa i evanđeosku je on predaju morao kadšto silovito mijenjati, samo da mu radnja traje što manje vremena. Sva ona čudesa, što ih Vida redom izbraja i crta u prvome pjevanju, nijesu se zbila onako naprečac jedno za drugim. Josip i Ivan nijesu nigda bili kod Pilata i pokušali, da Isusa oslobode. Ni u jednom se evanđelju ne pripovijeda, da su se anđeli natjecali, kako će pomoći Isusu, dok se s križom uspinjao na Kalvariju i t. d. No uza sve ove nedostatke Vidina je pjesma kud i kamo bliža Vergilijevoj Enejidi, glavnomu svomu uzoru, nego Bunićevo djelo.

Pišući ovu pjesmu Bunić se uopće i nije obazirao na kompoziciju Vergilijeva epa, jer mu nije bilo ni nakraj pameti, da dobije kratku i zaokruženu radnju. Svrha je njegove pjesme bila sasvim druga. Obrazovanomu kršćanskomu svijetu, koji je bio zadojen i prožet humanizmom, trebalo je podati evanđeosku nauku u novom, zanimljivom, pjesničkom obliku, na koji su se ljudi tada bili već tako obiknuli, te su nerado čitali prozaička djela. Sve su se grane ljudskoga znanja stale obrađivati u stihovima, pa je taj oblik trebalo podati i evanđelju, ako se htjelo, da ga obrazovani ljudi i dalje s nasladom čitaju. Da zadovolji ovu svrhu, Bunić je iz sva četiri evanđelja sastavio nekakav izbor nalik otprilike na saksonsku evanđeosku harmoniju, pa je onda taj izbor obradio u stihu, koji je tada bio općeno u porabi, u heksametru, podajući točniju ili slobodniju parafrazu prozaičkih mjesta. Priređujući svoj izbor slabo se on trudio, da o pojedinoj zgodi pokupi vijesti u sva četiri evanđelja, pa da onda sve te vijesti razložito upotrijebi nadopunjajući jednu drugom. Samo potkraj djela svoga, dok crta muku i smrt Isusovu, opažamo nastojanje njegovo, da što potpunije iscrpe sva četiri evanđelja, ali kod toga nije on dovoljno razlikovao različne verzije o jednoj istoj zgodi i nije mogao izbjeći zališnim ponavljanjima.

No svrhu svoju, da poda obrazovanim ljudima svoga vremena pjesmu, koja će im naknaditi evanđelje, naš je Dubrovčanin u obilatoj mjeri postigao. Njegova pjesma obuhvata u glavnome čitavu evanđeosku predaju. A da uzmogne kršćanski svijet i ovu pjesmu poput evanđelja čitati na mahove, odsjek po odsjek, pjesnik je u svome izdanju znakom listića obilježio početak svakoga no-

voga odsjeka. Ali on je pošao još i dalje. Nije njemu bilo samo do toga, da u stihovima poda svijetu povijest života i smrti Kristove, nego također da potakne vjerne kršćane na što življe razmatranje o pojedinim zgodama njegova života. Zato je on na kraju mnogih odsjeka dodao kratka svoja razmatranja, puna žive vjere i iskrene pobožnosti. U tome se poveo za njim zemljak njegov Palmotić, koji je drukčije prema Vidinoj Kristijadi ispjevao svoju pjesmu istoga imena, ali je Vidino kazivanje isprepleo različnim razmatranjima, kao što se uopće vjernije od glavnoga svoga vrela držao također evanđeoske predaje slijedeći i kod toga Bunićevu pjesmu. Predaleko bih zastranio od svoga predmeta, kad bih htio ovdje pokazati srodstvo između Bunićeve i Palmotićeve pjesme. Bude li zgode, u osobitoj ću se raspravi dotaći toga pitanja. Ovdje ću spomenuti samo toliko, da je već hrvatski natpis Palmotićeve pjesme „Život i djela Isukrstova" točan prijevod natpisa Bunićeve pjesme „*De vita et gestis Christi*". Vidina pjesma ima natpis „*Christiados, hoc est de Christi uita, gestis ac morte libri VI.*"

Prosuđujući vrijednost ove Bunićeve pjesme, treba da imamo na umu, da je on prvi od humanistâ u stihovima obradio čitav život i rad Isukrstov. Tu pojavu ističu s ponosom svi dubrovački književni povjesničari. Tako čitamo u Cerve (sp. dj. 194.): „*Post Iuvencum Presbyterum*[1] *quarti, et Aratorem*[2] *sexti saeculi poetas, primus Iacobus Bona, etiam ante Sanazzarium et Vidam huiusmodi argumentum, difficile plane, nec pro dignitate tractandum, aggressus est, nec certe iis, quos memoravimus, summis viris* (t. j. papi Klementu VII. i caru Karlu V.) *in eo tractando inferior apparuit*". Cerva je i ovaj sud djelimice ispisao iz Đorđićevih „*Adversaria*", koje djelo poznajemo nažalost samo po nekim izvacima. Jednako sudi o Bunićevoj pjesmi Appendini (sp. dj., II, str. 131.), koji uopće čini se da ima samo jednu zaslugu, što je na talijanski jezik preveo i dopunio latinska neka djela Đorđićeva, pa

[1] Španjolac *C. Vettius Aquilinus Iuvencus* prvi je u Konstantinovo doba prenesao u stihove evanđeosku predaju, držeći se poglavito Matijina evanđelja. Pjesma njegova „*Evangeliorum libri*" ima četiri knjige po sa 800 stihova otprilike. Vidi o njemu Schanza, Geschichte der röm. Litteratur IV, 1, str. 190. i d. i Teuffela, Geschichte der röm. Literatur, str. 1016[5]. i d.

[2] Arator je oko polovine šestoga vijeka poslije Hr. u stihovima obradio sadržaj Djela apostolskih. Vidi o njemu Teuffela, sp. dj., str. 1275. i d.

*

ih onda izdao pod svojim imenom[1], a spomenikâ dubrovačkoga humanizma da sam ponajviše nije ni čitao ponovo.

Ne može biti sumnje, da je Bunić dobro poznavao Juvenkovu pjesmu „*Evangeliorum libri quatuor*“, koja se i u njegovo doba uvelike cijenila, pa je od 1490. do 1519. godine doživjela 11 izdanja[2]. Jamačno se on za Juvenkom poveo obrađujući hronologičkim redom život i rad Isusa Krista: Juvenko je otpočeo svoju pjesmu sa zgodom, kako je anđeo javio Zakariji, da će mu se roditi sin, a završio s uskrsnućem Isusovim. Može također biti, da je drugi Juvenkov predgovor bio uzor našemu pjesniku, dok je sastavljao onu pjesmu, u kojoj se zajednički obratio na papu i na cara, jer kako se u toj pjesmi ističe velika vrijednost novoga djela u oprjeci prema pjesmama poganskoga sadržaja, tako isto govori i Juvenko u uvodu k pjesmi svojoj o njezinim prednostima i pred Homerom i pred Vergilijem. Pa i Juvenko se poglavito povodio za Vergilijem, te nas također niz njegovih izraza i čitavih stihova sjeća sličnih mjesta i stihova u Vergilijevoj kojoj pjesmi[3]. Ali uza sve to nijesam mogao naći tješnje veze između Juvenkova i Bunićeva djela.

Juvenkova pjesma već opsegom svojim daleko zaostaje za Bunićevom, jer zajedno s pjesničkim predgovorima broji jedva neko 3200 heksametara. Još je znatnija razlika u sadržaju. Već sam za Bunića spomenuo, da on više puta naprosto prenosi u stihove evanđeosku predaju. Juvenkova pak pjesma od početka sve do kraja i nije drugo nego ropska parafraza Matijina evanđelja i nekoliko mjesta iz drugih evanđelja. Kod toga posla imao je Juvenko samo jednu zaslugu, da je umio još nekako graditi heksametar. Pa također raspored je Matijina evanđelja bio dosta nezgodan za pjesmu. Najveći dio prostora zaprema u njemu nauk Isusov, dok upravo o smrti Isusovoj Matija ima razmjerno malo vijesti. Zato je i Juvenko muku i smrt Isusovu obradio tek u neko 400 stihova. Držeći se ropski svoga originala Juvenko se nije poslužio ni tehnikom starijega epskoga pjesništva rimskoga, te u njegovoj pjesmi uzalud

[1] Vidi članak P. Kasandrića, Franjo Appendini i njegove književne kragje, u časopisu „Iskra“, I, str. 128. i d.

[2] Sva je starija izdanja pobilježio Areval u svome izdanju (*Romae* 1792.), a njegovo je izdanje preštampao Migne, *Patrol. lat.*, sv. XIX. U Mignea je popis tih starijih izdanja na str. 31. i d.

[3] Slična mjesta i stihovi pobilježeni su u Hümerovu izdanju (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum, vol. XXIV.*).

tražimo poredbe i različna ona *epitheta ornantia*, što podaju život Vergilijevim pjesničkim tvorinama, a i Bunićevoj pjesmi. Treba na pr. samo isporediti razgovor između anđela Gabrijela i djevice Marije u Bunića *(Chorus* II, 39.—82.) i Juvenka (I, 53.—79.) ili kako Isus obučava narod u Bunića *(Chorus* VI, 18.—507.) i u Juvenka (I, 454.—727.). Dok je Bunić evanđeosku građu svagdje iskitio pjesničkom svojom fantazijom, pa od proze doista stvorio pjesmu i na onim mjestima, na kojima se sasvim točno drži originala, Juvenkovi su stihovi i dalje ostali sušta proza, kojoj novo njezino ruho ni najmanje ne pristaje. Može biti, da je upravo prozaički značaj Juvenkove pjesme i potakao Leona X., te je stao tražiti vrsnije obrađivače, koji će evanđeoskoj predaji podati i pjesnički sadržaj, a ne samo oblik. Zato je on svojim pjesnicima jednako kao i rođak njegov Klement VII. lake duše opraštao, ako su pjesme svoje punili imenima grčkih i rimskih bogova, ako su kadšto promijenili predaju ili se poslužili drugom kojom slobodom. Glavna je njihova želja bila, da obrazovani ljudi njihova doba imadu pjesničko djelo pobožna sadržaja, koje će ih zanimati. A tu je želju Bunić u jednakoj mjeri zadovoljio kao i Vida.

Bunićevoj se pjesmi može mnogo štošta s pravom prigovoriti, ali i najstroži joj sudija mora priznati, da ona često zanosi čitaoca u davna ona vremena, u koja su živjeli prvaci rimskoga pjesništva, u koja je postala Vergilijeva Enejida. Za nas pak Hrvate od velike je ona kulturne vrijednosti, jer dokazuje, da je u doba humanizma i u našim krajevima bilo ljudi, koji su se u učenom tadašnjem svijetu jednako cijenili kao i sinovi kolijevke humanizma, Italije. A još nešto ne smijemo zaboraviti prosuđujući vrijednost Bunićeva pjesništva. U našim krajevima, napose u Dubrovniku, bilo je potkraj XV. i u početku XVI. vijeka i drugih vrsnih latinskih pjesnika, ali kako oni djela svojih nijesu obično štampali, znala je za njih samo najbliža okolina njihova. Mnogi su plodovi duha njihova zauvijek propali, dok drugi postoje samo u rukopisima, te svijet za njih ponajviše i ne zna. Pokojni je Šrepel upravo uoči svoje smrti priredio za štampu ostatak jedan Marulićeve Davideide, koje veći dio propao je valjada za sva vremena. A i drukčije zaslužni je taj trudbenik na polju našega latinizma oteo zaboravu i možda propasti gdjekoji ostatak latinske naše književnosti. No koliko još takovih djela ima na pr. u samome Dubrovniku, kojih će zacijelo s vremenom sasvim nestati, ako se što prije ne štampaju. Toj je pogibli Bunić već za života svoga iz-

bjegao. Njegove su se štampane pjesme rano raširile po čitavom svijetu raznoseći glas o našoj Ateni. Zato je on i mogao o sebi onako ponosito govoriti u posvetnim pjesmama i poručivati Klementu VII. u drugoj od tih pjesama (st. 11. i d.):

novae incipient ad pulpita surgere classes
Te duce, per totum choreis uictricibus orbem,
Doctaque ueraces celebrabunt ora camoenas,
Tetraque falsiloquos abigent in tartara uates.
Hinc ego magnus ero, non ut Berecynthia falso
Mater erat partu, sed nati numinis author.
Auctor & ille meus, mea lucis origo salubris,
Cuius honore pio uestigia pronus adoro . . . .

Dodatak.

1. Benešićeva pjesma: Epicedion in morte Jacobi Boni.

Između oba rukopisa, u kojima se ta pjesma sačuvala, nema druge razlike, osim što onaj stariji rukopis br. 276. ima svagdje dvotočje mjesto zareza, pa što i vlastita imena piše malenim početnim slovom.

I. Uvod. Pjesnik se već odrekao stihotvorstva, no kad je umr'o tako ugledan drug, tko će mu uskratiti pjesmu.

Indictos obitus infletaque funera linquam
Egregii Vatis, nobis tantumque propinqui?
Materias ultro quaesitas carminis olim
Qui legi media multis certantibus urbe.
Atque vetus studium quamvis elanguit annis,
Excussus nostro quamvis de corpore Phoebus
Exulat, et virtus dicendi exaruit omnis:
Ast hic, quae cernit pietas modo vera iacentem
Iam iam mortalis defunctum munere vitae,
Non sinit in magno tacitum torpere dolore.
Quin etiam carmen si poscant multa modosque.
Quis fatum fraudare sono, quis funera voce
Possit, quis cantum non indulgere Poetae?

II. Apoteoza pokojnoga pjesnika.

Attamen haec quaenam facies et imago iacentis?
Huc cunctas congessit opes sibi Flora, Venusque
Unquam non alias tantos afflavit honores:
Veris ut in medio lassus recubare videtur,
Plurima cui Veneris nuper iam gratia cessit.
Hinc stat certamen varium nec leve Dearum,
Quas Ida iratas Phrygio sub iudice vidit.
Contendunt, studiumque iuvant nixusque vicissim
Intulit huc Iuno conchis, quae decolor Indus
Legit opes, secum diversas permeat oras
Dum simul, occiduis dum partibus advehit una
Eoas merces, nec non longe orta Britannis

Dum spectanda sinit, simul ac ditescit ab arte,
Quam Maia genitus mortales edocuit olim.
Nil tamen hinc hebetat mentem, nec defluit ullo
Ingenium luxu; terras permensus, ad astra
Tollitur, aeterna miratus luce nitentes
Ingrediturque plagas, circumque examina cernit
Tergemina serie volucres stipare phalanges.
Applaudit Pallas lata regione vaganti,
Quaeque simul sociat suprema ad infima Cypris.
Et iunctis una iucundum gignit Amorem,
Qua manat triplex amplexa gratia, caro
Erigit et mentem nati velut excita oestro.
Hinc me corripuit sacro modo Diva furore,
Concipio, Vates quanta sit laude ferendus.
Nil generis praelustre decus nomenque mirabor, III. Rod
Quamque etiam semper fuerit gens ampla pokojnikov.
Bonorum,
Iampridem quorum virtus fortunaque certant.
Mens alio properat fugiens dispendia rerum,
Complectorque domus mores, quibus Helius olim 1. Otac Ilija.
A teneris sobolem ingenuam pater educat annis.
Grande decus generis, pars idem magna senatus
Helius, et Patriae columen nutantis amicum,
Cuius non merita unquam nos meminisse pigebit.
Excipit eiectos rapti post fata parentis: a) Otac Ja-
Ille mihi patuit portus, solusque receptus, kovljev
Quem fera mox genitum fortuna orbaverat olim, skrbnik Be-
Subvectisque fuit sedes concessa quieti. nešićev iza
Parte stetit nobis tunc luctus, naufraga qualis smrti nje-
Excipitur scopulis optato aut littore puppis. gova oca.
Suscepti hic demum primaevis crevimus annis.
At retera hei! misero semper lamenta novanti
Nunquam oblita cadet patriae querimonia mortis.
Sed quidcunque tamen damni, pensabimus aequi:
Quos mores posthac monitis haurimus avitis!
Urbis erant nostrae nondum venalia cuncta b) Bolja
Et lucri non tantus amor, non cura peculi, stara vre-
Sed non indignus florebat cultus honesti, mena, u koja
Hinc erat et studii pretium non vile Latini. se još uve-
Unde domum institui properabas artibus, Heli, like cijenio
Ingenuis, cultu quae tunc florebat honesto, latinski
Praestans ingenio gnatorum, et rebus agendis. jezik.
Quales vel platani, seu quercus brachia tendunt,
Et pecori faciunt, faciunt cultoribus umbras,
Et nunquam deserta manent loca sola per aestus,
Ventorumque minas laturae robore firmo
Haerent, nec terrae metuunt coelive ruinam:
Sic virtus experta virûm quodcunque ferebat

Tempus, et impulsu fortunae haud mota ruebat.
2. Brat *Sed prior insanos furibundae intercipit ictus,*
Petar. *Et medium Petrus ludenti ostenderat unguem,*
Pauperie lecta, Francisci veste recinctus.
O felix animi, o Croesi iam ditior auro,
Qui pedibus pressit fastus Acherontis avari.
Et famam spernit, degitque ignobilis aevi,
Ut legat, ipse Deus quae nobis abdidit intus.
Cuncta quibus despecta semel mortalia sordent
Quotidie ambrosia divino et nectare pastis.
Hinc claustri petiit semotos ille recessus
Additus libris, dum mentis pabula carpit,
Felix propositi, studiumque ad fata secutus
Ultima, demum eadem moriens in vota quievit:
Et sic iam fratrum (quos condidit ante) superstes.
3. Brat Ivan. *Susceptis liberis natu nam maximus horum*
Effertur primus rara probitate Ioannes,
Amplis iam Patriae perfunctus honoribus olim.
4. Brat *Post, utroque Simon sed iunior, occidit illum,*
Šimun. *Orando quo non fuerat praestantior alter:*
Idcirco toties Legatus obiverat olim
Ad summos Reges, habitus non futilis auctor,
Ambiguo quoties sententia dicta senatu est.
Nec tamen ille domum viduatam prole reliquit
Occumbens, modo quae laetissima tempora carpit.
IV. Jakov *Ast hic Musarum meliori cultor in aevo*
pjesnik. *Et pectus simul atque animos ad carmina dignos*
Attulit, unde suos certator provocat annos.
Qualis olor placido lugens sua fata Meandro
Dum cantus iterat, resonant loca, pulsus et amnis:
Et simul auditur circum querimonia late.
Nec terit ille vias vulgares: tollit in auras
Aspirans animo vis protinus enthea vatem.
1. Pjesma *Tunc animi bona complexus, facta inclyta cantu*
„*De raptu* *Extulit: ut domito Alcides evaserit Orco.*
Cerberi“. *Conatusque simul generosos inde secutus,*
2. Nauke i *Et peregrina petit Gymnasia, desidis ultro*
boravak u *Otia dum vitae fugit, et notescere quaerit*
Italiji. *Principibus: tendit, Romanam invisit et aulam.*
Ast aversatus mores (proh dedecus!) urbis
Pendentis turpe et pulchrum discrimine nullo,
Inde solum natale petit, Patriamque requirit.
3. Časti u *Enituit posthac ubi demum cognita virtus,*
zavičaju. *Et res commissa est fungenti publica porro,*
Ad Reges toties dum iam Legatus obiret.
Saepe gubernaculo Patriae praefuit ille.(!)
Et Praetor iuri dicendo; haud futilis idem
Consiliis habitus, toties Rectorque Senatus.

Quin etiam ut melius civilis degeret aevum, 4. Ženidba.
Non sine iam thalami consorte senescere visum.
Cui coniuncta thoro Marie florentibus annis;
An probior morum fuerat, vel pulchrior oris?
Non leve iudicium: sese iactaret ut inde
Zervia gens, pulchrae, tum doctae pubis alumna.
Haec sibi curarum solamen, solus amorque,
Dum vixit, nec nota Venus fuit altera Vati.
Non steriles anni, non infaecunda marito,
Multiplici at partu connubia laeta fuere.
Et quamvis inter proceres dignissimus ille 5. Dalji
Ut gravitate viri se hodie Res publica iactet, pjesnički
Urbibus et valeat claris contendere demum, rad.
Usque adeo virtus ullis non protinus impar
Rerum ponderibus casu haud variabilis ullo.
Spectabat, regeret qua casus nacta secundos.
Huic dotes animi quantae, prudentia prorsus
Quanta fuit! pietas tum qualis! scripta docebunt
Culta nimis, docto quo non et carmine maior! a) Drugo iz-
Qui claris Christi praelusit in Hercule gestis. danje pjesme
Dulcisono posthac evectus in aethera cantu „*De raptu*
Usque modos variat pendens sublimibus alis, *Cerberi*“,
Ut simul occasus resonet sibi prorsus et ortus, već s alego-
Ac cocli pateant penetralia sacra canenti. ričkim tu-
Quot nam instructae acies nectunt legionibus orbes, mačenjem;
Quaenam tum series, et quae tum munera Divûm, b) pjesma
Protinus huc lectus virtutum ducitur ordo, „*De vita*
Et vacuo explicuit decora hinc insignia caelo. *et gestis*
Sed neu defuerit, quae sese postulet usus, *Christi*“.
Forsan muneribus, visum rem quaerere honestis 6. Trgovina
Artibus, unde Lares non multis ampliat annis, i trgovačka
Dum terras peragrat circum, dumque ambit, et putovanja.
ultro,
Externas merces semotis advehit oris.
Qua subit, explorat, septemfluus aequora Nilus, a) Egipat.
Memphin adit, gentis vario subtegmine texta
Mercator coëmit, coëmit pulchrosque tapetas,
Atque legit gemmas pretiosas. Protinus emptor
Inde abit; Europam repetit, tum ditia quaerit
Oppida, multiplici crevit sors illico quaestu.
Parthenope, Romaeque simul versatur, obitque b) Napulj,
Passim nobilium diversa palatia Regum. Rim.
Hinc mox digressum subit illicet altera cura,
Et petit occasum, aërias traiecit et Alpes, c) Alpe.
Teque tuasque simul transmittit, Gallia, campos. d) Fran-
Protinus invisit ditem validumque Britannum — cuska.
Insula in Oceano nostris distermina terris e) Engleska.
Et priscis alter quondam fere creditus orbis,

Indole nativa regio ditissima prorsus —
Hinc sua cunctae hominum gentes commercia poscunt,
Huc ergo illatus merces commutat Eoas.
Illico sarcinulas componit et aptat habendo
In navim, merces tota regione coëmptas.
Invadit pontum, dat carbasa protinus auris,
Et varios terrae flexus legit inde iacentis.
f) Njemačka. *Ecce sinus cernit, quos hinc Germania pandit;*
Mox secat, Oceano tribuunt qua nomina Celtae,
g) Španjolska. *Pyrenem superat, Tartesia littora radit.*
Flectit iter, qua iam Calpen disiunxit ab Hila
h) Gibraltar. *Alcides, dedit Oceano cum libera iura*
Intranti, et cano fluctu iuga nigra prementi.
Hic demum geminae cernit confinia terrae,
Europam et Lybiam, medius licet evolet alto.
Evectus pelago spumantes illicet undas
Et secat, et rapta pontum tellure polumque
Cernit tum, meliusque notat discrimine partes
Orbis, et facie sibi visus crescere maior.
i) Balearska ostrva. *Ecce amissa oculis iterum redit arida ponto,*
Utque aequor sparsit non insula rara, tuetur.
Praeterit hanc, aliam abscondit de puppe, proculque
Diversae apparent a prora, ut nubila primum
Exigua haud geminae Baleares nomina: Cyrnos
At Liguri praetenta iacet semotior alto.
k) Italija i Sicilija. *Sardoum pelagus posthac, petit Itala labens*
Littora, Sicanio compendia nota Peloro
Ausa sequi ratis, hinc ventis emersa secundis
Iamque arat Adriacum scindens tem ne profundum,
l) Lokrum. *Sub Cromam donec celerem iacta anchora sistit.*
Cromam, quae Lybicum Ragusae obiecta tuetur.
Littoribus patriis hic tandem exponitur ille.

V. Tužaljka za vrijednim pokojnikom, koji je prerano umr'o.

Sic amor et studium sibi semper in ardua niti,
Atque virum fieri, et claris notescere gestis.
Dumque aevum degit, variarent cetera quamvis,
Ast in eo similisque sibi florebat et usque,
Ac puer instituit queis vitam moribus olim,
Ad finem excoluit postremaque fata senectae.
Heu! indigna rapi quam nullo mota pudore
Destruit, et capulo fera mors tibi protinus effert.
Ecce quidem meruit qui vivere Nestoris annos,
Attamen occubuit ceu flos collapsus in arvis,
Dissipat aut nebulam veluti lux nocte coactam.
Effertur, subito bona tot sibi rapta domusque
Et Patria heu! luxit, doctae luxere sorores.

Quid plorem? frustra vel domum conquerar unde?
Seu male cum mutis positos animalibus una
In terra, labi communi more repente;
Aut animam potius recte non ossibus addi,
Aptam luce frui divina, et carpere flatus
Aetherios, secreta sequi commercia divûm.
Sive dari nimium nobis heu! debile corpus,
At magnas contra vires, quibus extera laedunt
Infirmos, naturam et se gessisse novercam.
Sive nefas leges fati damnare vetustas,
Et non praesenti contentos degere ritu,
Quin aliud quidquam omnino non dignius esset.
Seu morem tollentis humo depressa quietus
Spectabis mecum, sed quanam exercita virtus
Nostra quidem crescit, merito et censetur honore.
Expedit ut nobis interque obstantia niti,
Et movisse gradum coeptis audacibus ultra.
Nec decuit melius vires monstrare iuvantem
Ingentes, et opi nos velle reponere tantum.
Aut quid enim, cuinam sedes et regna parabat
Altera, si sese gessisset fortiter isthic,
Debuit? Ignavae nisi protinus otia vitae
Pellere, et in mediis semper vigilare periclis,
Virtutesque peti, quot nos infesta lacessunt,
Ut bona parta suo tandem sudore teneret.
Sic ut quodque quidem factum, nil rectius illo est.

VI. Zaglavak. a) Pjesnik tješi sama sebe.

Inde igitur mens torqueri non anxia debet,
Ex quo stat iustis certus tibi legibus ordo.
Ast aequo, quodcunque dies dat, pectore ferre.
Ille quidem, ut decuit, vixit, dum vita manebat,
Nunc fato functus mortalia traiicit isthaec,
Pro meritisque simul sortitur amabile regnum,
Atque receptus ea solatur sede labores
Heu! longos quondam, et vanae dispendia vitae.
Sistere iam reliquum lachrimas, fletumque tenere,
Ex quo causa stetit, potius cur gratuler illi
Recte defuncto per regna optata vaganti,
Et curas hominum miseranti nuper inanes.

b) Pjesnik tješi ženu pokojnikovu.

Ergo et tu tanto modo desine digna marito
Uxor, siste graves gemitus, turpemque querelam.
Scilicet ut doleas? quod parto fine potitur
Ille, vices tandem fatorum egressus iniquas.
Quod bene sic actum secum. modo gaudia nobis
Auspiciis potius iam debent gliscere laetis,
Ocyus hinc etiam traduci optantibus illo.
Ergo Fides hodie neu corda incredula prorsus
Arguat, affectu vel quo nos degere turpi.
Eia parentari qua fasque piumque fideli

Haec vultu tandem celebremus iusta sereno.
Exilio certi nos hinc abscedere longo,
Et Patriae reddi Christi iam morte redemptos.[1]

2. Oporuka Bunićeva (Testamenta Notariae XXXVI, fol. 38. et sq.).

Test^m q(ondam) s(er) Jacobi Ael. de Bona. Millesimo et Indictione antescriptis, die vero XXI° mensis Junii Rhagusij: hoc est Testamentum quondam D. Jacobi Aelii de Bona repertum in Notaria publica Civitatis eiusdem, ubi datum fuerat ad salvandum inter alia testamenta viventium. Cui erant ascripti in testes D. Bernardus mar. Benciola judex et D. Franc^s notarius. Cuius tenor sequitur.

1. Uvod, u kojem se po tadašnjem običaju pominje, da oporuka nije baš prijeko potrebna.

2. Općena pouka baštinicima, puna citatâ iz evanđelja, da budu pobožni i kreposni. I ovake se pouke gotovo redovno ponavljaju u dubrovačkim oporukama.

† Ihs 1534. die 16. Aprilis Rhagusij. Con el nome del mio s^r Jesu Christo e di sua dolce madre Maria. — Benchè a me non e necessario lo testamento, tamen per la buona consuetudine e per documento et esemplo de miei figlivoli e figlivola, cioè Francesco, Nicolo e Divecchia, alli quali do e lasso la benedictione mia paterna, tanto bene quanto dar' e lassare si può, e ricordoli questo che habbiano carità e pace infra di loro e che siano obedienti alli commandit^i del sig. nostro Idio e che lo temano però che preceptum (odavde prepisuje druga ruka) *domini lucidum illuminat oculos: Timor Dni nostri permanet in seculum seculi et che amino principalmente Idio sopra ogni cosa, quia in eo est vera gloria et beatitudo nostra: et io vorréi figlivoli miei diletissimi che siate studiosi in libris di sacra scriptura con divotione perciò che in questi sô consiste vera sapientia et scientia et ogni virtù et forma di bono et optimo et honesto vivere, se volete essere filii patris vestri qui in celis est et havere la sua heredità la beatitudine di virtù, nam scriptum est: beatus ille, quem tu erudiris domine, et cosi avrete non solo la benedittione mia, mà anche dno dio multiplicharà in voi la benedictione sua: vogliate frequentare la chiesa et le orationi sancte con cuore puro et ricordatione, quia domus domini domus orationis est et zelus domus tue co-*

[1] Štampajući ovu pjesmu držao sam se u prvom redu starijega onoga rukopisa, budući da i Agić očito nije imao pred sobom drugi kakav rukopis pored ovoga. Postoji li dakle kakova razlika između starijega rukopisa i Agićeva prijepisa, treba je odbiti na nepažnju ili pogrješno čitanje prepisivača, tako na pr. st. 27. *edocet* mjesto *edocuit*, st. 41. *Bononem* mjesto *Bonorum;* st. 86. *fata* mjesto *vota:* st. 232. *aedes* mjesto *sedes;* st. 241. *est* mjesto *ast.*

medit me et iterum dilecta sunt tabernacula tua domine virtutum, concupiscat et insidat anima mea in anima domini: amate ogni vostro proximo in veritate, que est Iesus Christus dominus, in quo et dominus dilexit nos usque adeo, ut filium suum daret pro nobis in mortem, per quem omnes et creati et redempti sumus et unum facti, sicome dice nel evangelio il nº amorosissimo Iesu: pater sicut ego et tu unum sumus, fac ut et isti nobiscum unum sint, et in un altro luoco: unus pater noster in celis est, vos autem omnes fratres estis: sicchè amatevi se volete essere figlivoli di Idio dio et in la santa celeste fraternità: et siate solliciti, et attenti di spender bene lo tempo dato a voi, quia si de omni verbo otioso reddetis rationem in die iudicii, quanto magis de tempore, cuius spatio transeunt universi sub celo, ambulate in luce dum lucem habetis et credite in lucem, ut filii lucis sitis: luce dico nostro sr Iesu Christo, in cuius lumine videbimus lumen illud, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: guardate ne de cose d' altri, non portate in casa vostra cose de mali aquisto, agnate portate lo foro: le richezze vostre siano lo dio et hereditas vestra in terra viventium: con questi documenti et a voi li serventi nostri non mancherà niente, et possidente la heredità nostra et eum super terram que nobis promissa est in duce dno victoriosissimo et triumphatore Iesu Xsto, cum quo transeamus mare rubrum veniens in terram promissionis et demersis hostibus in mari cantabimus dno glorioso: Ulterius filij 3. Pobliže
mij dilectissimi voi che siete nati da me et siete et sa- odredbe o
rete Christiani, al mondo siate li miei heredi di tutto baštini.
ciò ch' io ho posseduto: di tutte le ragioni miei siate uni et universali successori miei benedetti da dio et da me: la vostra madre vogliate amare et honorare, la qual sia dna et patrona vostra et de tutte le facultati mie: et verum in vita sua possa testare del mio oltre lo suo dt. (ducati) centum et perchè io non ho testato altro in particolare, voglio che voi fate li lassi soliti et costumati nella vostra terra iuxta lo potere vostro: questo rimetto a voi cioè decima et primitie a santa m̃.*(madona) delle Danze, a sta Maria Maggior et altre chiese et poveri: et non habbiate mai alcuno scrupulo di conscienza per la heredità vostra et per li legati de miei maggiori, vedete a la prima cartha del memorial mio: credo, sarete quieti: voglio che del mio ben mobile overo stabile la mia figlivola Vechiza . . . . sia marituta sicome io ho ordinato a la mia consorte Mara et a gli miei figlivoli: a li quali raccomando la mia moglie et figlivoli li miei* 4. Skrbnici.

epitropi lasso: primam la mia consorte Mara et poi Damian Pasquale de Benessa et poi Elio Giac. de Bona et gli miei filivoli cioè Francesco Maria et pure Nicolo, a li quali raccomando l' anima mia peccatrice: trenta, o quaranta ducati dare voglio ali poveri secondo meglio parere degli epitropi miei: (treća je ruka pripisala) *Hoc autem testamentu' nullo testo (testimonio) rumpi possit. Judex.*

Bilješka. Mnoge pogrješke u latinskom i talijanskom pravopisu potječu odatle, što su se oporuke prepisivale, a pisari nijesu bili svaki put dosta pažljivi i vješti jeziku, u kojem je oporuka bila napisata. Ja sam nastojao, da podam što vjerniju sliku toga prijepisa, pa sam zato samo vlastita imena redovno pisao velikim početnim slovima, dok ih prijepis piše sad s velikim sad s malim početnim slovom. A također nekoliko prijeko potrebnih razgodaka postavio sam na svoju ruku. Iza riječi *Vechiza* na kraju oporuke ima u rukopisu još jedna riječ, koja je tako nečitljivo napisata, te je i s povećalom nijesam mogao odgonenuti. Koliko se po nekim slovima dade nagađati, stajale su iza onoga vlastitoga imena riječi: *cara mia.*

3. Pjesma Elija Lampridija Crijevića, u kojoj preporučuje nekoga Bunića odličnomu nekomu Rimljaninu.

(K strani 10.)

Ecce petiturus Jubilaea piacula supplex
Congentilicio nomine, reque Bonus,
Non satis esse putat purgamina ritu ⏑ – ⏑[1]
Praecipuum tantae munus habere viae:
Sed quasi facturus sanctis auctaria rebus
Quaerit amicitiae foedus inire tuae.
Nec studium Superos audire et cernere maius,
Quam Te, conspicui numinis instar habet.
Audito quod si reverentia Principe tanta est,
Admoto propius gloria maior erit,
Maiestasque suum praesens duplicabit honorem.
Deficit auditis rebus iniqua fides.
Nam licet augescant mendacibus omnia Musis,
Par tamen est titulis nulla Camoena tuis.
Quod mage fama loquax tanti sub honore laborat
Principis, et vulgi murmur inane levis.
Qui liceat passim celebreris, et ore supino
Pendeat ad laudes Illyris ora tuas,

[1] Ovaj je stih u Agićevu prijepisu nepotpun. Po svoj prilici treba stih nadopuniti riječju: *peracta* i čitati možda:

Non satis esse putat purgamina rite peracta.

Sive domi, seu me versantem in rure paterno,
Ad nomen lassant pocula nona tuum.
Te nostri risus, Te seria nostra loquuntur,
Et, tua si desint nomina, mutus ero.
Quod tamen hic audit de Te conviva remotus,
Nescio quid spectat maius in ore tuo.
Felices igitur, qui Te propiore fruuntur,
Inclyta qui nostri Principis ora vident.
Hos ego maluerim, quam sidera, cernere vultus;
Hoc ego maluerim, quam Iovis, ore frui.
Mens tamen absentem semper spectare videtur,
Qua mihi Te sola parte videre licet,
Nec nisi solari questus contingit amicos,
Et desiderium triste levare meum;
Quo mage succedunt felicibus omnia fatis,
Et Tibi fortuna dexteriore fluunt,
Hinc ego Te studio teneor leviore videndi,
Ne videar, non Te, sed tua velle sequi.
Fortunam neque enim, quam Te, spectare laboro;
Aeternum meritis sit tamen aequa tuis,
Semper inoffensum felix habitura tenorem,
Ne meus adversa sorte probetur amor.
Namque reportantur quae de Te prospera semper,
Optata nimium conditione fruor.
Inde secundari votis felicibus aures,
Haec animo refero gaudia sola meo,
Quo fruerer praesente magis, fortuna quod unum
Invidisse oculis visa maligna meis.
Non tamen, amota quamvis regione moramur,
Desperant vultus lumina nostra tuos;
Autumni seu me rapiendo occasio praeceps
Temporis invitat commoditate sui.
Interea nostrum, Princeps venerande, sodalem
Aspicias vultu conveniente Bonum,
Ut velut auditam praesens tua gloria vincat,
Est oculis cuius maior habenda fides.
Sic incrementum visi cognoscat amoris,
Atque in se praesens pignora nostra probet.
Si spectare velis: generi par nomen avito;
Si mores, qui non dedecuere genus;
Quod, puto, Romano est de sanguine, namque colonos
Huc misit quondam Troia Roma suos.
Hinc tot amicorum ne reiice: dignior alter
Nemo sodalitio est, nemo favore tuo.[1]

[1] Uza riječ: *congentilicio* u st. 2. ima Agić ovu bilješku: „*Quod vero spectat ad vocem Congentilicio ab Aelio in hoc ipso versu adhibitam, ipsa barbarie barbariorem existimo, et pessime ex analogia compositam*“.

4. Pjesma Elija Lampridija Crijevića, u kojoj preporučuje Marina Bunića[1] kardinalu Aleksandru Farnesiju.

(K strani 10. i d.).

Commendo unanimem meum sodalem,
Commendo Tibi, Pharnesi, Marinum;
Namque est dignus in intimis haberi;
Cultu, moribus, elegante lingua
Non ignobilis, et decenter ornat
Maiorum titulos, genus Bonorum.
Et quovis melior Bono: meretur,
Et vincit proavos. Sed ille sentit
Quantumcumque boni haud valere multum,
Si non optimus hunc bonum fovebit
Princeps, ut Deus. Hoc iubar serenum
Dum desiderat Aelius, videtur
Iure inglorius esse, nudus, exul,
Vilis, decolor, et tenebricosus.
Quod si aspexerit, ut Deum, decenti
Pulcher, splendidus enitescet ore,
Et postliminio suo redibit,
Exul desinet et miser videri.
Quod si non tenebris iacemus ultra,
Omnes Dalmatas, et propinqua Teucae
Incunabula, Barculique littis
Exornabimus; atque perfidorum
Thracum immania regna, pervetustas
Gaudebis pius exolesse fraudes.
Ergo pars animi mei Marinus
Nulla incommoda, nec pericla sentit;
Intractabile non gelu, nivalem
Non brumam, aut rabiem Adriae aestuantis,
Tanti ut Principis acquiescat ore;

[1] O Marinu Buniću, koji je također bio latinski pjesnik i osobit prijatelj Crijevićev — Elije mu namjenjuje nekoliko svojih pjesama —, vidi na pr. u Appendinija, sp. dj., II, str. 132. Od pjesničkoga se njegova rada nije ništa sačuvalo, no da je on bio ugledan i obrazovan Dubrovčanin, razbiramo odatle, što je Tuberon tražio od njega sud o svojim spisima i da ih, ako ustreba, ispravi. Cerva je o njemu (*Bibliotheca Ragusina* III, str. 45.) zabilježio ovo: „*Circa initium Seculi XVI. floruit Marinus Bona vir Patritius, Musarum amicus, et politioris litteraturae peritissimus. Magna illi cum Aelio Cervino Poeta celeberrimo necessitudo intercessit; caetera laudum ejus monumenta hactenus a nobis desiderantur. Cervinus amico suo Farnesio Bonam summis laudibus exornatum ita commendat*“ (navodi prvih šest stihova naše pjesme).

Cuius splendidior patescit aula
Doctis omnibus et probis, nec olim
Evandri domus, aut domus Molorchi
Tantam praebuit hospitalitatem.
Ergo suscipe perlibenter, oro,
Iucundum, unanimem meum sodalem,
Qui tantum latus ambit, et pudenter
Adscribi numero petit tuorum.
Est dignus, mihi crede, qui sereno
Tanti numinis exuat tenebras.
Liber, gratuitus, cliens inemptus,
Sic nullis scatet, ut puto, Illyrismis,
Nec foedum sapit, aut ferum; Quirini
Coelum hausisse, vel Iliae videtur
Reptasse in gremio, et bibisse fontes
Iuturnae: usque adeo meum sodalem
Agnoscas facile, et merum Latinum,
Ipsum nec magis Aelium putares.
Quare hunc suscipias libens, et ultro,
Si me diligis, o benigne Princeps.
Me quantum facis, et meretur, illum
Et pluris facias peculiari
In primis tibi liberalitate.

560557

LL
B7225
.Yko

Bonus, Jacobus (Epidaurus)
Körbler, Đuro
Jakov Bunić Dubrovčanin, latinski pjesnik.

DATE

NAME OF BORROWER

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED